

My Lawyer, My Rights

Enhancing children's rights in criminal proceedings in the EU

De rol van de advocaat van de minderjarige in de jeugdbeschermings- en strafrechtelijke procedures in België

**Nationaal Rapport
september 2016 - februari 2017**

Defence for Children International - België

Défense des Enfants
DEI-BELGIQUE

This project is cofinanced by the Justice Program of the European Union

MY LAWYER, MY RIGHTS
De rol van de jeugdadvocaat in de
jeugdbeschermings- en strafrechtelijke procedures
in België

NATIONAAL RAPPORT - BELGIË

september 2016 – februari 2017

DEFENCE FOR CHILDREN DCI – BELGIË

Dit onderzoeksrapport werd opgesteld in het kader van het project "My Lawyer, My Rights - Enhancing children's rights in criminal proceedings in the EU", mede gefinancierd door het programma Justitie van de Europese Commissie. De inhoud van deze publicatie weerspiegelt niet noodzakelijk het standpunt van de Europese Commissie en houdt geenszins haar instemming in met de uitgedrukte ideeën. Elke eventuele fout is uitsluitend toe te schrijven aan de auteurs van dit rapport.

Dit rapport werd opgesteld door Marine Braun, Géraldine Mathieu, Florence Bourton en Louis Triaille, onder de coördinatie van Marine Braun en de supervisie van Benoit Van Keirsbilck.

© 2016-2018, "My Lawyer, My Rights" project

Dankwoord

Ik wil in het bijzonder het team van Defence for children België bedanken, zonder wie dit rapport niet had kunnen verschijnen. Ik dank daarbij Géraldine Mathieu, Florence Bourton en Louis Triaille voor hun bijdrage tijdens de onderzoeks- en redactiefase van dit rapport, alsook Julianne Laffineur, Aurélie Carré en Benoit Van Keirsbilck die een grote bijdrage hebben geleverd met hun talloze inspanningen.

Ik bedank ook iedereen dit meegewerkt heeft aan dit onderzoek: de leden van het adviescomité van het project, de vele geïnterviewde professionals, de bevoegde overheden die gevolg gaven aan onze vragen en die ons hun steun hebben betuigd, de vertegenwoordigers van deze overheden die wij ontmoet hebben, alsook de leden van de bezochte instellingen. Ik ben ook Odette Klaes bijzonder dankbaar voor de vertaling van de documenten, wat het onderzoek in het Nederlands vergemakkelijkt heeft.

Ik ben ook de kinderen erkentelijk die wilden meewerken aan dit onderzoek dat voor hen bestemd is. Hun getuigenissen lieten ons toe de thematiek beter te begrijpen en boden een leidraad om een sterke boodschap te formuleren voor de advocaten en de politieke besluitvormers, met als doel ervoor te zorgen dat hun rechten nog beter gerespecteerd worden.

Marine Braun
Coördinatrice van het project "My Lawyer, My Rights"

Inhoudsopgave

Lijst van de acroniemen.....	9
Lexicon.....	9
INLEIDING	11
1. Voorwerp en structuur van het rapport.....	11
2. Organisatie en team belast met het onderzoek.....	11
3. Methodiek	12
4. Beperkingen van het onderzoek	13
A. INTERNATIONAAL EN REGIONAAL NORMATIEF KADER (Bijlage 2).....	14
1. HET INTERNATIONAAL KADER.....	14
1.1 De bekrachtigde verdragen	14
a) Het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten.....	14
b) Het Verdrag inzake de rechten van het kind.....	14
c) Het 3 ^{de} bijkomende protocol bij het IVRK	15
1.2 De <i>soft law</i> -regels.....	15
2. HET REGIONAAL KADER.....	16
2.1 De Europese richtlijnen van de Europese Unie	16
2.2. De <i>soft law</i> -regels.....	17
a) De richtsnoeren van de Raad van Europa voor een kindvriendelijke justitie	17
b) Aanbeveling van de Europese Commissie van 27 november 2013 inzake het recht op rechtsbijstand voor verdachten of beklaagden in strafprocedures, C(2013) 378/03.....	18
c) Aanbeveling van de Europese Commissie van 27 november 2013 betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure, C(2013) 378/02.....	18
2.3. De jurisprudentie van het EHRM en van het HvJ-EU.....	18
B. NATIONAAL NORMATIEF KADER VAN HET JEUGDRECHT IN BELGIË (Bijlage 2).....	19
1. Definities.....	19
1.1. De minderjarige	19
1.2. Het recht op toegang tot een advocaat	19
1.3. Het recht op bijstand door een advocaat.....	20
1.4. De jeugdbeschermingsprocedure	20
1.5. De strafprocedure	20
1.6. Het belang van het kind.....	20
2. Het jeugdbeschermingssysteem in België.....	21
2.1. Het beschermende karakter van het Belgische jeugdrechtsysteem.....	21
2.2. De specificiteit verbonden aan het federale karakter van België	22

2.3.	De actoren in de verschillende stadia van de procedure	24
a)	Het verhoor door de politie.....	24
b)	Het jeugdparquet.....	24
c)	De onderzoeksrechter	25
d)	De jeugdrechtbanken en jeugdkamers van de hoven van beroep.....	25
e)	De uitzonderlijke procedure van de "uithandengeving"	27
2.4.	Afwijkende regelingen van toepassing op bepaalde categorieën minderjarigen	28
a)	De minderjarige geesteszieken	28
b)	De buitenlandse minderjarigen.....	29
3.	Het toepassingsgebied van de Europese richtlijnen in België.....	29
3.1	In het recht van de Europese Unie	30
3.2	In het nationaal recht	31
a)	Het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM)	31
b)	Het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind (IVRK)	32
3.3	In Belgisch recht	32
c)	Het gemeenrechtelijk strafsysteem	32
d)	Het jeugdbeschermingssysteem van de wet van 8 april 1965.....	32
C.	DE ADVOCaat VAN DE MINDERJARIGE: VAN THEORIE NAAR DE PRAKTIJK.....	37
1.	De rol en de taak van de advocaat van de minderjarige.....	37
1.1.	De verschillende theoretische opvattingen	37
1.2.	Definitie van de rol en van de taak.....	38
1.3.	Moelijkheden.....	41
2.	De toegang tot de advocaat en de bijstand door een advocaat in alle stadia van de procedure 44	
2.1.	In het stadium van de politie.....	44
a)	Verhoor van een minderjarige in de hoedanigheid van getuige.....	45
b)	Verhoor van een niet-van vrijheid benomen verdachte aangaande feiten waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd (verhoor <i>model III</i>).....	45
i.	Mededeling van zijn rechten	45
ii.	Het recht op een vertrouwelijk overleg met een advocaat vóór elk verhoor (art. 47bis, § 2, 1) Wetb. Sv)	47
iii.	Het recht op bijstand door een advocaat tijdens het verhoor (art. 47bis, § 2, 1) Wetb. Sv.)	48
iv.	Uitzonderingen op het recht op toegang tot de advocaat.....	49
v.	Sanctie in het geval van niet-naleving van de rechten met betrekking op het verhoor en de toegang tot een advocaat (art. 47bis, § 6, 9) Wetb. Sv.).....	49

c)	<i>Verhoor van de verdachten die van zijn vrijheid is benomen (verhoor model IV)</i>	50
i.	Mededeling van zijn rechten	50
ii.	Contact met een advocaat	50
iii.	Vertrouwelijk overleg	51
iv.	Bijstand tijdens het verhoor	52
v.	Afwijkingen op het recht op toegang tot de advocaat.....	53
2.2.	In het stadium van de procureur en/of van de onderzoeksrechter	53
2.3.	In het stadium van de jeugdrechter die zetelt in de jeugdrechtbank of bij de jeugdkamer van het hof van beroep	54
d)	Mededeling van zijn rechten, vertrouwelijk overleg en bijstand op de zitting.....	55
2.4.	Uitvoering van de (voorlopige of definitieve) maatregelen uitgesproken door de jeugdrechter	56
2.5.	Recht op een tolk.....	56
3.	Het rechtsbijstand systeem	58
3.1.	De werking.....	58
3.2.	De vorming	60
a)	Binnen AVOCATS.BE	60
b)	Binnen de OVB.....	62
c)	De terreinkennis	63
3.3.	De toegang tot de rechtsbijstand	64
d)	Wat zijn de voorwaarden om rechtsbijstand te kunnen genieten?	64
3.4.	De aanstelling van de advocaat.....	65
3.5.	De verandering van advocaat.....	66
3.6.	De financiering van de rechtsbijstand en de vergoeding van de advocaat.....	67
a)	Werking	67
b)	Vastgestelde problemen	68
c)	Tolkkosten	70
3.7.	De rechtsbijstand.....	71
4.	De centra voor sociaaljuridische verdediging	71
4.1	<i>De Services droit des jeunes (Diensten voor jeugdrecht)</i>	72
4.2.	<i>De Kinderrechtswinkels</i>	73
4.3.	Andere actoren binnen de sociaaljuridische hulpverlening	74
4.4.	Participatie van de jongeren in het wettelijk kader	75
D.	CONCLUSIE	76
E.	AANBEVELINGEN	78
F.	Lijst van de bijlagen	84

Lijst van de acroniemen

AGAJ	Algemeen Bestuur Hulpverlening aan de Jeugd van de Federatie Wallonië-Brussel
AVOCATS.BE	Orde van de Franstalige en Duitstalige balies van België
BAJ	Bureau d'aide juridique
BJB	Bureau juridische bijstand (Vlaams equivalent van het BAJ)
CJB	Commissie voor juridische bijstand
CRK	Comité voor de rechten van het kind van de Verenigde Naties
DGB	Dienst voor Gerechtelijke Bescherming
DGDE	Algemeen Afgevaardigde voor de rechten van het kind van de Federatie Wallonië-Brussel
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag voor de rechten van de mens
FOD Justitie	Federale overheidsdienst Justitie
GI	Gemeenschapsinstellingen
HRC	Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties
HvJ-EU	Hof van Justitie van de Europese Unie
IPPJ	Institution publique de Protection de la Jeunesse in de Federatie Wallonië-Brussel
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten
IVRK	Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van het kind
KRC	Kinderrechtencommissaris
KRW	Kinderrechtswinkels
MOF	Als misdrijf omschreven feit
NBMV	Niet-begeleide minderjarige vreemdeling
NICC	Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OVB	Orde van Vlaamse Balies
POS	Problematische opvoedingssituatie
PV	Proces-verbaal
RvE	Raad van Europa
SAJ	Dienst d'Aide à la Jeunesse (het Franstalige Comité voor Bijzondere Jeugdzorg)
SAMIO	Sections d'Accompagnement, de Mobilisation Intensifs et d'Observation (afdelingen voor intensieve begeleiding en mobilisatie, en voor observatie)
SDJ	Service Droit des Jeunes
VwEU	Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie
Ws	Wetboek van strafvordering

Lexicon

Verhoor <i>model III</i>	Verhoor van een niet-gearresteerde verdachte aangaande feiten waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd
Verhoor <i>model IV</i>	Verhoor van een gearresteerde verdachte aangaande feiten waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd
Minderjarige <i>in conflict met de wet (of MOFers)</i>	Wij gebruiken hier het begrip "minderjarige <i>in conflict met de wet</i> " om het te hebben over minderjarige jongeren die een "als misdrijf omschreven" feit hebben gepleegd of ervan verdacht worden, wat neerkomt op een feit dat, als ze meerderjarig waren geweest, beschouwd zou worden als een misdrijf (overtreding, wanbedrijf of misdaad).

INLEIDING

1. Voorwerp en structuur van het rapport

In dit rapport worden de resultaten voorgesteld van het nationaal Belgisch onderzoek dat gevoerd werd in het kader van het project "My Lawyer, My Rights" (dat hieronder beschreven wordt). Het geeft een overzicht van het toepasselijke normatieve systeem, van de rol, het concrete mandaat en de opleiding van de advocaten wanneer ze in België minderjarigen *in conflict met de wet* verdedigen, alsook een beschrijving van de modaliteiten volgens dewelke deze minderjarigen hun rechten uitoefenen. Het wil enerzijds bepaalde inspirerende praktijken onderstrepen, en anderzijds de hindernissen aantonen bij de effectieve uitoefening van deze rechten.

In het eerste deel van dit rapport worden de pertinente internationale en regionale normatieve instrumenten beschreven die bindend zijn voor België (deel A). Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de dwingende instrumenten en de instrumenten van de zogenaamde *soft law*, en er wordt afgetoetst welk standpunt België op dit ogenblik inneemt ten aanzien van deze twee categorieën.

In het tweede deel geven we in detail het normatieve kader weer van het Belgische jeugdrecht, met bijzondere aandacht voor de garanties die gekoppeld zijn aan de procedurele rechten van de minderjarigen *in conflict met de wet* (deel B).

In het derde deel wordt van de theorie overgestapt naar de praktijk, aan de hand van de studie van de rol en de taak van de advocaat van de minderjarige in de nationale procedures, het systeem van juridische bijstand alsook de verschillende (publiek en private) *sociaaljuridische diensten* waar de minderjarigen gebruik van kunnen maken om een optimaal respect van hun rechten tijdens deze procedures te garanderen. Er worden een aantal praktijken beschreven (deel C).

Het laatste deel, tot slot, bestaat uit de conclusie en de aanbevelingen aan de verschillende betrokkenen. De aanbevelingen zijn geïnspireerd op de actoren op het terrein en afgeleid uit de waarnemingen van de studie (deel D). Ze hebben allemaal tot doel het respect van de procedurele rechten van de minderjarigen voor de Belgische justitie te verbeteren, en de essentiële taak van de advocaat van de minderjarige daartoe te vergemakkelijken.

2. Organisatie en team belast met het onderzoek

Defence for children international DCI-België heeft als opdracht de rechten van de kinderen te beschermen en te verdedigen, zowel in België als in de andere landen, in samenwerking met de nationale afdelingen (35) van de Beweging en andere partners overal ter wereld. De acties van deze organisatie bestaan er hoofdzakelijk in om te vormen - op te voeden - te sensibiliseren rond kinderrechten, om tussenbeide te komen als deze rechten niet gerespecteerd worden en om het respecteren ervan door België verzekeren, met name rekening houdend met de Europese en internationale verplichtingen van ons land. De sectoren waar ze actief is, zijn hoofdzakelijk: de toegang van de kinderen tot de justitie en de justitie van de minderjarigen, de specifieke rechten van de migrantenkinderen, het recht op expressie en het recht op participatie.

Het team van DCI-België dat belast is met het nationaal Belgisch onderzoek bestaat uit **Marine Braun**, coördinatrice van het project "My Lawyer, My Rights" en experte in jeugdrecht; **Géraldine Mathieu**, experte in jeugdrecht, belast met het nationaal Belgisch onderzoek in de Franse Gemeenschap; **Florence Bourton**, projectassistente in jeugdrecht; **Louis Triaille**, projectassistent in

jeugdrecht; **Aurélié Carré**, belast met het financieel en administratief beheer van het project en **Julianne Laffineur**, pleidooi- en communicatieverantwoordelijke, onder de supervisie van **Benoît Van Keirsbilck**, directeur van DCI-België en voorzitter van de internationale Beweging.

3. Methodiek

Het nationaal onderzoek had een dubbel doel:

- enerzijds het bestuderen van de rol, het mandaat en de opleiding van de advocaat van de minderjarige *in conflict met de wet* in België, om zijn werking te versterken;
- anderzijds, het verifiëren van de omzetting en de toepassing in België van meerdere Europese richtlijnen met betrekking tot verschillende procedurele rechten wanneer een persoon verdacht of vervolgd wordt in het kader van een strafprocedure (met name het recht op informatie, het recht op vertolking en vertaling, het recht op toegang tot een advocaat, het recht op bijstand door een advocaat en het recht op rechtsbijstand). Op dit ogenblik bestaat er grote onzekerheid over de toepasbaarheid van deze richtlijnen op de Belgische jeugdrechtprocedure (zogenaamd "jeugdbeschermings" procedure), en het is de bedoeling om met deze studie bij te dragen tot het wegnemen van die onzekerheid.

Het onderzoek werd gevoerd op basis van een **gemeenschappelijk onderzoeksprotocol** uitgewerkt in het kader van het Europees project en toegepast door de 6 nationale partners.

Het **nationaal rapport** is het resultaat van een **nationaal onderzoek** dat gevoerd werd op **twee niveaus**:

- Het eerste niveau is dat van het **documentair onderzoek** dat bedoeld is voor het verifiëren van, enerzijds, de toepassing van de internationale en regionale standaarden en instrumenten en het nationaal wettelijk kader inzake jeugdrecht, en het recht op toegang tot/bijstand door een advocaat, en, anderzijds, van het systeem waar de advocaten gebruik van maken om hun rol te vervullen alsook van hun opleiding in het verdedigen van de minderjarigen *in conflict met de wet*;
- Het tweede niveau is dat van het **terreinonderzoek** dat bestaat uit het **interviewen** van ten minste 5 advocaten van minderjarigen (ten minste 2 mannen en 2 vrouwen), ten minste 2 professionals in de sector van het jeugdrecht (jeugdrechter, procureur, maatschappelijk werker, opvoeder, bemiddelaar, politieagent, psycholoog, ...) (ten minste 1 man en 1 vrouw) en ten minste 5 kinderen en/of jongeren die verdacht, vervolgd of beschuldigd worden in het kader van een jeugdbeschermings- of strafprocedure (ten minste 2 jongens en 2 meisjes).¹

We hebben 14 gesprekken gevoerd met jeugdadvocaten en 18 gesprekken met andere professionals (jeugdrechters, een politieagent, maatschappelijk werkers, een psychologe, directeurs van instellingen en verschillende leden van de verenigingssector). Wij hebben ook de toelating gekregen van de bevoegde administraties van de Fédération Wallonie-Bruxelles (Federatie Wallonië-Brussel)² (de Administration générale de l'Aide à la Jeunesse, hierna "AGAJ") en van de Vlaamse Gemeenschap (het Agentschap Jongerenwelzijn) om Institutions publiques de protection de la jeunesse (hierna "IPPJ") en Gemeenschapsinstellingen (hierna "GI") te bezoeken, om een aantal kinderen (13) *in conflict met de wet* te ontmoeten. Na kennis genomen te hebben van een informatiedocument en na het ondertekenen van een toestemmingsformulier (opgesteld in een voor hen begrijpelijke taal)

¹ In dit rapport wordt het mannelijke geslacht algemeen gebruikt, maar enkel met de bedoeling de tekst vlot leesbaar te houden.

² Fédération Wallonie-Bruxelles is de nieuwe officiële benaming van de "Communauté française".

namen ze vrijwillig deel aan ons onderzoek en maakten ze hun standpunt kenbaar over de rol van de advocaat, tijdens individuele gesprekken (of in focusgroepen) gevoerd in overeenstemming met een **gids met ethische procedures en beschouwingen (Bijlage 1)**.

4. Beperkingen van het onderzoek

De periode voor het onderzoek en voor het opstellen van het rapport loopt **van september 2016 tot februari 2017**. Deze is dus **beperkt in de tijd**. Het nationaal rapport heeft echter de ambitie om de rol en het mandaat van de advocaat van de minderjarige in het kader van jeugdbeschermings- en strafrechtelijke procedures, zo getrouw mogelijk weer te geven.

Het onderzoek werd gevoerd op **heel het Belgische grondgebied**, zowel binnen de Vlaamse Gemeenschap, bij de bevoegde actoren en de Orde van Vlaamse Balies (hierna "OVV") als binnen de Federatie Wallonië-Brussel, bij de bevoegde actoren en bij de Orde van de Franstalige en Duitstalige balies van België (hierna "ADVOCATS.BE").

Het onderzoek **beperkte zich tot de rol van de advocaat van de minderjarige die een als misdrijf omschreven feit** (hierna "MOF") **heeft gepleegd of ervan verdacht wordt**. Deze keuze werd gemaakt op basis van de internationale en regionale teksten, en meer specifiek op basis van de Europese richtlijnen die beoogd worden in dit rapport, die gemeenschappelijke procedurele rechten en minimumnormen garanderen voor de personen die verdacht of vervolgd worden in het kader van strafprocedures. De richtlijnen sluiten de "administratieve inbreuken" en de "lichte inbreuken" waarvoor geen gevangenisstraf kan worden opgelegd, niet uit hun toepassingsdomein uit. Wij hebben echter besloten om deze categorieën feiten niet in aanmerking te nemen in het kader van ons onderzoek.

Wij zijn ons ervan bewust dat de advocaat van de minderjarige niet enkel dossiers behandelt van minderjarigen die een MOF hebben gepleegd en dat deze dossiers slechts een deel van hun werk uitmaken. Bij deze categorie komt immers nog deze bij van de minderjarigen die zich in een problematische opvoedingssituatie (hierna "POS") bevinden, die voor de rechter worden geleid om hun eigen veiligheid en hun ontwikkeling te verzekeren. Wij bepleiten dat alle kinderen, ongeacht de procedure die op hen betrekking heeft, de erkenning krijgen op gelijke toegang tot alle hun procedurele rechten, met inbegrip van het recht op toegang tot en bijstand door een advocaat.³ Deze laatste zorgt ervoor dat ze het dossier en de procedure goed begrijpen en garandeert hen ook een verdediging die aangepast is aan hun specifieke behoeften. Deze studie is, ondanks het feit dat ze beperkt is tot de eerste categorie jongeren, dus de gelegenheid bij uitstek om te herinneren aan deze fundamentele eis, met name de gelijkheid van de garanties tegenover justitie, en dit voor *alle* jongeren.

Op één uitzondering na⁴, zijn alle kinderen die geïnterviewd werden in het kader van dit onderzoek **jongeren geplaatst in een IPPJ, een GI of in een gesloten centrum (uit handen gegeven jongeren)**. Het is moeilijk gebleken om getuigenissen te vinden van jongeren die nooit te maken hebben gehad met een plaatsingsmaatregel. Wij zijn ons ervan bewust dat er **verschillen kunnen bestaan in hun perceptie van de advocaat van de minderjarige**, die niet tot uiting komen binnen deze steekproef van ondervraagde jongeren.

³ Alle actoren die op het terrein ondervraagd werden, zijn het hier unaniem mee eens (rechters, sociale diensten, advocaten, ...), en bepaalde advocaten zien zelfs een totale equivalentie van hun rol in de MOF-dossiers en de POS-dossiers.

⁴ Wij hebben telefonisch contact gehad met een volwassen jongere, die eerder *in conflict met de wet* was.

A. INTERNATIONAAL EN REGIONAAL NORMATIEF KADER (Bijlage 2)

1. HET INTERNATIONAAL KADER

1.1 De bekrachtigde verdragen

In België maken de bepalingen van de internationale akkoorden die bekrachtigd werden door de Staat en die een rechtstreekse werking hebben, integraal deel uit van het interne Belgische juridische systeem en primeren ze op de andersluidende nationale bepalingen.⁵ De Belgische Hoven en Rechtbanken moeten dus nagaan welke van deze bepalingen een rechtstreekse werking hebben in de interne orde en ze bij voorkeur toepassen op het nationaal recht.

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de door België bekrachtigde instrumenten die verband houden met het recht op een advocaat van de minderjarige *in conflict met de wet*, alsook de belangrijkste aanbevelingen die door de overeenstemmende opvolgingsorganen gedaan werden aan België.

a) Het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten⁶

Artikel 14 van het Verdrag betreft het recht op informatie (14.3.a), het recht op toegang tot en op bijstand van een advocaat (14.3.b en d), het recht op rechtsbijstand (14.3.d) en het recht op vertolking (14.3.f).

In zijn concluderende slotbeschouwingen van 2010 deed het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties (hierna "HRC") de aanbeveling dat "*België alle nodige maatregelen zou nemen met het oog op het garanderen van de toegang tot een advocaat vanaf de eerste uren van de vrijheidsbeneming, zowel in het kader van de gerechtelijke of administratieve aanhouding als deze van de voorlopige hechtenis, alsook het systematische recht op toegang tot een arts*".⁷

b) Het Verdrag inzake de rechten van het kind⁸

In zijn laatste slotbeschouwingen van 2010 moedigde het Comité voor de rechten van het kind van de Verenigde Naties (hierna "CRK") België aan "*om systematische onderwijs- en vormingsprogramma's op te zetten die betrekking hebben op de principes en de bepalingen van het Verdrag, bedoeld voor de kinderen, de ouders en alle professionele groepen die voor en met kinderen werken, met inbegrip van de rechters, de advocaten, de politieambtenaars, de leerkrachten, het gezondheidspersoneel en de sociale werkers*".⁹ Het vroeg ook aan België "*om het onderricht in de rechten van de mens en van het kind op te nemen in de leerprogramma's van alle basis- en secundaire scholen*."

Het CRK vroeg overigens met aandrang aan België "*a) om haar wetgeving te herzien met het oog op het afschaffen van de mogelijkheid dat kinderen berecht kunnen worden als volwassenen en in hechtenis genomen worden met volwassenen en het onmiddellijk verwijderen uit de gevangenissen*

⁵ Cass., arrest "Le Ski" van 27 mei 1971, Pas., 1971, I, p. 886, met de conclusies van de procureur-generaal van der MEERSCH.

⁶ Op 21 april 1983 heeft België het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (hierna het "IVBPR") bekrachtigd. België heeft 5 periodieke rapporten voorgelegd aan het Mensenrechtencomité van de Verenigde Naties (hierna het "HRC"), conform artikel 40 van het Verdrag.

⁷ CRM, Slotbeschouwingen gericht aan België, CCPR/C/BEL/CO/5, 18 nov. 2010, §17.

⁸ Op 16 december 1991 heeft België het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van het kind (hierna het "IVRK") bekrachtigd. België heeft 3 periodieke rapporten ingediend bij het Comité voor de rechten van het kind van de Verenigde Naties (hierna het "CRK"), conform artikel 44 van het Verdrag. Het volgende rapport zal door België ingediend moeten worden op 14 juli 2017.

⁹ CRK, Slotbeschouwingen gericht aan België, CRC/C/BEL/CO/3-4, 18 juni 2010, §26.

voor volwassenen van de kinderen die erin zitten; **b)** om erop toe te zien dat de kinderen begeleid worden door een **advocaat** en een volwassen vertrouwenspersoon **in alle stadia van de procedure, ook tijdens hun ondervraging door een politieambtenaar; c)** om schikkingen te treffen van juridische orde, zodat kinderen een **gerechtelijke procedures kunnen inleiden zonder de bijstand van een advocaat voor minderjarigen; ...**"¹⁰

Verder in dit rapport zullen we zien dat België, ondanks het feit dat het nog niet schriftelijk geantwoord heeft, bepaalde van deze aanbevelingen heeft opgevolgd en soms zelfs overtroffen. Op andere aanbevelingen blijft het antwoord, zowel in theorie als in de praktijk, echter uit.

c) Het 3de aanvullend protocol bij het IVRK

Op 30 mei 2014 heeft België het **3de aanvullend protocol bij het IVRK** bekrachtigd. De minderjarige (of zijn vertegenwoordiger) kan een individuele kennisgeving indienen bij het CRK, als hij van oordeel is dat zijn rechten niet gerespecteerd werden, wanneer de nationale rechtsmiddelen uitgeput zijn. Tot op heden werd geen enkele klacht ingediend door een Belgische minderjarige.

1.2 De soft law-regels

De soft law-regels zitten vervat in de internationale instrumenten die niet juridisch bindend zijn of die geen verplichting in intern recht creëren. Deze regels suggereren echter een gedragslijn voor de Staten van bestemming, zonder deze te verplichten zich eraan te houden.

Inzake het recht van het kind vermelden we hoofdzakelijk:

- alle minimumregels van de Verenigde Naties voor de aanpak van jeugddelinquentie (Regels van Beijing);
- de Richtsnoeren van de Verenigde Naties over de preventie van jeugdcriminaliteit (Richtsnoeren van Riyad);
- de regels van de Verenigde Naties voor de bescherming van de minderjarigen die de vrijheid zijn benomen (de Regels van Havana);
- de Algemene Beschouwingen (nr. 1 tot 20) van het CRK;
- de Richtsnoeren betreffende de kinderen in het stelsel van het strafrecht (1997).

Deze regels worden aangevuld met de Grondbeginselen van de Verenigde Naties inzake de rol van advocaten (1990).

In zijn slotbemerkingen van 2010 verzocht het CRK "*België met aandrang om België om **de volledige toepassing te verzekeren van de normen met betrekking tot de justitie voor minderjarigen, in het bijzonder de bepalingen van de artikels 37 b), 40 en 39 van het Verdrag, alsook alle minimum regels van de Verenigde Naties voor de aanpak van jeugddelinquentie (Regels van Beijing), Richtsnoeren van de Verenigde Naties over de preventie van jeugdcriminaliteit (Richtsnoeren van Riyad) en de regels van de Verenigde Naties voor de bescherming van de minderjarigen die de vrijheid zijn benomen (de Regels van Havana), rekening houdend met name met de Algemene Beschouwing nr. 10 (2007) van het Comité voor de rechten van het kind in het rechtstelsel voor minderjarigen***".¹¹

Tot op heden heeft België nog geen antwoord geformuleerd op de aanbeveling van het CRK. Bovendien bestaan er weinig verwijzingen naar de verschillende *soft law*-regels in de Belgische wetgevingen en parlementaire werken. Wij kunnen derhalve niet aangeven of België de nodige maatregelen neemt om deze regels te promoten.

¹⁰ CRK, Slotbeschouwingen gericht aan België CRC/C/BEL/CO/3-4, 18 juni 2010, §83.

¹¹ *Ibid.*, §83.

2. HET REGIONAAL KADER

2.1 De Europese richtlijnen van de Europese Unie

De Europese Unie heeft een corpus de richtlijnen uitgewerkt in het kader van haar bevoegdheid om een gemeenschappelijke Europese strafrechtelijke ruimte tot stand te brengen.¹² Deze richtlijnen garanderen de in het kader van strafprocedures verdachte of vervolgte personen gemeenschappelijke minimumnormen op het vlak van procedurele rechten, ter bevordering van de justitiële samenwerking, de erkenning en het wederzijds vertrouwen van de lidstaten van de Unie.

Dit initiatief vloeit voort uit de vaststelling dat er bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna "EHRM") talloze inbreuken op de rechten van de verdediging aanhangig werden gemaakt, en in het bijzonder op artikels 5 en 6 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (hierna "EVRM").¹³

Wat de richtlijnen betreft, moet bovendien rekening gehouden worden met de volgende bepaling: *"De richtlijn is een flexibel instrument dat vooral gebruikt wordt als middel om nationale wetten te harmoniseren. EU-landen worden erdoor verplicht bepaalde resultaten te bereiken, maar ze mogen daarbij zelf bepalen hoe ze dat doen. Zodra ze op EU-niveau zijn aangenomen, worden ze voor de toepassing ervan (door een wetgevingshandeling) door de EU-landen omgezet in nationaal recht. Deze nationale maatregel moet de doelstellingen bereiken die bepaald worden door de Richtlijn die bindend is voor het land in kwestie. De nationale overheden moeten deze maatregelen meedelen aan de Europese Commissie. In principe is een richtlijn pas van kracht na omzetting in nationaal recht. Het Hof van Justitie van de EU is echter van mening dat een richtlijn die nog niet is omgezet, direct al bepaalde gevolgen kan hebben wanneer: 1) de bepalingen van de richtlijn onvoorwaardelijk en voldoende duidelijk en nauwkeurig zijn, en 2) de bepalingen van de richtlijn rechten aan personen verlenen. Onder deze voorwaarden kunnen personen voor een rechter een beroep doen op de richtlijn tegen een EU-land. Zolang een richtlijn nog niet is omgezet in nationaal recht, kunnen personen zich niet beroepen op een vordering tegen een andere persoon in verband met het rechtstreekse effect van een verordening".*¹⁴

De door de EU aangenomen richtlijnen met betrekking tot de procedurele rechten in strafrechtelijke aangelegenheden zijn de volgende:

- **Richtlijn 2010/64/EU** van 20 oktober 2010 betreffende het **recht op vertolking en vertaling** in strafprocedures¹⁵;
- **Richtlijn 2012/13/EU** van 22 mei 2010 **betreffende het recht op informatie in strafprocedures**¹⁶;
- **Richtlijn 2013/48/EU** van 22 oktober 2013 **betreffende het recht op toegang tot een advocaat** in strafprocedures en in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel en het **recht om een derde op de hoogte te laten brengen vanaf de vrijheidsbeneming en om met derden en consulaire autoriteiten te communiceren tijdens de vrijheidsbeneming**¹⁷;
- **Richtlijn 2016/800/EU** van 11 mei 2016 betreffende **procedurele waarborgen voor kinderen** die verdachte of beklagde zijn in een strafprocedure¹⁸;

¹² Artikel 82 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna "VwEU").

¹³ http://ec.europa.eu/justice/criminal/criminal-rights/index_en.htm.

¹⁴ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=URISERV%3A114527>.

¹⁵ Tekst beschikbaar op <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0064&from=NL>.

¹⁶ Tekst beschikbaar op <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0013&from=NL>.

¹⁷ Tekst beschikbaar op <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0048&from=NL>.

¹⁸ Tekst beschikbaar op <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800&from=NL>.

- **Richtlijn 2016/1919** van 26 oktober 2016 betreffende **rechtsbijstand** voor verdachten en beklaagden in strafprocedures en voor gezochte personen in procedures ter uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel¹⁹;

Wij noteren dat deze richtlijnen werden uitgewerkt door de Commissie, de Raad en het Europees Parlement, volgens een routekaart ter versterking van de procedurele rechten van alle Europese burgers.²⁰ Er moet echter rekening gehouden worden met de specifieke rechten en noden van kinderen, zoals vermeld in overwegende 55 van richtlijn 2013/48/EU die stelt: "*In deze richtlijn worden de rechten van kinderen bevorderd en wordt rekening gehouden met de richtsnoeren van de Raad van Europa over kindvriendelijke justitie, in het bijzonder met de bepalingen over de informatie die en het advies dat aan kinderen moeten worden gegeven*". Hoewel de richtlijn 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure de enige is die er specifiek betrekking op heeft, is het van essentieel belang dat rekening gehouden wordt met de rechten van het kind bij de omzetting en de toepassing van alle richtlijnen.

Tot op heden werden enkel de richtlijn 2013/48/EU over de toegang tot een advocaat en de richtlijn 2010/64/EU over de vertolking en de vertaling officieel omgezet in Belgisch recht (**Bijlage 2**). De Belgische wetgeving besteedt echter geen bijzondere aandacht aan de kwestie van de rechten van de minderjarige, op enkele uitzonderingen na, die vermeld zullen worden in het derde deel van het rapport (luik "nationaal kader"). De overige drie richtlijnen moeten nog omgezet worden.

2.2. De soft law-regels

a) De richtsnoeren van de Raad van Europa voor een kindvriendelijke justitie

De richtsnoeren van de Raad van Europa voor een kindvriendelijke justitie (hierna: "richtsnoeren"), aangenomen in 2010, handelen over de plaats, de rol en het belang van het standpunt van het kind in alle strafrechtelijke, burgerlijke of administratieve gerechtelijke procedures (of in de alternatieven voor deze procedures). Ze zetten de fundamentele principes uiteen die gegarandeerd moeten worden voor de kinderen in deze context. Ze zijn van toepassing op alle situaties waarin kinderen in contact kunnen komen met justitie, hetzij als aanklager, als getuige of als beschuldigde, ongeacht de manier waarop ze in aanraking zijn gekomen met de gerechtelijke of niet-gerechtelijke systemen, en ongeacht hun statuut of hun rechtsbekwaamheid in de procedure of de zaak.²¹

Het gaat er dus om: (1) te verzekeren dat de procedurele rechten van de kinderen tijdens heel de procedure optimaal gerespecteerd worden; (2) rekening te houden met het feit dat de kinderen een lager maturiteits- en begripsvermogen hebben dan volwassenen (de justitie in het algemeen, de procedures, de actoren, wat er op het spel staat, enz. is een complexe materie voor iedereen die geen gedegen juridische vorming heeft, *a fortiori* voor kinderen); (3) een toegankelijke justitie te garanderen, die aangepast is aan de leeftijd en de noden van de kinderen; (4) de minderjarigen te verzekeren van de mogelijkheid om ten volle deel te nemen aan de procedure (wat impliceert dat ze deze begrijpen). Al deze doelstellingen moeten gezamenlijk (5) bereikt worden, waarbij de persoonlijke en familiale levenssfeer van de betrokken kinderen gerespecteerd moet worden, alsook hun rechten op integriteit en waardigheid. Het is dus aan justitie om zich aan te passen aan de kinderen en niet omgekeerd.²²

¹⁹ Tekst beschikbaar op <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L1919&from=NL>.

²⁰ Resolutie van de Raad met betrekking tot de routekaart ter versterking van de procedurele rechten van verdachten en beklaagden in strafprocedures, 30 november 2009, PB C/295/1.

²¹ Zie artikels 1 tot 3 (deel I) en fundamentele principes (deel III).

²² Er wordt in de Richtsnoeren effectief gesteld dat advocaten van minderjarigen opgeleid moeten zijn, zie Richtsnoer IV. A. 4. Paragrafen 14 en 15: https://www.kinderrechtencommissariaat.be/sites/default/files/bestanden/guidelineschildvriendlyjustice_nl.pdf, p.23.

b) Aanbeveling van de Europese Commissie van 27 november 2013 inzake het recht op rechtsbijstand voor verdachten of beklaagden in strafprocedures, C(2013) 378/03.

c) Aanbeveling van de Europese Commissie van 27 november 2013 betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklagde zijn in een strafprocedure, C(2013) 378/02.

Ter herinnering, aangezien de aanbevelingen niet dwingend zijn, heeft België geen enkele formele verplichting om er rekening mee te houden in haar wetgeving. Deze aanbevelingen geven echter het standpunt weer van de Europese instellingen en suggereren een gedragslijn voor de Staten van bestemming, zonder deze te verplichten zich eraan te houden.²³

Voor zover wij weten, wordt nergens in de Belgische wetgeving en/of reglementering inzake jeugdrecht en juridische bijstand, verwezen naar deze drie *soft law*-regels (Richtlijnen van de RvE en aanbevelingen van de EC). Het is echter toe te juichen dat verschillende in Belgisch recht goedgekeurde teksten passen in de filosofie van hoger vermelde teksten.

2.3. De jurisprudentie van het EHRM en van het HvJ-EU

Wij hebben geen enkel arrest gevonden van het **EHRM** of van het HVJ-EU dat gewezen zou zijn tegen België en dat betrekking zou hebben op het recht op bijstand door een advocaat voor een minderjarige die een MOF heeft gepleegd.

De bevoegdheid *erga omnes* van de arresten van elk van deze hoven maakt al hun respectieve rechtspraak uitgesproken tegen andere Staten echter van toepassing op België (cf. *infra*).

²³ https://europa.eu/european-union/eu-law/legal-acts_nl.

B. NATIONAAL NORMATIEF KADER VAN HET JEUGDRECHT IN BELGIË (Bijlage 2)

Zoals aangekondigd, beschrijft dit deel de werking van het Belgische jeugdbeschermingssysteem en de manier waarop de procedurele rechten van de minderjarigen erin toegepast worden.

Na het vooraf definiëren van enkele begrippen (sectie 1), leggen we kort het Belgische jeugdbeschermingssysteem toe, alsook de actoren en de bijzonderheden ervan (sectie 2) met bijzondere aandacht voor de rol van de advocaat, en analyseren we de link tussen dit nationaal systeem en de Europese wetgeving (sectie 3).

1. Definities²⁴

1.1. De minderjarige

De Belgische wetgever definieert de minderjarige als "de persoon van het mannelijke of vrouwelijke geslacht die de volle leeftijd van 18 jaren nog niet bereikt heeft", waarbij de burgerlijke meerderjarigheid en de politieke meerderjarigheid vastgelegd werden op die leeftijd.²⁵

Op strafrechtelijk vlak, legt artikel 40 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind de Lidstaten op om een minimumleeftijd voorop te stellen voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid. België heeft echter geen duidelijke leeftijd bepaald waaronder kinderen beschouwd worden als niet in staat om de strafwet te overtreden. Er bestaat derhalve geen minimumleeftijd waaronder de minderjarige niet het voorwerp kan uitmaken van een maatregel door de jeugdrechtbank. Bepaalde types van maatregelen kunnen echter niet genomen worden onder een bepaalde leeftijd (zie *infra*).

We herinneren eraan dat dit rapport enkel gaat over de minderjarige die verdacht of beschuldigd wordt van het plegen van een MOF.

1.2. Het recht op toegang tot een advocaat

Het Europees recht maakt een onderscheid tussen de begrippen "recht op toegang tot een advocaat" en het "recht op bijstand door een advocaat". Terwijl de Richtlijn 2013/48/EU aan iedere persoon die verdacht of vervolgd wordt in het kader van een strafgeding het recht op toegang tot een advocaat verleent, bepaalt Richtlijn 2016/800/EU in artikel 6 dat elk *kind* dat verdacht of vervolgd wordt in een strafgeding bijgestaan moet worden door een advocaat.

Daar waar het toegangsrecht geformuleerd wordt als een subjectief recht van de vervolgte persoon, legt de tweede Richtlijn de autoriteiten overigens een *verplichting* op om de bijstand aan de jongere door een advocaat te verzekeren. Het betreft dus niet gewoon een recht dat elke jongere geniet (waaraan hij eventueel zou kunnen verzaken), maar een verplichting voor de autoriteiten, los van de wens van de jongere om er gebruik van te maken.

De Belgische wetgeving maakt geen onderscheid tussen de termen 'toegang en bijstand' door een advocaat in die zin dat ze voorziet dat het recht op toegang tot een advocaat tegelijk duidt op de contactname met een advocaat, het voorafgaande vertrouwelijke overleg (persoonlijk of telefonisch) met de advocaat vóór het van het verhoor door de politie of door de magistratuur (procureur,

²⁴ Voor meer details, zie deel B.2. "Het jeugdrechtsysteem in België" van dit rapport, p.21.

²⁵ B. Wb, art. 388. De leeftijd van de meerderjarigheid is verlaagd tot 18 jaar sinds de wet van 19 januari 1990, B.S., 30 januari 1990, p. 1239.

onderzoeksrechter) en de bijstand, tijdens het verhoor of de zitting, door een advocaat die een actieve rol zal opnemen.²⁶

1.3. Het recht op bijstand door een advocaat

Zie Het recht op toegang tot een advocaat (*supra*, punt 1.2.).

1.4. De jeugdbeschermingsprocedure

De jeugdbeschermingsprocedure is de gemeenrechtelijke procedure inzake jeugdrecht, zoals uitgelegd wordt in de volgende sectie. Ze legt de link tussen de MOF en de maatregel die uitgesproken wordt ten aanzien van de minderjarige. Ze heeft betrekking op de procedure, de organisatieregels, de bevoegdheid en de werking van de jeugdrechtbank alsook op het verloop van het proces tijdens de verschillende fasen: de informatie, het onderzoek (zeldzamer), het vonnis worden expliciet vermeld in de wet op de jeugdbescherming van 1965. Deze wet verwijst echter naar de procedureregels voorzien door het Wetboek van Strafvordering (hierna "Wetb. Sv.") en de straffen voorzien in het Strafwetboek. Het onderscheid tussen de strafprocedure en de jeugdbeschermingsprocedure is dus niet altijd duidelijk.

1.5. De strafprocedure

De strafprocedure is de gemeenrechtelijke procedure die van toepassing is op de volwassenen en in de gevallen van uithandengevingen (*infra*). "*Het is de toepassing van het strafrecht. Volgens artikel 12 van de Grondwet kan niemand worden vervolgd dan in de gevallen die de wet bepaalt en in de vorm die zij voorschrijft. Het strafrecht bepaalt met name de strafbaarstellingen en de toepasselijke sancties. De strafrechtelijke procedure is aldus het bindteken tussen de inbreuk en de straf. Ze heeft betrekking op het strafproces; ze omvat de organisatieregels, de bevoegdheid en de werking van de repressieve rechtspraak alsook op het verloop van het strafproces tijdens de verschillende fasen: de informatie, het onderzoek, het vonnis*".²⁷

1.6. Het belang van het kind

Het begrip van *belang van het kind* werd in 2008 opgenomen in de Belgische grondwet.²⁸ Bij deze herziening van de Grondwet werd met name een lid 4 toegevoegd aan artikel 22*bis*, dat luidt als volgt: "*Het belang van het kind is de eerste overweging bij elke beslissing die het kind aangaat*" Het was de bedoeling om het hoofdidee de het IVRK te integreren in de Grondwet en het tot algemeen principe te verheffen.²⁹

Het IVRK noch het Belgisch recht definiëren echter het begrip belang van het kind. Het CRK heeft wel zijn Algemene Beschouwing nr. 14 gewijd aan het "*recht van het kind dat zijn hoger belang een essentiële overweging vormt* (art. 3, par. 1) »³⁰. Hoewel hier geen duidelijke definitie gegeven wordt, ter bevestiging dat het een flexibel concept betreft, waarvan de inhoud geval per geval bepaald moet worden³¹, onderstreept het dat het concept van hoger belang van het kind drie dimensies heeft.

²⁶ Omzendbr. COL nr. 8/2011 met betrekking tot het recht op toegang tot een advocaat, herziene versie van 24 november 2016, p. 9; art. 47*bis*, Wetb. Sv.

²⁷ M. FRANCHIMONT, A. JACOBS, A. MASSET "Manuel de procédure pénale", *Collectie van de Faculteit Rechten van de ULg*, 2009, Larcier, 3de uitgave, p.17.

²⁸ Herziening van de Grondwet van 22 december 2008, B.S., 29 december 2008, p. 68648.

²⁹ Voorstel tot herziening van artikel 22*bis* van de Grondwet teneinde een lid toe te voegen betreffende de bescherming van aanvullende rechten van het kind, Parlementaire Stukken, Senaat, zitting 2003-2004, nr. 3/265-1, p. 3.

³⁰ CRK, Algemene Beschouwing nr. 14 (2013) over het recht van het kind dat zijn belangen een essentiële overweging vormen, goedgekeurd in Genève tijdens de 69ste zitting van het Comité, 29 mei 2013.

³¹ *Ibid.*, p. 9.

Het is een **basisrecht**. Wanneer meerdere belangen worden onderzocht met het oog op het nemen van een beslissing, heeft het kind het recht dat zijn belang een essentiële overweging vormt. Dit recht moet hem gegarandeerd worden voor elke beslissing die hem aanbelangt. Vervolgens is het een **fundamenteel interpretatieprincipe**. Als een bepaling voor meerdere interpretaties vatbaar is, moet gekozen worden voor deze die het belang van het kind het meest respecteert. Tot slot is het een **procedurereg**. Wanneer er een beslissing moet worden genomen met betrekking tot een kind, moet de autoriteit de incidentie van deze beslissing op het kind concreet evalueren en adequate procedurele garanties voorzien. Ze moet eveneens de criteria aangeven waarop ze zich baseert, alsook de andere overwegingen die in afgewogen moeten worden tegen het hoger belang van het kind.³²

In België is rekening houden met het belang van het kind een grondwettelijke vereiste, die terug te vinden is in de wetgeving³³ zowel als in de rechtspraak.³⁴

2. Het jeugdbeschermingsstelsel in België

2.1. Het beschermende karakter van het Belgische jeugdrechtsstelsel

Het Belgische gemeenrechtelijke jeugdrechtsstelsel wordt "beschermend" genoemd. Ongeacht de daden die de minderjarigen stellen, kunnen ze in geen geval gelijkgesteld worden met meerderjarigen, en moeten ze dan ook een afzonderlijk stelsel genieten dat gebaseerd is op **educatieve maatregelen** en niet op repressieve straffen. Volgens deze logica is het de bedoeling dat de beschermingsprocedure er een is die "aangepast" is aan het statuut van de minderjarige die een MOF heeft gepleegd.³⁵

De referentiewet inzake jeugdrecht in België is de **wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade (hierna "de wet van 1965")**, die substantieel gewijzigd werd in 2006. De filosofie van de wet is vooral "beschermend": zoals hierboven uitgelegd, gaat het er vooral om, ten minste in theorie, om de jongere te beschermen en niet te straffen.

De uitdrukking "als misdrijf omschreven feit" is van aard om eraan te herinneren dat de minderjarige buiten het toepassingsdomein van het strafrecht valt. De wet gaat er immers onweerlegbaar van uit dat de minderjarige niet over het nodige onderscheidingsvermogen beschikt, d.w.z. het vermogen om het strafrechtelijke karakter te begrijpen van een daad die hij stelt. Een minderjarige kan dus niet het voorwerp uitmaken van een klassieke strafsancie (gevangenisstraf, boete³⁶, enz.) maar enkel van maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding die vooral een educatief en preventief doel hebben.³⁷ Opdat één van deze maatregelen genomen zou kunnen worden ten aanzien van een

³² *Ibid.*, p. 4.

³³ Zie bijv. de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, *B.S.*, 15 april 1965, p. 4014; de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen, *B.S.*, 31 december 1980, p. 14584 ; de wet van 30 juli 2013 betreffende de invoering van een familie- en jeugdrechtbank, *B.S.*, 27 september 2013, p. 68429.

³⁴ Zie bijvoorbeeld GwH, nr. 107/2009 van 9 juli 2009; GwH nr. 30/2013 van 7 maart 2013; GwH nr. 101/2015 van 2 juli 2015; GwH nr. 45/2015 van 23 april 2015; GwH nr. 29/2016 van 25 februari 2016.

³⁵ Ondanks deze educatieve wil, onderstrepen wij dat deze beschermende procedure nog veel kenmerken gemeen heeft met de gemeenrechtelijke strafprocedures, wat de integrale toepassing van de strafrechtelijke procedurele garanties noodzakelijk maakt (*cf. infra*).

³⁶ Met uitzondering van de jongeren die veroordeeld kunnen worden door de politierechtbank voor een overtreding vanaf de leeftijd van 16 jaar krachtens artikel 36*bis* van de wet van 1965 en de jongeren die het voorwerp waren van een uithandengevingsbeslissing krachtens artikel 57*bis* van de wet van 1965.

³⁷ Er dient echter gepreciseerd te worden dat de jeugdbeschermingsprocedure waarmee de minderjarige die een MOF heeft gepleegd, geconfronteerd wordt, verwant is aan de strafprocedure (waarvan de definitie gegeven wordt in punt 1.5 van deze sectie) want de jongere ontmoet dezelfde actoren (politieagent, procureur, rechter) en riskeert een maatregel van vrijheidsberoving te ondergaan.

minderjarige moet dit MOF echter bewezen verklaard zijn, zowel wat het materiële als wat het morele element betreft.

Er bestaat geen minimumleeftijd voor een minderjarige die een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd, om onder de jeugdrechtbank te vallen. De maatregelen die genomen kunnen worden door de rechter, hangen echter af van de leeftijd van het kind (geen verwijdering uit het familiaal milieu voor twaalf jaar, plaatsing in een gesloten centrum in principe niet voor veertien jaar,...). Elk delict dat gepleegd wordt door een jongere van minder dan achttien jaar, blijft overigens behoren tot de bevoegdheid van de jeugdrechtbank, zelfs als hij pas berecht wordt nadat hij meerderjarig is geworden.

2.2. De specificiteit verbonden aan het federale karakter van België

België is een federale staat die bestaat uit drie gemeenschappen (de Vlaamse Gemeenschap, de Federatie Wallonië-Brussel en de Duitstalige Gemeenschap)³⁸ en drie gewesten (het Vlaams Gewest (geregeerd door de instellingen van de Vlaamse Gemeenschap), het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest). De beslissingsbevoegdheid is dus niet gecentraliseerd, maar verdeeld tussen de federale staat, de gemeenschappen en de gewesten. Deze drie autonome politieke niveaus beschikken elk over aparte bevoegdheden en zijn verantwoordelijk voor de internationale samenwerking, inclusief het sluiten van verdragen en de toepassing van Europese Richtlijnen, voor materies die tot hun bevoegdheid behoren.

De jongeren die ervan verdacht of beschuldigd worden een MOF gepleegd te hebben, vallen zowel onder de bevoegdheid van de Federale staat als van deze van de gemeenschappen.

➤ De bevoegdheden van de federale staat zijn de volgende:

- De organisatie van de jeugdgerechten (*wet van 1965*);
- De territoriale bevoegdheid van de jeugdgerechten (*wet van 1965*);
- De rechtspleging voor de jeugdgerechten (*wet van 1965, Wetboek van Strafvordering*);
- De vrijheidsbeneming en de regel met betrekking tot het verhoor van de minderjarige (*wet van 20 juli 1990*³⁹ *betreffende de voorlopige hechtenis en Wetboek van Strafvordering*).

Er zijn echter twee gevallen waarin een minderjarige berecht kan worden volgens de regels van het gemeen strafrecht: (1) bij een uithandengeving van de jeugdrechter op basis van artikel 57*bis* van de wet van 1965, en (2) op het vlak van wegverkeer zoals voorzien in artikel 36*bis* van dezelfde wet (zie *infra* voor meer details).

➤ Na de goedkeuring van de zesde staatshervorming valt de materie van de jeugdbescherming (de wet van 1965) sinds 1 juli 2014 hoofdzakelijk onder de bevoegdheid van de 3 Gemeenschappen en van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC) in Brussel:

- De bepaling van de maatregelen die genomen kunnen worden ten aanzien van de minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd;
- De aard en het voorwerp ervan, de criteria en de voorwaarden, de duur, de verlenging, de herziening;
- De hiërarchie van de maatregelen, de bijzondere motiveringen, de organisatie van de privé- en openbare diensten om de onderzoeken uit te voeren en de maatregelen ten uitvoer te leggen;

³⁸ Evenals de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (GGC) in Brussel.

³⁹ W. van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, *B.S.*, 01 december 1990.

- De bepaling en de organisatie van de voorwaarden en van de gevolgen van een uithandengeving van de jeugdrechtsbank in het geval dat wordt vastgesteld dat de maatregelen inadequaaf zijn;
- De werking van de IPPJ, van de GI en van de detentiecentra.

De juridische referentieteksten zijn:

- in de Federatie Wallonië-Brussel: **het decreet van 4 maart 1991 inzake hulpverlening aan de jeugd;**
- in de Vlaamse Gemeenschap: **het decreet van 7 maart 2008 inzake bijzondere jeugdbijstand;**
- in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: **de ordonnantie van 29 april 2004 inzake hulpverlening aan jongeren;**
- in de Duitstalige Gemeenschap: **het decreet van 19 mei 2008 over de Jeugdbijstand en houdende omzetting van maatregelen inzake jeugdbescherming.**

Hoewel deze teksten eerst en vooral betrekking hebben op de hulp die geboden moet worden aan POS-kinderen, bevatten ze niettemin verschillende bepalingen die van toepassing zijn op de minderjarigen die ervan verdacht of beschuldigd worden een MOF gepleegd te hebben, en met name met betrekking tot de rechten van deze jongeren en het kader van de IPPJ en GI.

Ze zijn sinds de zesde staatshervorming in herziening, en wij volgen de werken op van de uitwerking van de toekomstige communautaire decreten over de hulpverlening aan de jeugd en jeugdbescherming, en het antwoord dat gegeven zal worden aan de minderjarigen die ervan verdacht of beschuldigd worden een MOF gepleegd te hebben. Op het ogenblik dat dit rapport wordt opgesteld, werden de ontwerpdecreten die uitgewerkt worden ter overleg voorgelegd aan de adviserende actoren van de sector.⁴⁰

De filosofie van de hervorming van 2014 was het aanvullen van het beschermende karakter van het systeem, met name door de nadruk te leggen op de responsabilisering van de jongere en van zijn ouders. De doelstelling is dat de jongere zich, ongeacht zijn leeftijd, bewust kan zijn van zijn daden en kan weten welke aansprakelijkheid ze met zich meebrengen. Het systeem is dus niet meer exclusief beschermend, want het betreft voortaan de ouders en de slachtoffers meer bij het proces.⁴¹

De overdracht van bevoegdheden van het federale naar de gemeenschappen heeft als onvermijdelijke gevolg dat het Belgische juridische grondgebied versnipperd wordt, en dat afzonderlijke procedures naast elkaar moeten bestaan.

Er worden meerdere hervormingen uitgewerkt in elke gemeenschap om de wet van 1965 te wijzigen. Hoewel deze hervormingen in een positieve richting kunnen gaan voor het jeugdrecht, houden ze toch grote risico's in wat de rechtsonzekerheid betreft. Ook al wordt er voortdurend op gewezen hoe moeilijk het is voor de jongeren om de procedures waarmee ze geconfronteerd worden, te begrijpen, zal dit alsnog moeilijker worden als het aantal teksten toeneemt. Deze ongerustheid, die gedeeld wordt door meerdere ondervraagde betrokkenen, herinnert ook aan het belang van het naleven van gemeenschappelijke standaarden inzake procedurele rechten.⁴²

⁴⁰ Langs Franstalige kant werd de tekst van het voorontwerp van decreet voor advies opgestuurd naar de Raad van State.

⁴¹ J. PUT, M. ROM, S. SMETS, "Jeugdbeschermingsrecht in geval van jeugddelinquentie: de federale Jeugdwet en doorgelicht", in *Bijzondere Opleiding Jeugdrecht*, 2015-2016, Kluwer, p. 111.

⁴² Wij zullen op dit punt terugkomen op het ogenblik dat de toepasbaarheid van de Europese richtlijnen op de Belgische jeugdbeschermingsprocedure beoordeeld wordt.

2.3. De actoren in de verschillende stadia van de procedure

a) Het verhoor door de politie

De minderjarige die ervan verdacht wordt een MOF gepleegd te hebben, wordt verhoord door **de politie** (die meestal, maar niet systematisch, over een jeugdsectie beschikt) naar aanleiding van een schriftelijke oproep die hij heeft ontvangen of na zijn arrestatie. Vóór elk verhoor neemt de minderjarige kennis van zijn rechten via een document met als titel "Verklaringen van de rechten"⁴³ (**Bijlage 3**) dat hem wordt overhandigd door de rechercheur die belast is met het verhoor. De in de verklaring opgesomde rechten, verschillen naargelang de minderjarige al dan niet beroofd is van zijn vrijheid.

b) Het jeugdparquet

Wanneer het eerste verhoor beëindigd is, brengt de politie **het jeugdparquet** er door middel van een proces-verbaal van op de hoogte dat een minderjarige ervan verdacht wordt een als misdrijf omschreven feit te hebben gepleegd. Het is dan aan de **procureur** om de feiten te beoordelen en vervolgens te bepalen in welke richting het dossier zal gaan (aanhangigmaking bij de jeugdrechtbank of seponering⁴⁴).

Hoewel het **openbaar ministerie** steeds onmiddellijk de **jeugdrechtbank kan adiëren met betrekking tot een delinquente minderjarige**, kan het ook zelf bepaalde maatregelen treffen die onder zijn bevoegdheid vallen:

- een ouderstage voorstellen; deze maatregel wordt echter niet toegepast bij gebrek aan diensten die belast zijn met de uitvoering ervan;
- het versturen van een waarschuwingsbrief naar de minderjarige waarvan vermoed wordt dat hij een MOF heeft gepleegd, waarin de jongere ervan op de hoogte gebracht wordt dat het kennis genomen heeft van de feiten, dat het van oordeel is dat deze feiten ten laste zijn van de minderjarige maar dat het beslist heeft het dossier te seponeren;
- het oproepen van de minderjarige die verondersteld wordt een MOF gepleegd te hebben en zijn wettelijke vertegenwoordigers, en hen de wet in herinnering brengen, alsook de risico's die ze lopen;
- wanneer het slachtoffer geïdentificeerd is, een bemiddeling voorstellen.⁴⁵

Men zal opmerken dat elk parket sinds 1 september 2006 ondersteund wordt door een **criminoloog** die drie belangrijke opdrachten vervult:

1. Hij ontmoet een jongere en zijn ouders en informeert hen over de mogelijkheid om een bemiddeling te overwegen;
2. Hij stelt de samenwerking voor met de scholen en de PMS om het absentisme op school aan te pakken;
3. Hij creëert samenwerkingen om de bestrijding van kindermishandeling te versterken.

⁴³ Bijlage(n) bij het koninklijk besluit van 23 november 2016 tot uitvoering van artikel 47bis, § 5, van het Wetboek van Strafvordering, *B.S.*, 25 november 2016.

⁴⁴ "Vooraleer de zaak te seponeren en als de feiten niet zeer ernstig zijn, kan het parket zich soms beperken tot het sturen van een waarschuwingsbrief naar de jongere of hem samen met zijn ouders oproepen om hem te wijzen op zijn wettelijke verplichtingen" site van de Federale Overheidsdienst Justitie:

http://justice.belgium.be/fr/themes_et_dossiers/enfants_et_jeunes/delinquance_juvenile/que_peut_decider_le_parquet_de_la_jeunesse.

⁴⁵ Voor meer details over de herstelrechtelijke maatregelen, zie de Ministeriële omzendbrief nr. 1/2007 van 7 maart 2007 betreffende de wetten van 15 mei 2006 en 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, *M.B.*, 8 maart 2007, spec. pp. 11488 tot 11500.

c) De onderzoeksrechter

De onderzoeksrechter wordt geadieerd in uitzonderlijke gevallen en in geval van volstreekte noodzaak. Hij heeft de mogelijkheid om een voorlopige maatregel van bewaring uit te spreken. In het algemeen ziet de onderzoeksrechter zijn rol als vrij beperkt in de jeugdbescherming.⁴⁶

d) De jeugdrechtbanken en jeugdkamers van de hoven van beroep

Het parket heeft, bij wege van vordering, het monopolie om een dossier aanhangig te maken bij de jeugdrechter. Dat betekent dat de jeugdrechter zichzelf niet kan adiëren, noch geadieerd worden door een burgerlijke partijstelling bij de onderzoeksrechter, noch bij rechtstreekse dagvaarding. De onderzoeksrechter zal de jeugdrechter echter wel kunnen adiëren bij een beschikking tot verwijzing.⁴⁷

De **jeugdrechter** kan de voor hem gebrachte personen maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding opleggen.⁴⁸ Er wordt een onderscheid gemaakt tussen voorlopige maatregelen, die genomen worden in "kabinetzitting" in het kantoor van de rechter en die niet oordelen over de grond⁴⁹, en maatregelen ten gronde, die genomen worden op het ogenblik van het vonnis door de jeugdrechtbank.⁵⁰

Naast het onderscheid tussen voorlopige maatregelen en maatregelen ten gronde, bestaan er nog drie andere types maatregelen: deze waarbij de jongere in zijn familiaal milieu blijft⁵¹, deze die het mogelijk maken de jongere uit zijn familiaal milieu te halen⁵² en de uithandengeving, wat een uitzonderlijke maatregel is. We herinneren eraan dat deze maatregelen geen straffen zijn en dat ze altijd genomen moeten worden in het belang van het kind.

De keuze van de rechter voor één van deze maatregelen wordt gemaakt aan de hand van:

- de persoonlijkheid en de maturiteitsgraad van de betrokkene

⁴⁶ W. van 1965, art. 49.

⁴⁷ W. van 1965, art. 49.

⁴⁸ W. van 1965, art. 37§1er.

⁴⁹ **De voorlopige maatregelen** hebben in principe een geldigheidsduur van ten hoogste zes maanden (na het verstrijken van deze termijn mag de jeugdrechter deze maandelijks verlengen en onder voorwaarde van een uitzonderlijke motivering. De jongere mag elke maand vragen dat de voorlopige maatregelen worden herzien). Dit wil zeggen dat de jongere onmiddellijk, maar wel voorlopig, een aantal maatregelen opgelegd kan krijgen, ook al heeft de rechter nog niet geoordeeld over de schuld van de jongere en over de maatregel die in dat ader tegen hem genomen moet worden. De voorlopige maatregel mag er evenwel niet op gericht zijnde jongere te straffen. De tussenkomst mag enkel beogen om de jongere zelf of de maatschappij te beschermen of om het verloop van het onderzoek te bevorderen. De jeugdrechter kan ook beslissen dat de jongere gewoon bij zijn familie mag blijven en eventueel voorwaarden opleggen waaraan hij zich moet houden, zoals het niet meer omgaan met bepaalde personen of een uitgangsverbod naleven. De voorlopige maatregel kan een plaatsing inhouden bij een betrouwbaar persoon (een grootouder bv.) of in een geschikte inrichting (een pleeggezin bv.), in een ziekenhuis, in een gemeenschapsinstelling of in een jeugdpsychiatrische afdeling.

⁵⁰ De duur van **de maatregelen ten gronde** wordt vastgelegd middels vonnis (jaarlijkse herziening). Ze stoppen in principe op achttienjarige leeftijd. Gedraagt de jongere zich werkelijk gevaarlijk voor zichzelf of voor anderen, dan kan de jeugdrechtbank beslissen om de maatregelen te verlengen tot na diens meerderjarigheid, maximum tot de leeftijd van 20 jaar. Indien de jongere een strafbaar feit heeft gepleegd na de leeftijd van 17 jaar, dan kan de jeugdrechter van bij de uitspraak bepaalde maatregelen laten lopen tot maximum de leeftijd van 20 jaar. Er kan hoger beroep worden ingesteld tegen elke beslissing. Men merkt op dat zodra een MOF voor de rechtbank wordt gebracht, ze de personen die het ouderlijk gezag uitoefenen ten aanzien van de minderjarige en, in voorkomend geval, de personen die de jongere in rechte of in feite onder hun bewaring hebben, moet informeren. De dagvaarding om ter terechtzitting te verschijnen wordt aan hen gericht. Vanaf het ogenblik dat ze geadieerd is, kan de jeugdrechtbank overigens, te allen tijden de minderjarige, zijn ouders, voogden, personen die hem onder hun bewaring hebben of elke andere persoon die ze oppoortuun acht om te horen, oproepen.

⁵¹ De berisping, het toezicht gekoppeld aan voorwaarden (naar school gaan, werk van algemeen nut verrichten, betaald werk, centrum voor opvoedkundige voorlichting of geestelijke gezondheidszorg, opleidingsmodules, sportieve of culturele activiteiten, niet omgaan met bepaalde personen of bepaalde plaatsen vermijden,...), de intensieve educatieve begeleiding, schriftelijke of mondelinge verontschuldigen aanbieden, het herstellen van de schade, het herstelrechtelijk aanbod (bemiddeling – werk van algemeen nut), het programma gericht op herintegratie in het schoolleven, het leer- en opleidingsproject, de ambulante behandeling of het geschreven project van de jongere.

⁵² De plaatsing bij een betrouwbare privépersoon; de plaatsing in een privé-inrichting; de plaatsing in een IPPJ of GI, open of gesloten afdeling, of de plaatsing in een ziekenhuismilieu, in een (open of gesloten) therapeutische, psychiatrische dienst, onderworpen aan voorwaarden.

- zijn leefomgeving
- de ernst van de feiten, de omstandigheden waarin zij zijn gepleegd,
- de schade en de gevolgen voor het slachtoffer;
- de vroegere maatregelen die ten aanzien van de betrokkene werden genomen, en diens gedrag gedurende de uitvoering ervan;
- de veiligheid van de betrokkene en de openbare veiligheid;
- de beschikbaarheid van behandelingswijzen;
- de opvoedingsprogramma's of enige andere middelen daartoe beschikbaar zijn, alsmede met het voordeel dat de betrokkene daaruit zou kunnen putten.

In theorie moet de rechter steeds trachten bij voorkeur een maatregel te nemen die toelaat de jongere in zijn familiaal milieu te houden. Er mag dus slechts in uitzonderlijke gevallen gebruik gemaakt worden van de plaatsingsmaatregel, bij wijze van laatste redmiddel, wanneer geen enkele andere ondersteuning mogelijk blijkt. Dat is de toepassing van de regel van de subsidiariteit: deze legt op dat voorrang gegeven moet worden aan de minst radicale maatregel, zoals een herstelrechtelijk aanbod (bemiddeling of herstelgericht groepsoverleg), alvorens een plaatsing te overwegen. We merken op dat de rechter ook meerdere maatregelen kan cumuleren. De jeugdrechtbank kan ook op ieder ogenblik de ten aanzien van de jongere genomen maatregel herzien⁵³ (afgezien van het feit dat elke maatregel verplicht jaarlijks herzien moet worden).

Indien de jongere een MOF heeft gepleegd **voor de leeftijd van twaalf jaar**, kan hij het voorwerp uitmaken van maatregelen die hem in zijn leefomgeving laten⁵⁴: berisping, intensieve educatieve begeleiding, geïndividualiseerde begeleiding of opvolging door de bevoegde sociale dienst. Deze dienst hangt af van de Gemeenschappen en is verbonden aan elke jeugdrechtbank. Kinderen jonger dan twaalf jaar die een MOF gepleegd hebben, worden beschouwd als in gevaar en moeten dus beter beschermd worden.

Ten aanzien van de **minderjarigen ouder dan twaalf jaar** kan de rechtbank de maatregel opleggen van plaatsing in een IPPJ in **open opvoedend stelsel** als ze:

- ofwel een MOF gepleegd hebben dat ingeval het zou zijn gepleegd door een meerderjarige, een gevangenisstraf van drie jaar of een zwaardere straf tot gevolg kan hebben;
- ofwel een als slagen en verwondingen omschreven feit hebben gepleegd;
- ofwel recidiveren na een plaatsing in een IPPJ of GI;
- ofwel een andere maatregel die hen werd opgelegd, niet hebben nageleefd;
- ofwel het voorwerp uitmaken van een herziening en op het ogenblik van deze herziening geplaatst zijn in een IPPJ of GI in gesloten opvoedend stelsel.

De rechtbank mag een maatregel van plaatsing in een IPPJ of GI in **gesloten opvoedend stelsel** enkel uitspreken ten aanzien van de jongeren van **veertien jaar oud of meer**, die feiten hebben gepleegd van een bepaalde aard en ernst of die gerecidiveerd hebben.

De rechtbank mag ook een maatregel van plaatsing in een IPPJ of GI in **gesloten opvoedend stelsel** opleggen ten aanzien van een **jongere van twaalf tot veertien jaar** die een ernstige aanslag heeft gepleegd op het leven of op de gezondheid van een persoon en van wie het gedrag uitzonderlijk gevaarlijk is. We merken op dat de opsluiting gepaard gaat met maatregelen van het educatieve type die speciaal aangepast zijn voor jongeren. Ze zijn ook gericht op hun herintegratie in de samenleving in de best mogelijke omstandigheden.⁵⁵

⁵³ W. van 1965, art. 60.

⁵⁴ W. van 1965, art. 37, §2, lid 2.

⁵⁵ Deze bijzondere maatregelen zijn echter niet voorzien voor de minderjarigen die gedetineerd zijn na een uithandengeving.

De jeugdrechtbank kan de jongere verbieden om gedurende drie dagen te communiceren met personen die hij heeft aangeduid (maar geen advocaat); ze kan hem ook de toelating geven om de IPPJ of GI te verlaten.

De jongere kan beroep instellen tegen elke beslissing van de jeugdrechter; het beroep moet behandeld worden binnen de vijftien dagen en, als het ontvankelijk is, zal het dossier behandeld worden voor het hof door **de jeugdrechter in hoger beroep** die de in eerste aanleg genomen maatregelen al dan niet zal herzien.

Wanneer een rechter een maatregel/maatregelen heeft uitgesproken ten aanzien van de jongere, zal de bevoegde sociale dienst van de jeugdrechtbank toezicht houden op de tenuitvoerlegging ervan.⁵⁶

Tot slot blijft de jeugdrechtbank bevoegd voor MOF gepleegd door een jongere die de leeftijd van 18 jaar niet had bereikt, zelfs als hij vervolgd wordt als hij deze leeftijd overschreden heeft.⁵⁷ De jeugdrechtbank zal eveneens voorlopige maatregelen mogen opleggen of handhaven tot de jongere de leeftijd van 20 jaar bereikt.⁵⁸

e) De uitzonderlijke procedure van de "uithandengeving"

Ingevolge artikel 57bis van de wet van 1965 kan een minderjarige van 16 jaar of ouder die ervan verdacht wordt een ernstig feit gepleegd te hebben of die het voorwerp uitgemaakt zou hebben van voorafgaande maatregelen, maar die de rechter inadequaat acht omdat ze hun doel niet hebben bereikt, verwezen worden naar **een bijzondere kamer** (samengesteld uit twee jeugdrechters en een correctionele rechter) binnen de jeugdrechtbank, waar hij berecht zal worden als een volwassene krachtens de regels van het strafrecht en de gemeenrechtelijke strafprocedure. Deze "uit handen gegeven" minderjarigen kunnen na hun proces geplaatst worden in een gesloten centrum in Saint-Hubert of in Tongeren, waar ze gescheiden zijn van de volwassenen.

Het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (NICC) heeft onlangs de voorlopige resultaten gepubliceerd van een studie met betrekking tot 210 jonge delinquenten wier traject na een uithandengeving werd bestudeerd tot leeftijden tussen 29 en 39 jaar. Deze analyse heeft aangetoond dat het grootste deel van de bestudeerde populatie nog altijd in contact is met het strafrechtelijk systeem. In de loop van de laatste drie jaar werd meer dan de helft van de betrokkenen veroordeeld en bijna een derde is in hechtenis.⁵⁹ België wordt regelmatig met de vinger gewezen voor deze procedure van uithandengeving, die geacht wordt in te druisen tegen het IVRK en tegen andere internationale verdragen. De boodschap van het IVRK is immers helder: een kind, zelfs *in conflict met de wet*, blijft een kind, wat impliceert dat het berecht moet worden volgens een specifiek systeem, dat verschilt van dat van de volwassenen.⁶⁰

⁵⁶ W. van 1965, art. 42.

⁵⁷ Zie bijvoorbeeld W. van 1965, art. 44, §3.

⁵⁸ W. van 1965, art. 52.

⁵⁹ A. NUYSIENS, Y. JASPERS en J. CHIRSTIAENS, "Renvoyer les jeunes délinquants vers la justice des majeurs, et après ? ", *Justice et Sécurité*, december 2015, beschikbaar op <https://incc.fgov.be/christiaens-jenneke>.

⁶⁰ B. VAN DER MEERCHEN, "Le dessaisissement est contraire aux obligations internationales de la Belgique", 13 februari 2007, <http://www.avoixautre.be/spip.php?artikel1190>.

2.4. Afwijkende regelingen van toepassing op bepaalde categorieën minderjarigen

a) De minderjarige geesteszieken

De bijzondere bepalingen met betrekking tot de minderjarige geesteszieken zijn voorzien door de wet van 1965⁶¹ en door **de wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de geesteszieken**.⁶² De jeugdrechter is uitsluitend bevoegd ten aanzien van de minderjarige geesteszieken die verdacht worden van het plegen van een MOF.⁶³

Een jongere die geestesziek is en die een MOF gepleegd zou hebben, kan dus een beschermingsmaatregel opgelegd krijgen zoals voorzien door de wet van 26 juni 1990. Daartoe moet voldaan zijn aan drie voorwaarden: De minderjarige moet lijden aan een geestesziekte, hij moet een gevaar betekenen voor zichzelf en voor anderen en er mag, tot slot, geen enkele andere passende behandeling bestaan.⁶⁴

Als de jeugdrechter gelijktijdig in kennis gesteld wordt op grond van artikel 36, 4° van de wet van 1965 door het openbaar ministerie, wordt de procedure opgeschort tijdens de toepassing van de wet van 26 juni 1990.⁶⁵ Wanneer een procedure wordt opgestart op basis van de wet met betrekking tot de bescherming van de geesteszieken⁶⁶, moet ambtshalve en onverwijld een advocaat toegewezen worden aan de jongere. Deze laatste wordt vervolgens op de hoogte gebracht van de naam en het adres van de aangestelde advocaat, alsook van zijn recht om een andere advocaat te kiezen, als hij dat wenst.⁶⁷

In België heeft het pilootproject "For K" van de FOD Volksgezondheid het sinds 2003 mogelijk gemaakt om een zorgtraject te ontwikkelen voor de justitiële jongeren met een psychiatrische problematiek. Deze programma's die toegepast worden in bepaalde zorgeenheden in gespecialiseerde ziekenhuizen, zijn bedoeld om de levenskwaliteit van de jongeren te verbeteren, de herintegratie in de samenleving te bevorderen, de samenwerking met de ambulante begeleidingsstructuren, justitie, de IPPJ's te stimuleren en het risico op recidive te beperken. Vandaag worden de eenheden "intensieve gespecialiseerde behandelunits" (IGU-MOF) genoemd, en zijn het gesloten secties bestemd voor jonge delinquenten die lijden aan ernstige psychische stoornissen.⁶⁸

We merken op dat de hervorming van 2006 van de wet van 1965⁶⁹ een waaier nieuwe maatregelen heeft ingevoerd die de jeugdrechter zou kunnen nemen ten aanzien van jongeren die een MOF hebben gepleegd en die lijden aan diverse stoornissen. Zo vermelden we ondermeer de verplichting

⁶¹ W. van 1965, art. 37, §2, 5°, 7°, 9° en 11° (niet van kracht) en 43.

⁶² W. van 26 juni 1990 Wet betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke, B.S., 27 juli 1990, p. 14806.

⁶³ W. van 26 juni 1990, hoger genoemd, art. 1, §2, lid 2.

⁶⁴ *Ibid.*, art. 2.

⁶⁵ I. DOGNÉ, "Prise en charge et accompagnement des mineurs souffrant de troubles divers" (pp. 8-53), in *Réforme du droit de la jeunesse. Questions spéciales*, onder leiding van S. BERBUTO en T. MOREAU, p. 26.

⁶⁶ Dit wil zeggen wanneer de rechter een verzoek ontvangt tot opneming ter observatie in een psychiatrische dienst. De wet van 26 juni 1990 voorziet eveneens maatregelen voor verzorging in het familiaal milieu volgens dezelfde fasen (observatie en verder verblijf). In de praktijk lijken deze maatregelen vaak overbodig ten aanzien van de minderjarigen, aangezien deze zorgen, voor de jongere die een MOF heeft gepleegd, verzekerd kunnen worden door de maatregel van plaatsing bij een betrouwbaar persoon (art. 37, § 2, 7°, van de wet van 1965): I. DOGNÉ, "Prise en charge et accompagnement des mineurs souffrant de troubles divers" *oc. cit.*, p. 33.

⁶⁷ W. van 26 juni 1990, hoger genoemd, art. 7 tot 9; dezelfde regels zijn van toepassing bij een procedure van verder verblijf in het ziekenhuis, zie art. 13 tot 15 van de wet.

⁶⁸ Onderzoeksrapport "Children Rights Behind Bars", 2014, http://www.childrensrightsbehindbars.eu/images/national-reports-2014/Rapport_BE_FR.pdf, p. 32.

⁶⁹ W. van 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, B.S., 19 juli 2006, p. 36088.

om een ambulante behandeling te ondergaan bij een psychologische of psychiatrische dienst; een dienst voor seksuele voorlichting of een dienst die bevoegd is in het domein van het alcoholisme en de drugverslaving.⁷⁰ Meer dan 10 jaar na deze hervorming zijn deze bepalingen echter nog steeds niet van kracht. Buiten de hypothesen voorzien door de wet op de bescherming van de geesteszieken, heeft de jeugdrechter op dit ogenblik dan ook enkel de mogelijkheid om een beroep te doen op artikel 37, §2, 7° van de wet van 1965 die de plaatsing beoogt bij een particulier of in een geschikte inrichting, met het oog op "*hun huisvesting, behandeling, opvoeding, onderricht of beroepsopleiding*".⁷¹

b) De buitenlandse minderjarigen

Daar waar minderjarigen bijzonder kwetsbaar zijn, door hun leeftijd, hun maturiteit alsook fysieke, psychische of materiële verschillen en hun gebrek aan ervaring die hen onderscheiden van de volwassene, wordt deze kwetsbaarheid vaak nog sterker voor een buitenlandse minderjarige die banden, verankering, steun en een referentiekader in België mist. Zij delen misschien niet dezelfde cultuur en dezelfde taal als de actoren van de gerechtelijke wereld waarmee ze geconfronteerd zullen worden.

Hoewel de Belgische wetgeving geen aparte procedure voorziet als de minderjarige die een MOF gepleegd heeft, een buitenlander is, moet toch bijzondere aandacht besteed worden aan de kwesties met betrekking tot het recht op informatie, vertaling en vertolking.⁷²

Binnen het Bureau voor juridische bijstand (Bureau d'aide juridique - BAJ) (hierna "BJB") van de Franstalige balie van Brussel, werd enkele jaren geleden een afdeling voor "niet-begeleide minderjarige vreemdeling" (hierna "NBMV") opgericht, in samenwerking met de 'Service droit des jeunes' van Brussel. Ze bestaat uit vrijwillige advocaten die opgeleid en gespecialiseerd zijn in de bijstand aan en de verdediging van de NBMV, die georganiseerd zijn in wekelijkse permanenties en die als doelstelling hebben om deze minderjarigen te verzekeren van een kwaliteitsvolle verdediging, om hen toe te laten hun rechten daadwerkelijk uit te oefenen. De advocaten die de permanentie doen, kunnen rechtstreeks gecontacteerd worden door de minderjarigen, de voogden⁷³ of de maatschappelijke interveniënten.⁷⁴

3. Het toepassingsgebied van de Europese richtlijnen in België

We hebben gezien dat de Europese Unie een brede waaier procedurele garanties voorzien had ten voordele van de personen die strafrechtelijk vervolgd of verdacht worden in haar richtlijnen over het recht op de vertolking en de vertaling, het recht op de informatie, het recht op toegang tot een advocaat, de procedurele garanties ten voordele van de kinderen en de rechtsbijstand (zie sectie 2, p.16.).

We hebben ook gezien dat de gemeenrechtelijke procedure in het Belgisch jeugdrecht zogenaamd "beschermend" was en deels verschilde van de strafrechtelijke procedure door de doelstelling en de wettelijke basis ervan, en door bepaalde van de actoren en maatregelen. Het is dus nodig om de

⁷⁰ W. van 1965, art. 37, § 2, 5°.

⁷¹ I. DOGNÉ, "Prise en charge et accompagnement des mineurs souffrant de troubles divers" *oc. cit.*, p. 35.

⁷² Lees in dit verband het Belgisch rapport "Procedurele rechten van minderjarige verdachten of beschuldigen in een strafprocedure / rechtsgeding in de Europese Unie", opgesteld in het kader van het project "PRO-JUS", 2016, beschikbaar op <http://www.dei-belgique.be/IMG/pdf/be-dutch-pro-jus-online.pdf>.

⁷³ Programmawet van 24 december 2002 betreffende de voogdij over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen, gewijzigd bij artikel 385 van de programmawet van 22 december 2003, en het koninklijk uitvoeringsbesluit ervan van 22 december 2003, art. 5 du Titel XIII, hoofdstuk 6. Over de opdracht en de rol van de voogd, zie meer bepaald de art. 9 en volgende van de wet.

⁷⁴ <http://www.mineursenexil.be/fr/dossiers-thematiques/mena/aide-juridique>.

toepasbaarheid te bestuderen van de richtlijnen op de verschillende (strafrechtelijke en jeugdbescherming) procedures die betrekking kunnen hebben op minderjarigen in België.

Het toepassingsgebied van elk van de genoemde richtlijnen berust op de definitie van de begrippen "strafrechtelijke inbreuk" en "strafprocedure".⁷⁵ Overweging 17 van de richtlijn 2016/800 formuleert een belangrijke precisering in dit verband: "(17) Deze richtlijn dient uitsluitend van toepassing te zijn op strafprocedures. Ze mag niet van toepassing zijn op andere soorten procedures, in het bijzonder procedures die speciaal voor kinderen zijn ontworpen en die tot beschermende, corrigerende of opvoedkundige maatregelen kunnen leiden".⁷⁶

Uit een snelle lezing (meteen aangenomen door de Belgische staat) zou men inderdaad kunnen afleiden dat het Belgische jeugdbeschermingssysteem dat werd ingevoerd door de wet van 1965, uitgesloten wordt uit de toepassing van de richtlijnen inzake strafrecht.

Het Europees recht vergt echter een genuanceerdere lezing.

Bij gebrek aan precisering vanwege de Europese wetgever wat de exacte draagwijdte van overweging 17⁷⁷ betreft, moeten meerdere instrumenten gecumuleerd worden om de draagwijdte van de toepassingsgebied van richtlijn 2016/800 (en, *a fortiori*, deze van de vorige richtlijnen) te interpreteren.

3.1 In het recht van de Europese Unie

De term "strafrechtelijke inbreuk", die terugkomt in verschillende Europese richtlijnen (met name de richtlijnen 2010/64/EU, 2012/13/EU en 2013/48/EU), vergt een autonome interpretatie in het Europees recht, die niet terug te brengen is tot de nationale kwalificaties.

Deze vereiste van autonome interpretatie werd overigens expliciet gevraagd voor richtlijn 2016/800 door het Europees Economisch en Sociaal Comité, dat verzocht werd om zich uit te spreken over het voorstel van de Commissie.⁷⁸

⁷⁵ Het toepassingsgebied van elk van de genoemde richtlijnen wordt bepaald in hun artikel 2 (met uitzondering voor richtlijn 2010/64/EU waarvan het toepassingsgebied gedefinieerd wordt in artikel 1). Artikel 2 van de richtlijn 2016/800 betreffende specifieke rechten voor de minderjarigen bepaalt dan weer dat "1. Deze richtlijn is van toepassing op kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure (...)".

⁷⁶ Het is op deze overweging dat de Belgische wetgeving zich baseert voor het wetsontwerp voor omzetting van de richtlijn 2010/64 voor het weigeren van de beschikking van de vertolking die geëist wordt door de richtlijn voor de minderjarigen die betrokken zijn in een beschermende procedure.

⁷⁷ Overweging 17 van richtlijn 2016/800/EU is er trouwens pas gekomen in een ver gevorderd stadium van de parlementaire procedure en werd nergens toegelicht door de Europese wetgevende organen. Terwijl ze niet terug te vinden is in het oorspronkelijke voorstel van de Commissie (beschikbaar op <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2013:0822:FIN>), noch in enig amendement dat later werd voorgesteld door de parlementsleden en gepubliceerd werd op de site van de Commissie (beschikbaar op <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+AMD+A8-2015-0020+001-077+DOC+PDF+V0//EN> (amendementen 1 tot 48) en <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+COMPARL+PE-544.335+01+DOC+PDF+V0//EN&language=EN> (amendementen 48 tot 178)), duidt overweging 17 plots op (en geenszins met redenen omkleed) in het definitieve voorstel van de richtlijn ingediend door het Parlement (beschikbaar op <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TC+P8-TC1-COD-2013-0408+0+DOC+PDF+V0//EN>).

Een onderhoud van 27 januari 2017 met een lid van het Europees parlement heeft ons geleerd dat deze overweging het resultaat was van een compromis. Eén van de doelstellingen was om bepaalde feiten gepleegd door een minderjarige niet te definiëren als "strafrechtelijk", die in bepaalde nationale systemen geen aanleiding zouden geven tot een strafrechtelijke procedure, en om te vermijden dat bepaalde Staten hun nationale procedure van jeugdjustitie zouden veranderen in een strafprocedure *sensu stricto* (wat als gevolg zou hebben dat de minderjarige in een traumatiserend proces terecht komt). Deze grotendeels ontoereikende verklaring zegt niets over de precieze draagwijdte die toegeschreven moet worden aan overweging 17.

⁷⁸ Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité over het voorstel van richtlijn van het Europees Parlement en van de Raad inzake de versterking van bepaalde aspecten van het vermoeden van onschuld en van het recht om in strafprocedures bij het proces aanwezig te zijn, PB C 226 van 16/07/2014, punt 1.5., p. 64, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014AE0347&from=NL>.

Het HVJ-EU heeft deze oefening al gemaakt om te bepalen of een sanctie als strafrechtelijk bestempeld kon worden, zich in het bijzonder baserend op de criteria die werden aangehaald door het EHRM in dit domein.⁷⁹

Om de toepasbaarheid van deze richtlijnen te bepalen, moeten dus de nationale procedures bestudeerd worden die ingevoerd werden door de Staten vanuit het oogpunt van de internationale overeenkomsten die bekrachtigd werden door alle lidstaten van de Europese Unie, rekening houdend met hun aard en de gevolgen van de invoering ervan en niet enkel wat hun interne kwalificatie betreft.⁸⁰

3.2 In het nationaal recht

Er worden ten minste twee internationale juridische instrumenten gebruikt door het HVJ-EU om het recht van de Europese Unie te interpreteren, waarmee rekening gehouden moet worden bij de analyse van het toepassingsgebied van de richtlijn 2016/800.

a) Het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM)

De jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) geniet een volstrekt bevoorrechte status in de interpretatie van het recht van de Unie. Aangezien alle Lidstaten van de Unie verdragsluitende partijen zijn, zijn ze eveneens gebonden door de arresten ervan.

In zijn arrest *Engel v. Nederland*⁸¹, het Hof legde drie cumulatieve criteria vast om het strafrechtelijke karakter van een strafbaar feit te bepalen: (1) de kwalificatie als dusdanig in het nationaal recht, (2) de aard van het strafbare feit en (3) de aard en de ernst van de sanctie.⁸² Dezelfde criteria werden toegepast door het HVJ-EU in zijn eigen jurisprudentie.⁸³ Tot slot verwijst het Europees Economisch en Sociaal Comité in zijn hoger genoemde commentaar op de richtlijn 2016/800, rechtstreeks naar deze (zogenaamde "Engel") criteria om het strafrechtelijke karakter van een nationale procedure te beoordelen.

In zijn arrest *Blokhin v. Rusland*⁸⁴, heeft het EHRM onlangs een belangrijk principe verkondigd inzake procedurele garanties voor minderjarigen (*in casu*, het recht op bijstand door een advocaat): "*Een kind mag in geen geval belangrijke procedurele garanties ontzegt worden met als enige reden dat in het interne recht de procedure die kan leiden tot een vrijheidsbeneming de belangen van de minderjarige delinquent wilt beschermen in de plaats van repressief te zijn*".⁸⁵

Deze twee vonnissen van het Hof zijn essentieel voor België en haar zogenaamd "jeugdbescherming" systeem. Ze zijn er tegen gekant dat de minderjarige één van de procedurele garanties van het billijk proces ontzegt zouden worden, zoals voorzien door het EHRM louter op grond van deze "beschermende" kwalificatie. Dezelfde beoordeling kan *mutatis mutandis* toegepast worden op de garanties voorzien door de richtlijnen 2010/64, 2012/13, 2013/48, 2016/800 en 2016/1919 in het kader van het recht van de Unie onder de controle geplaatst van het HVJ-EU.⁸⁶

⁷⁹ EHRM, C-489/10, *Lukasz Marcin Bonda*, 6 juni 2012, punt 37 en concl., C-489/10, 15 december 2011; EHRM, C-617/10, *Akerberg Fransson*, 26 februari 2013, punt 35

⁸⁰ *Ibid.*, p. 67: "*Derhalve is het aangewezen dat op zijn minst de ruimte wordt gelaten aan het Hof van Justitie om een interpretatie te geven van het begrip 'strafprocedure' los van de nationaalrechtelijke kwalificatie*" (3.4.5).

⁸¹ EHRM, arrest *Engel en andere v. Nederland*, 8 juni 1976, zaak nr. 5100/71.

⁸² *Ibid.*, §82.

⁸³ EHRM, C-617/10, *Akerberg Fransson*, 26 februari 2013, punt 35.

⁸⁴ EHRM, arrest *Blokhin v. Rusland*, 23 maart 2016, rek. nr. °47152/06.

⁸⁵ *Ibid.*, §196, p. 64. Men zal opmerken dat dit exact wat er gebeurd is in hoger genoemd wetsontwerp dat de richtlijn 2010/64 omzet.

⁸⁶ Dit geldt eens te meer daar de genoemde richtlijn in de derde overweging stelt dat "*Hoewel alle lidstaten partij zijn bij het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM), bij het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en bij het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind, heeft de ervaring geleerd dat dit*

b) Het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind (IVRK)

Het IVRK heeft ook een belangrijke status in de jurisprudentie van het HVJ-EU.

Enerzijds gebeurt het dat het HVJ-EU ernaar verwijst om er algemene principes van het recht uit te halen.⁸⁷

Anderzijds heeft het IVRK gediend als instrument voor het HVJ-EU in het licht waarvan het recht van de Unie *geïnterpreteerd* kan worden.⁸⁸ De bepalingen van het IVRK kunnen dan ook gebruikt worden als indicatoren om de omvang van het toepassingsgebied van de Europese richtlijnen te interpreteren. In die zin moet zeker overweging 17 ruim geïnterpreteerd worden en moet aan de begrippen "strafprocedure" en "strafrechtelijke inbreuk" een inhoud gegeven worden die zo compatibel mogelijk is met de bepalingen van het IVRK, met name met zijn artikel 40 dat meerdere garanties vermeld die eveneens aanwezig zijn in de richtlijn 2016/800.⁸⁹

3.3 In Belgisch recht

We herinneren eraan dat in het Belgisch recht een minderjarige die verdacht of beschuldigd wordt van het plegen van een MOF geconfronteerd kan worden met twee verschillende rechterlijke systemen.

c) Het gemeenrechtelijk strafstelsel

Zoals hierboven vermeld, zal op de minderjarige in het geval van uithandengeving of verkeersongevallen, het gemeen strafrecht toegepast worden. In beide gevallen, **is er geen enkele twijfel over de volledige toepasbaarheid van de bestudeerde richtlijnen**. Volgens de regels van het gemeen recht dat van toepassing is op de volwassenen, geniet de minderjarige dezelfde rechten, die voor hem voorzien door de Europese richtlijnen. Dat wordt niet in vraag gesteld door de Belgische autoriteiten.

d) Het jeugdbeschermingssysteem van de wet van 8 april 1965

De jeugdbeschermingsprocedure is problematischer, vanwege de verschillen en overeenstemmingen ervan met de gewone strafprocedure.

De officiële positie van België werd uitgesproken door de Federale Overheidsdienst Justitie (hierna "FOD Justitie")⁹⁰, volgens dewelke het systeem van de wet van 1965, dat beschermend en niet bestraffend van aard is, de richtlijnen inzake strafrecht er in geen geval op van toepassing zijn. De

gegeven op zichzelf niet altijd zorgt voor voldoende vertrouwen in de strafrechtstelsels van andere lidstaten". Een diepgaander onderzoek van de naleving door de lidstaten van de procedurele garanties die vervat zitten in deze verschillende instrumenten, is dus noodzakelijk om de richtlijn te interpreteren.

⁸⁷ HVJ-EU, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga c. Simone Pelz*, 22 december 2010.

⁸⁸ HVJ-EU, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH c. Avides Media AG*, 14 februari 2008, punten 42 en 52.

⁸⁹ Dit artikel luidt als volgt: "1. De Staten die partij zijn, erkennen het recht van ieder kind dat wordt verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld omwille van het begaan van een strafbaar feit, op een wijze van behandeling die (...)" Het toepassingsdomein van het artikel beperkt zich niet tot de "strafrechtelijke procedures" noch tot de "strafbare feiten" die als dusdanig gekwalificeerd zijn. Er wordt een ruimere terminologie gebruikt, waarbij alle gevallen worden opgenomen waarin een kind "wordt verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld omwille van het begaan van een strafbaar feit" (in de officiële Engelse tekst: "as having infringed the penal law"), ongeacht de gevolgen die de wet koppelt aan deze daad, de juridische kwalificatie ervan en het rechterlijke systeem dat er wellicht op toegepast wordt.

⁹⁰ Officiële benaming van het Belgisch ministerie van justitie.

FOD Justitie baseert deze redenering op artikel 82.2 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (hierna "VWEU") waarin de bevoegdheid bepaald wordt van de Unie inzake strafrecht.⁹¹ Dit artikel bepaalt dat de Unie enkel bevoegd is om wetten te maken *op het vlak van strafrecht*. Volgens de FOD zou deze bevoegdheid dus niet uitgebreid kunnen worden tot het jeugdbeschermingsrecht – wat de reden is waarom de Belgische Staat de richtlijn op een restrictieve manier interpreteert, door de toepasbaarheid van de richtlijnen te beperken tot louter de gevallen van uithandengeving door de jeugdrechter. De FOD Justitie vervolledigt deze redenering door het feit dat deze vraag van het toepassingsgebied zich in ieder geval niet zou moeten stellen voor België, want de Belgische legislatieve teksten met betrekking tot de procedurele garanties van de personen die verdacht of beschuldigd worden, gaan verder dan de minimumnormen die voorgeschreven worden door deze richtlijn 2016/800.⁹²

Geen enkel van deze argumenten (noch de normalistische benadering, noch de overweging dat België vandaag voldoende garanties biedt aan de minderjarigen *in conflict met de wet*) is bevredigend in de ogen van het Europees recht en van de jurisprudentie van het EHRM. Gezien de autonome interpretatie van de Europese begrippen "strafvordering" en "strafrechtelijke inbreuk", moet daarentegen het eigen karakter van het Belgische jeugdbeschermingsstelsel bestudeerd worden⁹³.

Wij hebben reeds de "Engel" criteria vermeld, die door het EHRM en het HVJ-EU gebruikt worden, alsook het advies van het Economisch en Sociaal Comité in dit verband. Deze waren, in de deze volgorde en cumulatief, (1) de kwalificatie als dusdanig in het nationaal recht, (2) de aard van de inbreuk en (3) de aard en de ernst van de sanctie.

- (1) Wat de kwalificatie betreft van de procedure door de nationale wetgever, is het standpunt van de Belgische wetgever duidelijk en wordt deze verdedigd door de FOD Justitie. De volgende criteria moeten dus geverifieerd worden.
- (2) Wat de aard van inbreuk betreft, kunnen jongeren zich schuldig maken (als MOF - cf. *supra*) aan alle feiten die door het strafrecht erkend zijn als strafrechtelijke inbreuken.⁹⁴
- (3) Wat de aard en de ernst van de sanctie betreft, hebben we reeds gewezen op de gelijkenissen tussen het "strafrechtelijke" en het "beschermende" antwoord op een inbreuk (of MOF). Zo kunnen beide leiden tot een vrijheidsbenemende straf, een element dat het EHRM beschouwt als beslissend, zowel in zijn *Engel*-arrest⁹⁵ als in zijn *Blokhin*-arrest.⁹⁶⁻⁹⁷

⁹¹ Artikel 82.2 van het VWEU "Voor zover nodig ter bevordering van de wederzijdse erkenning van vonnissen en rechterlijke beslissingen en van de politieke en justitiële samenwerking in strafzaken met een grensoverschrijdende dimensie, kunnen **het Europees Parlement en de Raad** volgens de gewone wetgevingsprocedure bij **richtlijnen minimumvoorschriften vaststellen**. In die minimumvoorschriften wordt rekening gehouden met de verschillen tussen de rechtstradities en rechtsstelsels van de lidstaten. Deze minimumvoorschriften hebben betrekking op: a) de wederzijdse toelaatbaarheid van bewijs tussen de lidstaten; b) **de rechten van personen in de strafvordering**; c) de rechten van slachtoffers van misdrijven; d) andere specifieke elementen van de strafvordering, die door de Raad vooraf bij besluit worden bepaald. Voor de aanneming van dit besluit, besluit de Raad met eenparigheid van stemmen, na goedkeuring door het Europees Parlement. **De vaststelling van de in dit lid bedoelde minimumvoorschriften belet de lidstaten niet een hoger niveau van bescherming voor personen te handhaven of in te voeren**".

⁹² Gesprek van 5 december 2016 met twee vertegenwoordigers van de FOD Justitie van België.

⁹³ De Belgische wetgever zou zich echter uitgesproken hebben in dit verband bij de voorbereidende werken van de federalisering van de Staat, in 1980, door over de wet van 1965 te zeggen dat "deze materie beschouwd kan worden als *sui generis* ressorterend onder het strafrecht, aangezien ze bepaalde verplichtingen voorziet die betiteld worden als maatregelen, maar die sancties zijn die ingevoerd werden om toe te passen op de inbreuken op de sociale orde." (parlementaire werken van de wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen en meer in het bijzonder *Doc. Parl.*, Kamer, 1979-1980, Rapport, nr. 627/10, p. 66).

⁹⁴ Opnieuw is louter het verschil in benaming ("als misdrijf omschreven feit" in de plaats van "strafbaar feit") ontoereikend om een verschil in bescherming te rechtvaardigen.

⁹⁵ EHRM, hoger genoemd arrest *Engel en andere v. Nederland*, § 82.

⁹⁶ EHRM, hoger genoemd arrest *Blokhin v. Rusland*, § 196.

⁹⁷ Men dient op te merken dat de voorlopige maatregelen die genomen worden door de jeugdrechter de wettelijke termijnen van de voorlopige hechtenis die van toepassing zijn op de volwassenen kunnen overschrijden, zonder dat ze onderworpen kunnen worden aan heroverweging door de rechter.

Er zijn overigens een aantal bijzonderheden op te merken wat het Belgische systeem betreft dat werd ingesteld door de wet van 8 april 1965, en de relaties ervan met het gemeen strafrecht.

1) De relatie tussen het Wetboek van Strafvordering en de wet van 1965.

De wet van 8 april 1965 is de *lex specialis* waarvan de *lex generalis* het gemeen recht is van de strafvorderingsprocedure. Het gemeen recht is dus aanvullend van toepassing op het jeugdbeschermingsstelsel, dat slechts een zeer geringe autonomie heeft vergeleken met gewone strafrechtelijk systeem.

Artikel 62 van de wet van 1965 is gewijd aan dit principe door te bepalen dat "*Behoudens afwijking, gelden (...) voor de in titel II, hoofdstuk III, evenals voor de in artikel 63ter, eerste lid, a) en c), (lex specialis) bedoelde procedures, de wetsbepalingen betreffende de vervolgingen in correctionele zaken*".

2) De wet van 21 november 2016 betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord (wet Salduz *bis*)⁹⁸ en het advies van de Raad van State.

Dit aanvullende karakter heeft onlangs nog zijn beperkingen getoond tegenover het Europees recht. In artikel 2 van de wet van 21 november 2016 betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord, kondigt de wetgever de omzetting aan van deze richtlijnen 2010/64 (gedeeltelijk) en 2013/48 (integraal). De bepalingen van deze wet brengen ook meerdere wijzigingen aan het Wetboek van Strafvordering met zich mee, en maken het Belgisch recht aldus - laattijdig - in overeenstemming met de twee richtlijnen. Ze erkennen een reeks rechten voor de volwassenen en voor *het kind* wanneer ze worden verhoord. In dit geval wordt voor de minderjarige een integrale toegang erkend tot dezelfde procedurele garanties als de volwassenen, uit naam van de omzetting van de Europese richtlijnen en van het aanvullende karakter van het gemeen recht van de strafprocedure op het vlak van bescherming.

Terwijl de inhoud van de richtlijnen toegepast wordt op de minderjarigen, in de eerste fasen van de vervolgingen (het verhoor, het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek georganiseerd door het Wetboek van Strafvordering), vindt de wetgever dat hij er van af is, aangezien de procedure onder de toepassing van de wet van 1965 valt.⁹⁹ Als we deze redenering van de FOD Justitie volgen, wordt het Europees recht effectief slechts aanvullend toegepast in de eerste stadia van de procedure, tot op het breukmoment, waar de wet van 1965 het overneemt.¹⁰⁰

Door deze oplossing te kiezen, plaatst de Belgische wetgever het Belgische systeem in een onhoudbare positie ten aanzien van het Europees recht.

Het is niet voldoende, opdat een procedure ontsnapt aan de toepassing van de Europese richtlijnen, om vast te stellen dat een afwijkende procedure bestemd voor de jongeren vereist is. Het tegendeel beweren, komt erop neer dat het Europees recht zelf een aanvullend karakter wordt gegeven vergeleken met de beslissingsbevoegdheid van de Belgische wetgever, die zich dientengevolge zou kunnen onttrekken aan de toepassing ervan door de eenvoudige uitbreiding van

⁹⁸ http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&table_name=loi&cn=2016112102

⁹⁹ De Raad van State behandelt deze kwestie in zijn advies over het eerste wetsontwerp (van 13 september 2016), zich zorgen makend over eventuele rechtszekerheidsproblemen. Zie het advies nr. 59.547/3 van de afdeling wetgeving van de Raad van State, gegeven op 11 juli 2016, over een wetsontwerp betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord, *Parl. st.*, Kamer van volksvertegenwoordigers, 2015-2016, Doc. 54-2030/001, p. 138.

¹⁰⁰ In zijn advies bekrachtigde de Raad van State met name deze vaststelling gedaan in een Senaatscommissie: "De wet op de jeugdbescherming vermeldt niets over arrestatie van een minderjarige. Dit betekent dat de algemene regels inzake de arrestatie [...] ook gelden voor een minderjarige" (Rapport uit naam van de commissie van de Senaat, geciteerd in hoger genoemd advies nr. 59.547/3, p. 136.)

zijn afwijkende systeem. Naast het feit dat ze principieel tegenstrijdig is met de *Blokhin*-jurisprudentie van het EHRM, is deze interpretatie duidelijk onverenigbaar met het beginsel dat het Europees recht voorrang heeft.¹⁰¹

De enige manier om de Belgische wet te verenigen met het Europees recht is dus door de strafrechtelijke en jeugdbescherming systemen op het vlak van de kwesties die onderworpen zijn aan het Europees recht, te harmoniseren. In dit geval: de minderjarigen alle procedurele garanties toekennen die voorzien worden door de Europese strafrechtelijke richtlijnen, ongeacht in welk rechterlijk systeem ze vervat zijn.

3) Het probleem van de wettelijkheid van de procedure.

Een ander gevolg van deze overlapping van de jeugdbeschermings- en strafrechtelijke procedures situeert zich in een later stadium van de procedures.

De mogelijkheid van uithandengeving voorzien in artikel 57*bis* van de wet van 1965 werd reeds vermeld. In dergelijke gevallen valt de procedure, die in eerste instantie beschermend is, in een later stadium onder de werking van de strafwet. De richtlijnen zijn dus (a) van toepassing in het stadium van het eerste verhoor, dan (b) opgeschort tijdens de beschermingsfase, en tot slot (c) opnieuw toepasbaar op het ogenblik van de terugkeer naar het strafrecht.

Deze mogelijkheid stelt grote problemen op het vlak van de wettelijkheid van de procedure.

De wettelijkheid van de procedure, inclusief de conformiteit ervan met de fundamentele garanties voorzien door de Europese richtlijnen, moet immers vanaf de eerste stadia gecontroleerd worden. Opdat ze wettelijk bevonden zouden worden, moeten deze fundamentele garanties gerespecteerd worden vanaf de eerste ondervraging tot het einde van de procedure.

Als de minderjarige echter geringere garanties gekregen heeft in de "beschermende" fase, dreigt de procedure *retroactief* onwettig te worden als ze opnieuw strafrechtelijk wordt. Aangezien deze terugkeer naar het gemeen strafrecht mogelijk is, kan enkel de *equivalentie van de garanties* tussen de strafprocedure en de jeugdbeschermingsprocedure de naleving verzekeren van de procedurele rechten van de minderjarige.

4) Conclusie

In tegenstelling met het formalistische concept dat verdedigd wordt door de wetgever en de FOD Justitie, roepen wij België dus met aandrang op om **de algemene toepassing van de Europese strafrechtelijke richtlijnen op minderjarigen die verdacht of vervolgd worden in het Belgische jeugdbeschermingssysteem** te erkennen.

Dit is de enige manier voor België om (1) zijn internationale verbintenissen inzake jeugdrecht, met name rekening houdend met de "Engel" criteria die in ruime mate werden goedgekeurd door de internationale organen na te leven, (2) de voorrang van het Europees recht, rekening houdend met het karakter van *lex specialis* van het jeugdbeschermingsrecht, dat altijd aanvullend onderworpen is aan het gemeen strafrecht te erkennen, en (3) zijn eigen geldigheidsregels van de procedure, in het licht van het risico op uithandengeving te respecteren.

¹⁰¹ In Belgisch recht, Cass., 27 mei 1971 (*Le Ski*), *Pas.*, 1971, I, 886; in Europees recht, HvJ-EU, 9 maart 1978 (*Simmenthal*), Zaak 106/77, Rec. 1978, 629.

Wij herinneren ook aan de ongerustheid die de communautarisering van de jeugdbescherming opwekt en de steeds toenemende noodzaak om de procedurele garanties te erkennen die gemeenschappelijk zijn voor alle jongeren, ongeacht het rechterlijke systeem waarmee ze geconfronteerd worden.

Samengevat,

Europese richtlijnen: De Europese Unie voorziet een brede waaier procedurele garanties ten voordele van de personen die strafrechtelijk vervolgd of verdacht worden in haar richtlijnen over het recht op de vertolking en de vertaling, het recht op de informatie, het recht op toegang tot een advocaat, de procedurele garanties ten voordele van de kinderen en de rechtsbijstand.

Het Belgisch jeugdbeschermingssysteem: De minderjarige die verdacht of beschuldigd wordt van het plegen van een *als misdrijf omschreven feit* (MOF) kan geconfronteerd worden met twee verschillende rechterlijke systemen. Het jeugdbescherming systeem van de wet van 1965 en/of het gemeenrechtelijke strafstelsel (in het geval van uithandengeving zal de jongere terecht worden als een volwassene).

Het standpunt van de Belgische staat: Volgens de FOD Justitie, zijn de regels die vervat zitten in de bestudeerde richtlijnen niet van toepassing op de verdachte of beschuldigde minderjarige in het kader van de jeugdbeschermingsprocedure van de wet van 1965. De garanties voorzien door deze richtlijnen zullen echter van toepassing zijn op de minderjarige die het voorwerp heeft uitgemaakt van een uithandengeving in het kader van de gemeenrechtelijke strafprocedure.

Het standpunt van DCI-België: DCI-België is van mening dat **alle procedurele garanties** in deze richtlijnen van toepassing moeten zijn op alle minderjarigen, ongeacht of ze betrokken zijn in een beschermende en/of strafrechtelijke procedure. Het feit dat de wet van 1965 als beschermend bestempeld wordt, laat niet toe om af te wijken van deze procedurele garanties en om de Europese richtlijnen ontoepasselijk te maken. De argumenten die hierboven uiteengezet worden, versterken dit standpunt.

C. DE ADVOCaat VAN DE MINDERJARIGE: VAN THEORIE NAAR DE PRAKTIJK

1. De rol en de taak van de advocaat van de minderjarige

1.1. De verschillende theoretische opvattingen

In België werden talloze wetsontwerpen en -voorstellen¹⁰² over de rol, de taak en de vorming van de advocaat van de minderjarige ingediend, zonder dat ze ooit goedgekeurd werden. Ze hebben echter aangezet tot nadenken en zouden een inspiratiebron kunnen zijn voor initiatieven in de toekomst. Er is tot op heden **geen enkele wettelijke verankering** op federaal niveau wat de functie, de rol en de taak van de advocaat van de minderjarige betreft.

Buiten de parlementaire debatten, was de kwestie van de rol van de advocaat van de minderjarige ook lange tijd het voorwerp van controverse onder de rechtsbeoefenaars.¹⁰³

In deze discussies onder rechtsbeoefenaars, komen drie theoretische referentiemodellen naar voor wat de rol van de advocaat van de jongere betreft.

- Het eerste is de "*guardian ad litem*". Het is een soort van advocaat-voogd. Hij ziet toe op de naleving van de procedure en bepleit wat volgens hem de beste oplossing is voor het kind. Zijn interventie valt buiten het strikt juridische kader en ligt in de psychosociale sfeer.
- Het tweede model is dat van de "*amicus curiae*". Hier geniet de advocaat ook een grote handelingsautonomie en heeft hij de taak van onderzoeker en van rapporteur. Hij werkt samen met de rechtbank om de oplossing te vinden die het best past in het belang van het kind.
- Het derde model, tot slot, is dat van de "*verdedigende advocaat*" die een klassieke rol speelt, die vergelijkbaar is met de rol die hij opneemt als hij een volwassene verdedigt. De specificiteit van zijn mandaat zal eerder liggen in de middelen die hij gebruikt om dit in te vullen, rekening houdend met de leeftijd en de situatie van de minderjarige dan in de omvang ervan. Hij stelt het standpunt van de jongere voor en niet het zijne, en staat garant voor de naleving van rechten van zijn jonge cliënt.¹⁰⁴

Deze opvatting van rol van de *verdedigende* advocaat is deze die de voorkeur geniet van het EHRM. Volgens het Hof heeft elke beschuldigde – inclusief een minderjarige – het recht om daadwerkelijk deel te nemen aan zijn proces, en dus ook het recht om het bij te wonen, maar ook om de debatten te horen en te begrijpen.¹⁰⁵ De minderjarige heeft een reëel participatierecht, dat enkel gerespecteerd wordt voor zover hij "*een algemeen begrip heeft van de aard van het proces en wat er voor hem op het spel staat, met inbegrip van de strekking van eender welke straf die kan worden opgelegd. Dat betekent dat de betrokken in staat moet zijn om, desnoods met de hulp van een tolk, van een advocaat, van een maatschappelijk werker of een vriend, om in grote lijnen te begrijpen wat er gezegd wordt in de rechtbank. Hij moet kunnen volgen wat gezegd wordt door de getuigen ten laste, en als hij vertegenwoordigd is, aan zijn advocaten zijn versie van de feiten kunnen uiteenzetten,*

¹⁰² Zie met name: Wetsvoorstel tot instelling van advocaten voor minderjarigen, *Parl. st., Sen.*, 2001-2002, n° 2-256/13; Wetsontwerp tot wijziging van verschillende bepalingen over het recht van minderjarigen om door de rechter te worden gehoord, *Parl. st., Kamer*, 2003-2004, n° 51-634/1, 19 december 2003; Wetsvoorstel betreffende het recht van minderjarigen op toegang tot de rechter en tot instelling van jeugdadvocaten voor minderjarigen, *Parl. st., Sen.*, 2007-2008, nr. 4-854/1, 3 juli 2008; Wetsontwerp betreffende de invoering van een familie- en jeugdrechtbank, *Parl. st., Kamer*, 2010-2011, nr. 53- 682/1, 24 november 2010.

¹⁰³ C. DELBROUCK, "L'avocat du mineur", *J.D.J.*, 2005, nr. 250, p. 20.

¹⁰⁴ T. MOREAU, "Le rôle de l'avocat face à l'enfermement du mineur", *J.D.J.*, 2008, nr. 275, pp. 6-7; J. VANDORPE, "De rol van de jeugdadvocaat: een pedagogische benadering", *T.J.K.*, 2004, nr. 3, p. 156; A. DE TERWANGNE, "Le mandat de l'avocat du mineur: Porte-parole, défenseur, tuteur ou gadget de bon aloi? Eléments de réflexion", www.droitdelajongere.be, februari 2008, p. 6.

¹⁰⁵ EHRM., 16 december 1999, *V. c. Verenigd Koninkrijk*, <http://www.echr.coe.int/>, §§85-90; EHRM, 15 juni 2004, *S.C. c. Verenigd Koninkrijk*, <http://www.echr.coe.int/>, §§28-29.

hen elke beschikking melden waarmee hij niet akkoord gaat en hen op de hoogte kunnen brengen van elk feit dat de moeite waard is om aangehaald te worden te zijner verdediging".¹⁰⁶ Het Hof benadrukt zo dat het aan de minderjarige toekomt om het proces te sturen, en niet aan zijn advocaat en sluit de modellen van de "guardian ad litem" en van de "amicus curiae" uit.¹⁰⁷

1.2. Definitie van de rol en van de taak

Op dit ogenblik is de opvatting van de verdedigende advocaat het dominerende model geworden voor de advocaten van de minderjarigen in België.

Langs Franstalige zijde heeft AVOCATS.BE een verplicht reglement goedgekeurd met betrekking tot de advocaat die optreedt bij de verdediging van een minderjarige¹⁰⁸ zich met name baserend op de jurisprudentie van het EHRM (**Bijlage 5**). Dit reglement definieert de verdedigingstaak van de advocaat die de woordvoerder moet zijn van de jongere, en betekent derhalve dat de controversen die in die verband konden bestaan, geen bestaansreden meer hebben.¹⁰⁹ In Vlaanderen bestaat er geen dwingend reglement dat de rol van de advocaat van de minderjarige zou definiëren. De rol van de advocaat zoals wordt aangeleerd en verdedigd tijdens de opleiding jeugdrecht van de OVB, is dezelfde als deze die goedgekeurd werd door het reglement van AVOCATS.BE.¹¹⁰

Het reglement van AVOCATS.BE bepaalt dat "*l'avocat assiste, conseille, représente et défend un cliënt mineur d'une manière analogue à son intervention au profit d'un client majeur*" (de advocaat assisteert, adviseert, vertegenwoordigt en verdedigt de minderjarige cliënt op analoge wijze als bij een interventie voor een meerderjarige cliënt).¹¹¹ De raadsman van de minderjarige is dan ook in de eerste plaats advocaat. In dat opzicht is hij gebonden door een eed¹¹², een gedragscode, de wetgeving en moet hij de fundamentele principes van het beroep naleven, met name onafhankelijkheid, integriteit, waardigheid en beroepsgeheim.¹¹³ Echter, "*si le contenu et la finalité de la mission sont identiques à celle de l'avocat qui défend un majeur, les modalités d'exécution de cette mission doivent prendre en considération les différences factuelles qui peuvent, suivant son âge et sa maturité, distinguer le mineur du majeur*" (hoewel de inhoud en de finaliteit van de taak identiek zijn aan deze van de advocaat die een meerderjarige verdedigt, moeten de uitvoeringsmodaliteiten van deze taak rekening houden met de feitelijke verschillen die, naargelang de leeftijd en de maturiteit, de minderjarige van de meerderjarige kunnen onderscheiden).¹¹⁴

In de hypothese dat het kind zijn situatie niet onderkent en geen beredeneerde mening kan geven over de situatie, staat de advocaat garant voor de naleving van de rechten van de minderjarige en de procedureregels. Hij moet eveneens toegezien worden op de juiste samenstelling van het dossier zodat de rechter beschikt over alle nodige elementen om zijn beslissing te nemen, die het belang en de rechten van het kind respecteren. Zelfs in deze denkbeeldige situatie kan de advocaat niet bepleiten wat hij in eer en geweten in het belang van het kind acht.¹¹⁵ We merken echter dat deze

¹⁰⁶ EVRM., 15 juni 2004, S.C. c. Verenigd Koninkrijk, <http://www.echr.coe.int/>, §29.

¹⁰⁷ T. MOREAU, *op. cit.*, p. 7.

¹⁰⁸ Reglement van AVOCATS.BE van 14 maart 2011 "relatif à l'avocat qui intervient pour assurer la défense d'un mineur", B.S., 28 april 2011.

¹⁰⁹ A. DE TERWANGNE et T. MOREAU, "Pourquoi un règlement sur l'avocat du mineur?", *R.A.J.e.*, 2011, nr. 5, p. 3.

¹¹⁰ Hoewel deze theoretische opvatting vandaag weinig veralgemeend is in België, kunnen we alleen maar afleiden uit de getuigenissen van de kinderen en van de jeugdrechters dat er in de praktijk nog vaak van wordt afgeweken. Het gevoel dat de advocaat "naast de rechter" staat en "tegen" de jongere is, is vaak aanwezig bij de in het kader van deze studie ondervraagde jongeren, met als zeer nefaste gevolgen voor de manier waarop de jongere zijn parcours binnen de justitie beleeft.

¹¹¹ AVOCATS.BE, Code de déontologie de l'avocat (Gedragscode van de advocaat), art. 2.20.

¹¹² "*Ik zweer getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet en aan de wetten van het Belgische volk, dat ik niet zal afwijken van de eerbied aan het gerecht en de openbare overheid verschuldigd, en geen zaak zal aanraden of verdedigen die ik naar eer en geweten niet geloof rechtvaardig te zijn*": Ger. W., art. 429, al. 3.

¹¹³ www.AVOCATS.be.

¹¹⁴ A. DE TERWANGNE et T. MOREAU, "Pourquoi un règlement sur l'avocat du mineur?", *R.A.J.e.*, 2011, nr. 5, p. 3.

¹¹⁵ C. DELBROUCK, "L'avocat du mineur", *J.D.J.*, 2005, nr. 250, p. 20.

hypothese zeldzamer is in het geval van jongeren in conflict met de wet die over het algemeen in staat zijn om hun mening te uiten.¹¹⁶

Het reglement preciseert nog dat "*l'avocat assure la défense du mineur d'une manière qui tient compte de son âge, de sa maturité et de ses capacités intellectuelles et émotionnelles et il favorise sa compréhension de la procédure et sa participation à celle-ci*" (de advocaat verzekert de verdediging van de minderjarige op een manier die rekening houdt met zijn leeftijd, zijn maturiteit en zijn intellectuele en emotionele capaciteiten en hij bevordert zijn begrip van de procedure en de zijn participatie hierin).¹¹⁷ Wanneer de jongere dus in staat is om zich bewust uit te drukken, zal de advocaat, bovenop het garant staan voor de procedure en zijn rechten, ook als taak hebben om zijn woordvoerder te zijn op alle niveaus van de procedure, en dit zo getrouw mogelijk. De belangrijkste taak van de advocaat bestaat er dus in om de jongere te helpen om zijn mening te formuleren en deze kenbaar te maken.¹¹⁸

Dat is eveneens wat een jong meisje dat in een IPPJ is geplaatst, zei over haar relatie met haar advocate:

"Ik heb haar graag omdat ze met me praat, ze me dingen vertelt en me tegelijk vragen stelt en naar mij luistert. Op de rechtbank heeft mijn advocate bijvoorbeeld gezegd tegen de rechter dat ik graag zou teruggaan naar mijn familie en vroeg ze me: 'is dat juist?'. Ik heb 'ja' geantwoord en de heeft me vervolgens gevraagd 'waarom' en ik heb het uitgelegd".¹¹⁹

Om zijn taak te vervullen moet de advocaat ook de juridische taal vulgariseren. Hij moet de wet begrijpbaar maken voor de jongere die verondersteld wordt het recht niet te kennen. Hij informeert zijn cliënt en legt hem het verloop van de procedure uit, wat zijn rechten zijn, welke verschillende maatregelen genomen kunnen worden door de rechter, welke verschillende gerechtelijke actoren de jongeren zal ontmoeten, alsook wat hun rol is. De advocaat heeft eveneens als taak om aan de jongere de feiten uit te leggen die hem ten laste gelegd worden en in welke situatie hij zich bevindt ten aanzien van zijn dossier. De informatieverstrekende rol van de advocaat houdt ook de toelichting in bij de zitting wanneer deze heeft plaatsgevonden, en bij het vonnis wanneer dit gewezen is. Bovendien legt hij de mogelijkheid uit om een beroep te doen op de beslissing van de rechter, als deze niet overeenstemt met hetgeen de minderjarige gewenst had. Dit moet de jongere toelaten zijn situatie en wat hierbij op het spel staat, onder ogen te zien, zijn mening te uiten, maar ook om de jongere te overtuigen van het belang van zijn verdediging en om deel te nemen aan de uitwerking ervan.¹²⁰

In het algemeen is de minderjarige immers weinig geïnteresseerd in zijn verdediging. Aangezien de advocaat van de minderjarige *in conflict met de wet* zeer vaak een pro deo advocaat is, draagt het feit dat de jongere deze niet zelf kiest, het feit dat hij bezoldigd wordt via de rechtsbijstand en het verplichte karakter van de ontmoeting bij tot het gebrek aan betrokkenheid van de jongere bij zijn verdediging. De relatie kan hieronder lijden, het vertrouwen van de jongere zal nog moeilijker te winnen zijn, en de samenwerking die nodig is voor het opbouwen van zijn verdediging, zal

¹¹⁶ Zie over dit punt **Bijlage 4**, tabel 2, met het aandeel van de MOF-zaken die overgedragen werden aan het parket volgens de leeftijd van de minderjarigen, <http://www.om-mp.be/stat/ieu/n/index.html>.

¹¹⁷ AVOCATS.BE, Code de déontologie de l'avocat (Gedragscode van de advocaat), art. 2.20.

¹¹⁸ A. DE TERWANGNE., *Aide et protection de la jeunesse: textes, commentaires et jurisprudence*, Luik, Jeunesse et droit, 2001, p. 294; J. VANDORPE, "De rol van de jeugdadvocaat: een pedagogische benadering", *T.J.K.*, 2004, nr. 3, p. 156.

¹¹⁹ Gesprek 2 tot 18 januari 2017 met een jongere van de IPPJ van Saint-Servais.

¹²⁰ J.-C VAN DEN STEEN, "Le droit de la jeunesse, précurseur des droits de la défense ?", in *Le rôle de l'avocat dans la phase préliminaire du procès pénal: à la lumière de la réforme Salduz* (onder de leiding van C. GUILLAIN en A. WUSTEFELD), Limal, Anthemis, 2012, pp. 23-24; P. BENECH-H-LELOUX, "A quoi sert l'avocat du mineur délinquant?", *J.D.J.*, 2005, nr. 241, p. 5; L. TILMANS, "Difficultés rencontrées", *J.D.J.*, 2005, nr. 250, pp. 23.

moeizamer verlopen. Hierdoor kan de voorbereiding van de verdediging met de jongere moeilijk lijken, ondanks de inspanningen van de advocaten.¹²¹

Om, tot slot, het vertrouwen van de jongere te winnen en ervoor te zorgen dat hij zich ernstig genomen voelt, moet de advocaat zich op zijn niveau kunnen zetten. In die zin moet hij zich ervan bewust zijn dat wat het kind zegt niet vanuit hetzelfde oogpunt moet worden benaderd als bij een volwassene. Het woord van het kind en dat van de volwassene zijn dan wel onderworpen aan de regels van de taal en van de emoties, van de discrepantie van wat gezegd wordt en wat men wil zeggen, maar de jongeren hebben toch niet dezelfde visie op de dingen als de volwassenen. Hun realiteit kan verschillen, wat voor hen samenhangend lijkt, kan in de ogen van de volwassene vreemd lijken. Ook hun cultuur verschilt van deze van de volwassenen. De advocaat moet dus de rationaliteit van de jongere, zijn mening en zijn waarheid trachten te begrijpen.¹²²

Deze moeilijke verhouding tot de realiteit verklaart dan ook waarom de jongere soms met vragen komt die onredelijk lijken in de ogen van een rechter of van een advocaat. Deze laatste speelt dan een rol "*van educatief assistent*"¹²³: terwijl hij de woordvoerder is van de jongere, is hij er ook om hem te adviseren.

Een advocaat die wij hebben ontmoet heeft zich uitgesproken in dit verband:

*"Men moet stroomopwaarts het nodige werk verrichten om de jongere te doen begrijpen dat wij vinden dat wat hij voorstelt, niet in zijn belang is. Men moet samen praten. Maar op het ogenblik van de zitting moeten wij zijn standpunt verdedigen. En dit alles vergt werk vooraf en bepaalde advocaten nemen soms niet de moeite om dit te doen".*¹²⁴

De jongere adviseren, kan ook impliceren hem tot rede te brengen wanneer hij weigert de waarheid te vertellen vóór de rechter, terwijl deze duidelijk blijkt uit het dossier:

*"Het vertrouwen is zeer belangrijk in het jeugdrecht, wat minder het geval is in het strafrecht. De jongere zal veel geloofwaardiger zijn als hij een vertrouwensrelatie ontwikkelt met de rechter. Als hij schaamteloos liegt, zal de rechter niet naar hem luisteren. En het is heel belangrijk dat er tijdens de hele procedure een vertrouwensklimaat gecreëerd wordt tussen de jongere en de rechter. Daarom is het belangrijk om hem "off", stroomopwaarts te adviseren".*¹²⁵

Als de jongere per slot van zaken vasthoudt aan zijn standpunten en belachelijke vragen stelt aan zijn advocaat, is het mogelijk dat deze laatste bij de verdediging van zijn jonge cliënt, enige afstand neemt in zijn pleidooi.

*"Ik denk dat de advocaat een bepaalde vrijheid en een afstand moet bewaren. Ik mag niets zeggen wat zou indruisen tegen het belang van de jongeren, ondanks mijn mening, maar dat wil ook niet zeggen dat ik om het even wat moet beginnen vertellen met overtuiging (...) Ik zal aan de jongere zeggen: 'Luister, ik ga afstand nemen, ik zal niet aan de rechter zeggen wat je gedaan hebt, maar ik zal hem ook niet voorhouden dat je niets gedaan hebt. Ik zal hem zeggen: 'hij zegt u dat ..., hij is van mening dat..., en dus, mevrouw de rechter, zult u hem moeten aantonen dat'...' "*¹²⁶

¹²¹ P. BENECH-H-LELOUX, "A quoi sert l'avocat du mineur délinquant?", *J.D.J.*, 2005, nr. 241, p. 5.

¹²² P. KINOO, "Une parole d'enfant ne vaut pas une parole d'adulte", *J.D.J.*, 2006, nr. 257, pp. 48-49; T. MOREAU, "Le rôle de l'avocat face à l'enfermement du mineur", *J.D.J.*, 2008, nr. 275, p. 7.

¹²³ T. MOREAU, "Le rôle de l'avocat du mineur, les textes et la pratique", *J.D.J.*, 1999, nr. 182, p. 23.

¹²⁴ Gesprek 1 van 15 december 2016 met een advocaat.

¹²⁵ Gesprek 2 van 15 december 2016 met een advocaat.

¹²⁶ Gesprek 1 van 15 december 2016 met een advocaat.

Tot slot voegen we eraan toe dat het nut van de advocaat van de minderjarige niet enkel ligt in de verdediging van zijn jonge cliënt. *"Hij draagt bij tot de regulering van de beroepsbevoegden, door een collectief controleproces op gang te brengen van het werk van alle betrokkenen ... Hij dwingt hen tot meer stiptheid in de naleving van de wet, tot meer professionalisme. Hij zet hen aan tot het opnieuw uitbalanceren van hun prerogatieven, om hun competenties te herpositioneren, alsook hun rol en hun plaats in het strafrecht van de minderjarigen. Door zijn controle op het rechterlijke werk dient de advocaat ook de allesomvattende werking van de organisatie die een rechtbank voor kinderen vertegenwoordigt".*¹²⁷

1.3. Moeilijkheden

De advocaat die zijn rol van woordvoerder respecteert en alles in het werk stelt om de minderjarige een kwaliteitsvolle te bieden, zal in de praktijk geconfronteerd worden met een aantal moeilijkheden.

- In de eerste plaats zou rond **het imago van de advocaat van de minderjarige**, zowel bij de jongeren, als bij andere betrokkenen en zelfs binnen de balie, veel meer informatie vertrekt moeten worden, en het zou gedemystificeerd moeten worden.

Vanuit het oogpunt van de jongeren, wordt de advocaat, zoals hiervoor werd uiteengezet, niet altijd gepercipieerd als een bondgenoot, maar soms zelfs het tegenovergestelde. Bepaalde jongeren maken bovendien geen onderscheid tussen advocaat, rechter, procureur: allemaal krijgen ze het etiket "volwassene" en de jongere is er zich niet van bewust dat iemand in dat pak zijn "persoonlijke coach" is, die er is om hem te verdedigen, maar ook en vooral om hem toe te laten een actieve rol te spelen en te participeren in de beslissingen die hem aanbelangen.¹²⁸ Dit heeft niet enkel betrekking op de gerechtelijke procedures voor de jeugdrechtbank. De minderjarige is zich te weinig bewust van het feit dat hij voor andere aspecten een beroep kan doen op de advocaat: wanneer hij een conflict heeft met zijn school¹²⁹ of wanneer hij het voorwerp is van een disciplinaire procedure terwijl hij geplaatst is in een gesloten centrum¹³⁰, om maar enkele voorbeelden te noemen.

De visie die de sociale interveniënten, bijvoorbeeld de medewerkers binnen de IPPJ of GI, hebben, kan ook bevooroordeeld zijn. De advocaat wordt er vaak beschouwd als een tegenstander, de persoon die de situatie erger zal komen maken en de feiten betwisten. De rol van de advocaat moet zo vroeg mogelijk, van bij de opleiding van deze actoren, gedemystificeerd en toegelicht worden. *A contrario*, moeten de advocaten er zich ook bewust van zijn en de rol van elkeen en zijn grenzen respecteren. De opvoeder die de jongere alle dagen ziet, staat er kort bij en zal in zekere zin zijn natuurlijke vertrouwenspersoon zijn. De jongere zal gemakkelijker naar hem gaan als hij zin heeft om te praten of om zijn hart uit te storten. Voor de kwesties van de kwalificatie van de feiten, met betrekking tot het gerechtelijk proces, de mogelijkheid om in beroep te gaan, enz. moet men echter kunnen overschakelen naar de advocaat. Ervoor zorgen dat elke betrokkene zijn plaats heeft en dat deze gerespecteerd wordt, is de beste manier om een goede aansluiting en zelfs samenwerking te bevorderen tussen de verschillende actoren waar de jongere afhankelijk van is.

Bovendien wordt het jeugdrecht, **zelfs binnen de balies**, vaak beschouwd als een "subtak" van het recht. *"Een van de hinderpalen voor ons, is het gebrek aan erkenning door onze peers. Voor de andere advocaten zijn wij mislukkelingen die besloten hebben een armzalig leven te leiden. Dat is geen recht,*

¹²⁷ P. BENECH-LELOUX, "A quoi sert l'avocat du mineur délinquant?", *J.D.J.*, 2005, nr. 241, p. 7.

¹²⁸ Zoals gezegd, is deze indruk soms gerechtvaardigd, aangezien de praktijk van de verdedigende advocaat nog te vaak verwaarloosd wordt ten voordele van oude opvattingen van de rol van de advocaat van de jongere, die van hem een bondgenoot van de rechter maakt. Vele interviews met jongeren en jeugdrechters hebben dit punt bevestigd, waar nog heel wat inspanningen voor geleverd moeten worden.

¹²⁹ Gesprek van 8 december 2016 met een jeugdrechter.

¹³⁰ Gesprek van 11 januari 2017 met de directeur van het detentiecentrum "De Wijngaard" van Tongeren.

het jeugdrecht ...".¹³¹ Een aantal advocaten ziet dus niet het nut of de noodzaak in van een speciale opleiding om een minderjarige te verdedigen. Dit kan een hinderpaal zijn voor de initiatieven die uitgaan van de advocaten van de minderjarigen binnen de ordes en de balies. Nemen we bijvoorbeeld het reglement van AVOCATS.BE met betrekking tot de verdediging van een minderjarige. Het was een werk van lange adem, waarbij afgerekend moest worden met onbegrip - en zelfs openlijke vijandigheid - van sommigen.¹³² Het idee dat "jeugd geen recht is", dat dit gemakkelijk is, heeft ook als gevolg dat advocaten die hoofdzakelijk actief zijn in het strafrecht of het familierecht, die gezien worden als aanverwante materies, een jeugddossier zullen aannemen zonder enige kennis over het jeugdrecht, en zonder dat ze een vorming hebben gekregen om met minderjarigen te werken.

Dat het beeld van de jeugdadvocaat niet altijd positief is, heeft ook te maken met het feit dat het geschaad wordt door de **attitude van bepaalde advocaten** die regelmatig of af en toe het jeugdrecht uitoefenen. Soms gebeurt dit onbewust en soms omdat ze hun rol niet opvatten als die van verdedigend advocaat en woordvoerder, ondanks het reglement van AVOCATS.BE en de opleiding van de OVB.

In de overtuiging dat ze goed doen en de jongeren correct verdedigen, geven sommigen ook hun eigen mening nadat ze deze van de jongere hebben voorgesteld. Anderen geven, door de manier waarop ze zich richten tot de rechter of de procureur, de jongere de indruk dat ze onder één hoedje spelen met de rechter, dat ze aan de kant van de volwassenen staan en niet aan de kant van hun cliënt. *"Er zijn onbeholpen advocaten die hun mening geven over de maatregel die genomen moet worden, vóór hun cliënt. Daardoor verliezen ze aan geloofwaardigheid en schaden ze de vertrouwensband die gecreëerd wordt tussen hen en de jongere; soms gebeurt dit totaal onbewust. Wat erger is, is dat bepaalde advocaten niet weten welke maatregel best genomen zou kunnen worden, wat geen probleem is op zich, maar in de plaats van niets te zeggen, zeggen ze tegen de rechter: 'ik beroep me op uw wijsheid, ik laat u oordelen'. Dat is moeilijk om te horen voor een jongere, de advocaat zou zich er beter van weerhouden commentaar te geven in dergelijke gevallen".¹³³*

Nog anderen nemen niet de tijd om de jongeren te ontmoeten vóór de zittingen, en hun informatietaak te vervullen, en gaan de jongere die in een instelling geplaatst is niet bezoeken, vragen hem niet naar zijn mening, bellen de jongere die contact met hen tracht op te nemen, niet terug, enz.¹³⁴ Hoewel ze minder talrijk zijn dan vroeger, is het werk van deze advocaten helaas nefast voor het image van de opgeleide, gemotiveerde en vrijwillige jeugdadvocaten.

- In de tweede plaats kan **de communicatie tussen de advocaten en hun minderjarige cliënten** op zijn beurt bepaalde problemen stellen.

Jongeren gebruiken niet dezelfde **communicatiemiddelen** als de volwassenen, dus moet de advocaat zich aanpassen. Sommigen zetten zich op hetzelfde niveau als de jongere en gebruiken e-mails, SMS of WhatsApp¹³⁵ om contact op te nemen met hun cliënt, hem te herinneren aan een zitting, enz. Hoewel deze methode efficiënter is dan een gewone brief, kan dit als nadelige gevolg hebben dat de jongere de advocaat op ieder moment contacteert en onmiddellijk een antwoord verwacht, ongeacht of het maandag 10.30 u. of zaterdag 23.00 u. is. Bovendien veranderen sommige jongeren

¹³¹ Gesprek van 19 december 2016 met een advocaat.

¹³² J. VOISIN, "Le 4 avril 2011 restera, pour les membres de la Commission jeunesse, un jour à marquer d'une 'pierre blanche'", *R.A.J.e.*, 2011, nr.5, p. 1. Deze strijd is nog altijd aan de gang in Vlaanderen, waar een algemene consensus tussen de balies nog altijd niet is bereikt.

¹³³ Gesprek van 8 december 2016 met een jeugdrechter.

¹³⁴ Ondanks bepaalde zeer positieve vaststellingen, is de verhouding van deze negatievere vaststellingen nog te zeer aanwezig. De praktijk dat advocaten net voor de zitting toekomen en met hun cliënt praten in de gang, wordt, ondanks het feit dat dit *unaniem* erkend wordt als verwerpelijk, werd herhaaldelijk gemeld door de jongeren, en door de rechters en jeugdadvocaten.

¹³⁵ Mobiele app met een instant berichtensysteem via internet.

zeer regelmatig van nummer en brengen ze hun advocaat niet op de hoogte van deze verandering. We verwijzen hier naar de informatietaak van de advocaat die zijn manier van werken moet toelichten en de jongere moet overtuigen van het nut van zijn interventie.

Wanneer ze in een IPPJ, een GI of een gesloten centrum geplaatst zijn, hebben de jongeren het recht om telefonisch contact te hebben met hun advocaat. Hun gesprek is echter niet overal vertrouwelijk. Het gebeurt dat de telefoon in een gang staat, naast het bureau van de opvoeders, enz. waardoor de jongere niet openlijk zijn hart kan luchten. Op één uitzondering na, waren alle jongeren die wij ontmoet hebben in het kader van dit onderzoek, geplaatste jongeren (in een gesloten centrum, IPPJ of GI).

Van 12 geplaatste jongeren bevestigde één van hen in de instelling bezoek gehad te hebben van zijn advocaat. Advocaten blijken duidelijk een drukke agenda te hebben, en vanwege de beperkte middelen (zie het deel over de rechtsbijstand *infra*) kunnen ze zich niet gemakkelijk verplaatsen om hun geplaatste cliënt te gaan bezoeken. Desondanks wordt de ontmoeting unaniem gewenst door de jongeren en wordt ze door vele professionals en zeker advocaten beschouwd als een noodzakelijke fase voor de voorbereiding van het dossier. Een interactief videoconferentiesysteem dat geïnstalleerd wordt in de instelling (bijv. Skype of equivalent) zou een alternatieve oplossing kunnen zijn, op voorwaarde dat de vertrouwelijkheid van de gesprekken tussen de advocaat en de jongere gerespecteerd wordt door alle betrokken partijen.

Het gebeurt ook dat de advocaten het telefoonnummer van de jongere niet hebben wanneer ze aangesteld worden door het BJB. De enige manier om contact op te nemen met de jongere (als hij niet geplaatst is) zal dan het versturen van een brief zijn, in de hoop dat hij deze zal lezen, en contact zal opnemen, wat niet altijd het geval zal zijn. De advocaten die wij ontmoet hebben, leggen uit dat dit deel uitmaakt van hun werk met minderjarigen, dat ze hen altijd "achterna moeten zitten", veel meer dan bij meerderjarigen. Men moet erin slagen om hen te bereiken, zonder zich op te dringen en zonder de relatie te forceren.

Los van de communicatiemiddelen, verloopt **de communicatie zelf tussen de jongere en zijn advocaat** soms moeilijk. Bepaalde jongeren weigeren categorisch om met hun advocaat te praten, anderen zeggen er weinig tegen, door gebrek aan vertrouwen. De relatie kan mettertijd echter evolueren, en de jongere die zijn advocaat hem ziet verdedigen en begrijpt dat deze aan zijn kant staat, zal kunnen leren om hem te vertrouwen. Er zal een kwaliteitsvolle relatie tot stand kunnen komen.

"Het is moeilijk om een communicatie op gang te brengen met een kind, zelfs een eigen kind. Dat vergt enige tijd, er zijn bepaalde relationele vaardigheden voor nodig, dingen die men niet leert aan de universiteit. Het zijn stresserende situaties voor de kinderen en dat vergemakkelijkt de communicatie niet. Het zijn ook kwetsbare kinderen die het moeilijk hebben om zich open te stellen voor de volwassenen. Ongeacht of het gaat om de vader, de moeder, een opvoeder of een advocaat, het blijft even moeilijk. Het is niet omdat hij tegenover een advocaat staat dat de jongere zich plots zal openstellen, terwijl deze jongeren vaak ontgoocheld werden door de volwassenen en hen vaak zien als kwaadaardig. Mettertijd is het echter mogelijk om een vertrouwensrelatie op te bouwen tussen de jongere en de advocaat. Soms kan het echter maanden duren vóór het zover is".¹³⁶

Er bestaat uiteindelijk geen magische formule om contact tot stand te brengen met de jongeren. Het is onmogelijk om te veralgemenen wat de manier van communiceren met de minderjarige betreft, want dit verschilt van situatie tot situatie. Dit gezegd zijnde, blijft het echter zeer belangrijk dat

¹³⁶ Gesprek van 8 december 2016 met een jeugdrechter.

advocaten een adequate opleiding krijgen in dit verband, want het beheer van de communicatie met de minderjarige vereist bijzonder vaardigheden die niet geïmproviseerd kunnen worden.

- Tot slot is **de relatie met de ouders** niet altijd gemakkelijk.

Veel ouders begrijpen niet dat de advocaat die van hun kind is, en dat hij niet verplicht is hun adviezen of aanbevelingen te volgen. Dit kan een bron van spanningen zijn tussen de advocaat en de ouders. Volgens bepaalde jongeren, houden de advocaten soms verschillende versies voor aan hun cliënt en aan diens ouders. Dat kan de op zich al ingewikkelde relatie tussen de minderjarige en zijn ouders schaden, en moet absoluut onder de aandacht van de advocaten gebracht worden.¹³⁷ Soms oefenen ouders die ontevreden zijn over de onafhankelijkheid van de advocaat of over de maatregelen die genomen worden ten aanzien van de jongere, druk uit op hun kind om van advocaat te veranderen. Er zijn, tot slot heel wat personen die nog met het imago in hun hoofd zitten van de *pro deo* advocaat die niet erg bekwaam en ervaren is, en die terughoudend zijn ten aanzien van het idee dat hun kind verdedigd wordt door een advocaat die via de rechtsbijstand werkt.

We herinneren er met betrekking tot de relatie tussen advocaat en ouders aan dat het *pro deo* karakter van de bijstand aan minderjarigen essentieel is om de onafhankelijkheid van de advocaat te garanderen, met name ten aanzien van de ouders. Concreet gesproken, lijken heel wat jongeren een *pro deo* advocaat en een door hun ouders betaalde advocaat te cumuleren.¹³⁸ Hoewel dit volledig verbieden, moeilijk lijkt, moet een grote waakzaamheid aan de dag worden gelegd ten aanzien van dit fenomeen en van het misbruik waartoe het kan leiden.

2. De toegang tot de advocaat en de bijstand door een advocaat in alle stadia van de procedure

In de Belgische wetgeving is voorzien dat de minderjarige die verdacht of vervolgd wordt voor het plegen van een MOF, zich kan laten verdedigen door een advocaat, en dit gedurende de volledige jeugdbeschermingsprocedure. Deze verdediging door een advocaat omvat het recht om een advocaat te raadplegen en zich door hem te laten bijstaan.

2.1. In het stadium van de politie

In België omvatten de termen "recht op toegang tot een advocaat" het recht op vertrouwelijk overleg met een advocaat en het recht op bijstand door een advocaat tijdens de verhoren. Aangezien de bepalingen met betrekking tot het verhoor substantieel gewijzigd werden naar aanleiding van het Salduz-arrest¹³⁹ van het EHRM, verwijst het in dit rapport gebruikte jargon naar deze jurisprudentie door de termen "Salduz-wet", "wet Salduz *bis*", "Salduz-webapplicatie", alsook "Salduz-permanentie" te gebruiken.

Wanneer de minderjarige verdacht wordt van het plegen van een MOF, zal hij verhoord worden als verdachte, door een politieambtenaar krachtens artikel 47*bis* van het Wetb. Sv. Het recht op toegang tot een advocaat en het recht om bijgestaan te worden door een advocaat zullen verschillen naargelang de straf die toegepast kan worden om de ten laste gelegde feiten te sanctioneren.

¹³⁷ Bepaalde getuigenissen lieten uitschijnen dat het verschil in versie gebaseerd was op lofwaardige intenties van de advocaat (om een bepaalde partij te sparen), maar dit werd slecht onthaald door de jongere, die er over het algemeen een intense rancune ten aanzien van zijn advocaat aan overhield.

¹³⁸ Situatie gerapporteerd door de jongeren en bevestigd door een jeugdrechter.

¹³⁹ EHRM, arrest *Salduz v. Turkije*, 27 november 2008, rek. nr. 36391/02.

a) Verhoor van een minderjarige in de hoedanigheid van getuige

In principe, zal de minderjarige die verhoord wordt in de hoedanigheid van getuige, tijdens zijn verhoor door de politieambtenaar niet bijgestaan worden door een advocaat. De wet verbiedt echter niet dat een advocaat aanwezig is bij dit verhoor. De aanwezigheid van deze advocaat zal uiteraard afhangen van de proactieve aanpak van de minderjarige, of van zijn ouders, die deze vooraf geraadpleegd zouden hebben.

Artikel 47bis, §3, 5) van het Wetb. Sv. voorziet dat "*Indien tijdens het verhoor van een persoon, die aanvankelijk niet werd verhoord als verdachte, blijkt dat er elementen zijn die laten vermoeden dat hem feiten ten laste kunnen worden gelegd, dan wordt hij ingelicht over de rechten die hij heeft ...*" waaronder dat van toegang te hebben tot een advocaat en door hem bijgestaan te worden tijdens zijn verhoor (krachtens de voorwaarden die *infra* uitgelegd worden in punt 2.1. b. en c.).

b) Verhoor van een niet-van vrijheid benomen verdachte aangaande feiten waarvoor een vrijheidsstraf kan worden opgelegd (verhoor model III)

i. Mededeling van zijn rechten¹⁴⁰

Indien het verhoor van een niet-gearresteerde minderjarige op volledige per post verstuurde **schriftelijke uitnodiging** geschiedt¹⁴¹, zal deze een beknopte mededeling van de feiten bevatten waarover hij zal worden verhoord, alsook van de rechten die hij in dit stadium geniet. De minderjarige zal voor het eerste **geïnformeerd** worden over zijn rechten en vertrouwelijk overleggen met de advocaat van zijn keuze en over zijn recht om door hem bijgestaan te worden tijdens het verhoor.

Er lijkt geen uniek model van schriftelijke uitnodiging te bestaan binnen alle politiezones van het land. Het staat elke politiezone echter vrij om de schriftelijke uitnodiging bestemd voor de minderjarigen aan te passen. Dat is wat de politiezone Ottignies-Louvain-La-Neuve gedaan heeft door een kader toe te voegen onderaan de schriftelijke uitnodiging met als titel: "*Belangrijke opmerking advocaat*" die bepaalt dat "*U moet vergezeld zijn van een advocaat voor dit verhoor. Aangezien u minderjarig bent, hebt u recht op een gratis advocaat, die u kunt vinden via het bureau voor juridische bijstand van Nijvel (+ gegevens). Stuur een kopie van deze uitnodiging per mail naar het bureau: secretariat@bajnivelles.be om te vragen dat een advocaat aanwezig zou zijn op de dag van de uitnodiging. U hebt de mogelijkheid om een andere advocaat van uw keuze te vragen. U mag uiteraard uw gebruikelijke advocaat hiervoor vragen*".

Wanneer de minderjarige geen schriftelijke uitnodiging of een onvolledige schriftelijke uitnodiging ontvangt¹⁴², zal hij voor het eerst geïnformeerd worden over zijn recht op een advocaat via een **schriftelijke verklaring van rechten**¹⁴³ (**Bijlage 3**) die hem onverwijld overhandigd moet worden, vóór het eerste verhoor, door de politieambtenaar die belast is met het verhoor.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Voor meer informatie hierover verwijzen wij naar de rapporten *Twelve*

http://www.dei-belgique.be/IMG/pdf/proiect_twelve_belgian_report_en.pdf en *Pro-Jus* <http://www.dei-belgique.be/IMG/pdf/be-dutch-pro-jus-online.pdf> opgesteld in het kader van Europese projecten onder leiding van DCI-België.

¹⁴¹ Wetb. Sv., art. 47bis, §3.

¹⁴² Wetb. Sv., art. 47bis, §3 lid 4.

¹⁴³ K.B. 16 december 2011, *B.S.*, 23 december 2011 dat de vorm en de inhoud bepaalt van de verklaring van rechten, in uitvoering van artikel 47bis §4 van het Wetb. Sv. ingevoegd bij de wet van 13 augustus 2011, *B.S.*, 5 september 2011.

¹⁴⁴ Wetb. Sv., art. 47bis, §5.

Artikel 1 van deze verklaring voorziet dat de persoon die verhoord zal worden als verdachte, "*recht heeft op een vertrouwelijk overleg met een advocaat vóór het verhoor en op bijstand door een advocaat tijdens het verhoor*".

Om deze rechten te garanderen, zal de advocaat eveneens beknopt informatie moeten krijgen over de feiten waarover zijn cliënt zal worden verhoord.¹⁴⁵ Deze mededeling zal gebeuren vóór het vertrouwelijke overleg en zal genoteerd worden in het proces-verbaal (hierna "PV") van het verhoor.¹⁴⁶

In de praktijk onderstrepen de advocaten van de permanentie het **gebrek aan informatie** die hen wordt overgemaakt vóór het verhoor door de politie; een beknopte informatie over de feiten (zonder toegang tot het dossier, noch informatie over de antecedenten) zou niet voldoende zijn om zich een totaalidee te vormen van de situatie waarin de jongere zich bevindt. Ze laat ook niet toe om de jongeren te oriënteren met het oog op zijn verhoor.

Wij merken op dat deze verklaring van rechten niet werd opgesteld in een **taal** die aangepast is aan het kind, d.w.z. in een taal die aangepast is aan zijn leeftijd, aan zijn kwetsbaarheid en opgesteld in eenvoudige bewoordingen. De nieuwe wet Salduz *bis* voorziet niettemin dat "*De bewoordingen van de mededeling van de (...) rechten worden aangepast in functie van de leeftijd van de betrokkene of in functie van een mogelijke kwetsbaarheid van de betrokkene die zijn vermogen aantast om deze rechten te begrijpen*".¹⁴⁷ Op dit punt heeft de FOD Justitie ons geïnformeerd over het feit dat ze van plan zijn om **een verklaring van rechten op te stellen die aangepast is voor kinderen**.¹⁴⁸ Hoewel het beschikken over een verklaring van rechten die aangepast is aan minderjarigen, een reële vooruitgang zou betekenen, moet toch onderstreept worden dat het feit dat een minderjarige of volwassen rechtzoekende op de hoogte gebracht wordt over zijn rechten, daarom niet betekent dat hij deze begrepen heeft.

Bovendien wordt in de huidige verklaring van rechten geenszins verwezen naar de minderjarige. Alleen artikel 1.E laat ons toe de jongere te differentiëren van de volwassene, daar het voorziet dat "*U bent niet verplicht om een overleg met of de bijstand van een advocaat te vragen. U kan hiervan vrijwillig en weloverwogen afstand doen indien u **meerderjarig bent**; ...*", wat doet veronderstellen dat de minderjarige niet het recht heeft om afstand te doen van zijn recht om bijgestaan te worden door een advocaat. Wij zullen deze kwestie onderzoeken in de volgende secties.

De resultaten die verkregen werden tijdens het terreinonderzoek, hebben geen duidelijke trend afgetekend. Sommige jongeren hebben inderdaad bevestigd dat ze "een papier" gekregen hebben, alvorens ze verhoord werden. Ze hebben het echter niet allemaal gelezen en ze hebben niet allemaal begrepen dat deze verklaring hen wees op *hun rechten*, aangezien veel jongeren er zich niet van bewust waren dat zij ook rechten hebben. Anderen hebben ons dan weer gemeld dat ze goed geïnformeerd werden over hun rechten door de politie en sommigen dat ze deze begrepen hebben. Er werd eveneens verwezen naar pedagogische instrumenten die ontwikkeld werden door de verenigingssector (bijvoorbeeld "tZitemzo", waar we hieronder op terugkomen).

¹⁴⁵ Wetb. Sv., art. 47bis, §6 lid 6.

¹⁴⁶ COL-8-2011 van 24 november 2016, Omzendbrief van het college van procureurs-generaal bij het Hof van Beroep met betrekking tot het recht op toegang tot een advocaat, p. 87.

¹⁴⁷ Wetb. Sv., 47bis, §6 2).

¹⁴⁸ Voorstelling van de FOD Justitie tijdens de studiedag "De procedurele rechten van minderjarigen in België" georganiseerd door DCI-België in de Senaat op 6 februari 2017.

ii. Het recht op een vertrouwelijk overleg met een advocaat vóór elk verhoor (art. 47bis, § 2, 1) Wetb. Sv)

Een verhoor¹⁴⁹ kan pas beginnen na een vertrouwelijk overleg tussen de minderjarige en zijn advocaat. De wet onderscheidt hier twee hypothesen.

Als de minderjarige eerst en vooral voor zijn verhoor werd uitgenodigd met een **volledige schriftelijke uitnodiging** (beknopte mededeling van de feiten en uiteenzetting van de rechten), zal hij op de hoogte gebracht zijn van zijn recht om bijgestaan te worden door een advocaat en zal hij regelingen hebben kunnen treffen om een advocaat te raadplegen vóór het verhoor. In de praktijk nemen jongeren echter zelden de moeite om een advocaat te contacteren vóór ze naar het verhoor gaan. Als de jongere zich zonder advocaat aanmeldt voor het verhoor, "*kan dit pas plaatsvinden na een vertrouwelijk overleg tussen de minderjarige en een advocaat, dit ofwel in een lokaal van de politie ofwel telefonisch. Teneinde de door hem gekozen advocaat of een andere advocaat te contacteren en door deze bijgestaan te worden tijdens het verhoor, wordt contact opgenomen met de permanentiedienst die wordt georganiseerd door de Orde van Vlaamse balies en de "Ordre des balies francophones et germanophone" (Orde van Franstalige en Duitstalige balies), of bij gebrek hieraan door de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde*".¹⁵⁰

Als de minderjarige ten tweede een uitnodiging heeft ontvangen waarin zijn rechten niet werden vermeld en hij zich zonder advocaat aanmeldt voor het verhoor, is de regel die hierboven wordt uitgelegd, ook van toepassing. Om dit overleg te garanderen, mag de advocaat - in overleg met de minderjarige - vragen aan de politieagent dat "*het verhoor eenmaal uitgesteld wordt zodanig dat de minderjarige een (andere) advocaat kan raadplegen en door deze bijgestaan kan worden tijdens het verhoor*".¹⁵¹

De wet bepaalt niet nader hoeveel tijd dit vertrouwelijke overleg mag duren. Naar analogie met de regels die van toepassing zijn op de personen die verdacht worden en die verhoord worden naar aanleiding van hun arrestatie (zie *infra* 2.1.c. verhoren *model IV*), zal het niet korter mogen duren dan 30 minuten¹⁵² en zal het vertrouwelijk moeten zijn. De ondervraagde actoren melden dat ze altijd de nodige tijd voor de voorbereiding toegekend kregen.

In tegenstelling tot de volwassenen, heeft de minderjarige dus niet de mogelijkheid om af te zien van zijn recht op toegang tot een advocaat, noch van zijn recht op bijstand door een advocaat (zie *supra*). De grote meerderheid van de professionals die we ontmoet hebben in het kader van dit onderzoek, staan positief tegenover het verbod van deze afstand.

In de praktijk doen er zich meerdere situaties voor.

Ten eerste, als de minderjarige reeds een advocaat heeft en hij deze vooraf contacteert, komen ze ofwel samen naar het verhoor, ofwel zal de advocaat het verslag van het verhoor vragen (wat blijkbaar vaak gebeurt in de praktijk en zelden positief onthaald wordt door de jongeren).

Ten tweede gebeurt het vaak dat de minderjarige naar het politiebureau gaat zonder advocaat. De politieambtenaar zal hem terug wegsturen met de melding dat hij vergezeld moet zijn van een advocaat en zal het verhoor uitstellen naar een latere datum. In het beste geval zal de politieagent

¹⁴⁹ Het eerste verhoor en alle daarop volgende verhoren met betrekking tot dezelfde inbreuk(en).

¹⁵⁰ Wetb. Sv., art. 47bis, §3, lid 2.

¹⁵¹ Wetb. Sv., art. 47bis, §3, lid 5.

¹⁵² W. van 20 juli met betrekking tot de voorlopige hechtenis, B.S., 18 augustus 1990, art. 2bis, §2, lid 2.

hem de gegevens meedelen van het bureau voor juridische bijstand, zodat de minderjarige een advocaat kan kiezen die ingeschreven is op de "lijst van de vrijwillige jeugdadvocaten".¹⁵³

De politieagent die wij ontmoet hebben, een lid van de jeugdsectie van de politiezone, betreurt het dat hij niet over de lijst jeugdadvocaten van zijn arrondissement beschikt. Dit zou hem toelaten om deze lijst zelf te overhandigen aan de minderjarigen die geen advocaat hebben, wat het hen gemakkelijker zou maken. Een automatisering van de dossiers zou het mogelijk maken dat de steeds in eerste instantie contact opgenomen wordt met de eventuele vaste advocaat van de jongere, als hij er een heeft, in de plaats van er hem ambtshalve een nieuwe advocaat *ad hoc* aan te wijzen voor het verhoor.

De politieambtenaar kan ook beslissen om voor de minderjarige een advocaat te vinden die ingeschreven is voor de "Salduz-permanentie" via de Salduz-webapplicatie. Dit is een website¹⁵⁴ die opgezet is en beheerd wordt door AVOCATS.BE en de OVB, waarop de advocaten die de permanentie willen doen, zich kunnen inschrijven. We komen in de volgende sectie uitgebreid terug op de werking van deze permanentie.

We leggen er wel de nadruk op dat de wetgeving inzake het verhoor van minderjarigen een enorme **beschikbaarheid eist van de advocaten**, aangezien deze verhoren elke dag van de week kunnen plaatsvinden (weekend inbegrepen). We stellen helaas vast dat in de meeste arrondissementen te weinig advocaten ingeschreven zijn in de "Salduz-permanentie", wat als gevolg heeft dat de gemotiveerde advocaten overbelast en dus minder beschikbaar zijn. Om dit op te lossen en zo te garanderen dat de minderjarige altijd contact heeft met een advocaat, hebben bepaalde balies (met name deze van Leuven) een oplossing gevonden. Ze hebben zich georganiseerd samen met de politiezones van hun arrondissement en hebben voorzien dat de verhoren *model III* enkel plaatsvinden op bepaalde vaste dagen van de week, om ervoor te zorgen dat er altijd een advocaat aanwezig kan zijn. Deze oplossing maakt het mogelijk om advocaten te motiveren om zich in te schrijven voor "Salduz-permanenties voor jongeren", omdat ze weten dat die plaatsvinden op bepaalde momenten. Bovendien verzekeren zeer weinig balies de "Salduz" bijstand uitsluitend met advocaten die gespecialiseerd zijn in jeugdrecht. Er bestaan zeer grote ongelijkheden in de organisatie, wat vragen oproept rond de gelijkheid van de jongeren ten aanzien van de justitie.

iii. Het recht op bijstand door een advocaat tijdens het verhoor (art. 47bis, § 2, 1) Wetb. Sv.)

Sinds het van kracht worden van de wet Salduz *bis*, op 27 november 2016, die voor het eerst voorziet dat de tijdens een verhoor van *model III* ondervraagde personen zich kunnen laten bijstaan door een advocaat, krijgt deze een actieve en participatieve rol tijdens het verhoor van zijn cliënt. Deze rol lijkt te verschillen van de rol van "bloempot" die hij had vóór de wet gewijzigd werd. De advocaat mag nu plaatsnemen naast zijn cliënt. Hij mag bovendien:

*"(...) aanwezig zijn tijdens het verhoor, dat evenwel reeds een aanvang genomen kan hebben. De bijstand van de advocaat tijdens het verhoor heeft tot doel **toezicht** mogelijk te maken op:*

- a) de eerbiediging van het recht van de te horen persoon zichzelf niet te beschuldigen en de keuzevrijheid om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de gestelde vragen of te zwijgen;*
- b) de wijze waarop de ondervraagde persoon tijdens het verhoor wordt behandeld, inzonderheid op het al dan niet kennelijk uitoefenen van ongeoorloofde druk of dwang;*
- c) de kennisgeving van de in paragraaf 2, en in voorkomend geval paragraaf 4, bedoelde rechten van verdediging en de regelmatigheid van het verhoor.*

¹⁵³ Voor meer verduidelijking, zie het deel "Rechtsbijstand" van dit rapport, p. 54.

¹⁵⁴ <https://www.salduzweb.be/>.

De advocaat kan op het verhoorblad melding laten maken van de schendingen van de in de bepaling onder a), b) en c) vermelde rechten die hij meent te hebben vastgesteld. De advocaat kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenomen. Hij kan verduidelijking vragen over vragen die worden gesteld. Hij kan opmerkingen maken over het onderzoek en over het verhoor. Het is hem evenwel niet toegelaten te antwoorden in de plaats van de verdachte of het verloop van het verhoor te hinderen. Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in het proces-verbaal van verhoor.¹⁵⁵

Het lijkt erop dat het niet zozeer de wettekst¹⁵⁶ maar eerder de richtlijnen¹⁵⁷ die gegeven worden aan de ondervragende ambtenaars zijn die aangepast werden om de relatie tussen de advocaat en de verbalisant te modelleren. Aangezien de hervorming zeer recent is, is het nog niet mogelijk om de impact van deze nieuwe bepaling in de praktijk te meten.

iv. *Uitzonderingen op het recht op toegang tot de advocaat*

De bijstand door een advocaat zal pas mogelijk gemaakt worden wanneer het onmiddellijke verhoor niet nodig of onmogelijk is, of wanneer het gaat om een verhoor over lichte feiten.¹⁵⁸

v. *Sanctie in het geval van niet-naleving van de rechten met betrekking op het verhoor en de toegang tot een advocaat (art. 47bis, § 6, 9) Wetb. Sv.)*

Artikel 47bis, §6, 9) van het Wetb. Sv. bepaalt "*Tegen een persoon kan geen veroordeling worden uitgesproken die gegrond is op verklaringen die hij heeft afgelegd in strijd met de paragrafen 2, 3, 4 en de bepaling onder 5), met uitsluiting van paragraaf 5, wat betreft het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of de bijstand door een advocaat tijdens het verhoor of in strijd met de artikelen 2bis, 15bis, 20, § 1, en 24bis/1 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis wat betreft het voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of de bijstand door een advocaat tijdens het verhoor.*"

Louter het feit dat de verklaringen van de verhoorde persoon niet gebruikt kunnen worden als bewijsmiddel, lijkt geen toereikende sanctie om de rechtzoekende te verzekeren van de naleving van zijn procedurele rechten. In het stadium van het vonnis zal de rechter deze schending zelf niet opwerpen. De persoon wiens recht op toegang tot een advocaat niet gerespecteerd werd, zal geen echte actie kunnen ondernemen, behalve het instellen van beroep bij de nationale instanties, en vervolgens bij het EHRM, in voorkomend geval, voor schending van het recht op een eerlijk proces voorzien in artikel 6 van het EHRM. Bovendien zouden deze verklaringen, in bepaalde gevallen, toch gebruikt kunnen worden als bewijsmiddel voor de bodemrechter, wat uiteraard indruist tegen¹⁵⁹ artikel 6 van het EHRM, alsook tegen de jurisprudentie van het EHRM over de kwestie.¹⁶⁰ Een advocaat die wij ontmoet hebben, heeft gesuggereerd dat de beslissingen gebaseerd op verklaringen gedaan in afwezigheid van een advocaat, nietig verklaard zouden moeten worden.¹⁶¹

¹⁵⁵ Art. 47bis, §6, 7) Wetb. Sv.

¹⁵⁶ Het oude artikel 2bis, §2, van de wet op de voorlopige hechtenis werd aangevuld met de mogelijkheid voor de advocaat om een informatie- of opsporingshandeling te vragen, of om verduidelijken te vragen of opmerkingen te formuleren. Dit aangevulde artikel werd eveneens toegevoegd aan artikel 47bis, § 6, van het Wetb. Sv.

¹⁵⁷ COL-8-2011 van 24 november 2016, Omzendbrief van het college van de procureurs-generaal bij het Hof van Beroep met betrekking tot het recht op toegang tot een advocaat, pp. 43 en v. en het Protocol van 8 juni 2016 ondertekend door de procureur-generaal van Antwerpen, de eerste voorzitter van Antwerpen, de procureurs des Konings van Antwerpen en van Limburg, de voorzitters van de rechtbanken van Antwerpen en van Limburg, de onderzoekrechters van Antwerpen en van Limburg en de voorzitter van de Orde van Vlaamse Balies.

¹⁵⁸ COL-8-2011 van 24 november 2016, hoger genoemd, pp. 77 en v.

¹⁵⁹ Advies nr. 49.413/AG van 19 april 2011 van de Raad van State, nr. 25.

¹⁶⁰ Arrest EHRM van 30 juni 2008, *Gäffgen v. Duitsland*.

¹⁶¹ Gesprek van 2 tot 07.12.16 met een advocaat.

c) Verhoor van de verdachten die van zijn vrijheid is benomen (verhoor model IV)

i. Mededeling van zijn rechten

In bepaalde gevallen zal de minderjarige die verdacht wordt van het plegen van een MOF, gearresteerd worden door politie en meegenomen worden naar het bureau voor ondervraging. Ter plaatse zal hem een **schriftelijke verklaring van rechten (Bijlage 3)** overhandigd worden en zullen hem zijn rechten worden meegedeeld door de politieagent.¹⁶² Hij zal voor de eerste keer geïnformeerd worden over zijn recht op toegang tot en bijstand van een advocaat. Het model van deze verklaring verschilt van deze die *supra* wordt toegelicht in die zin dat de minderjarige die van zijn vrijheid is beroofd, bijkomende rechten heeft.¹⁶³

Deze laatste heeft ook recht op een vertrouwelijk overleg vóór zijn verhoor en op bijstand van zijn advocaat tijdens dit verhoor.¹⁶⁴ Bovendien herinneren wij eraan dat de minderjarige **geen afstand kan doen** van deze rechten.¹⁶⁵

ii. Contact met een advocaat

De minderjarige zal **onverwijld** contact mogen opnemen met de advocaat van zijn keuze, **vóór** zijn eerste ondervraging. Ofwel kent de minderjarige een advocaat of heeft hij er al een, die hij dan kan opbellen om hem te vragen naar het politiebureau te komen; ofwel kent de minderjarige geen advocaat of is zijn advocaat niet beschikbaar. In dat geval zal de politieofficier contact opnemen met de permanentie via de Salduz-webapplicatie of *bij gebrek hieraan, zal hij contact opnemen met de stafhouder van de Orde of zijn gemachtigde*.¹⁶⁶

De "Salduz-permanentie" bestaat sinds het van kracht worden van de wet Salduz in 2012. Initieel werd deze permanentie enkel ingevoerd voor de verhoren van *model IV*, d.w.z. in het geval van vrijheidsbeneming. De wet Salduz *bis* breidt sinds 27 november 2016, de mogelijkheid om een beroep te doen op de "Salduz-permanentie" uit, om de personen die ondervraagd worden in het kader van verhoren van *model III* de mogelijkheid te bieden om toegang te krijgen tot een advocaat.

Deze permanentie is dan ook actief en de ingeschreven advocaten kunnen rechtstreeks gecontacteerd worden, dag en nacht, via het systeem van de webapplicatie. Het doel is de politieagent toe te laten snel en gemakkelijk contact op te nemen met een advocaat.¹⁶⁷ Daartoe kan hij deze applicatie gebruiken via het intranet "Portaal". Hij opent een Salduz-dossier, vult het in en verstuurt dan een gestandaardiseerd webformulier. De webapplicatie stuurt een contactbevestiging naar de politieagent, met vermelding van de datum, het uur en het unieke Salduz-dossiernummer. De **termijn van twee uur** waarbinnen het vertrouwelijk overleg met een advocaat moet plaatsvinden, begint te lopen vanaf dit ogenblik.

Vervolgens waarschuwt de webapplicatie automatisch de advocaat (eerst de advocaat-titularis en vervolgens eventueel een advocaat die wordt opgezocht in het contingent van de advocaten van de permanentie) die een oproep krijgt en, als hij de aanstelling bevestigt, een sms krijgt met de naam van de minderjarige en het adres van het politiekantoor waar hij naartoe moet.¹⁶⁸ Als geen enkele permanentieadvocaat beschikbaar is, wordt automatisch het noodnummer van het BJB

¹⁶² Wetb. Sv., art. 47bis, §§4 en 5.

¹⁶³ W. van 2 juli 1990 met betrekking tot de voorlopige hechtenis, hoger genoemd, art. 2bis, §§ 7 en 8.

¹⁶⁴ W. van 2 juli 1990 met betrekking tot de voorlopige hechtenis, hoger genoemd, art. 2bis, §2.

¹⁶⁵ W. van 2 juli 1990 met betrekking tot de voorlopige hechtenis, hoger genoemd, art. 2bis, §6.

¹⁶⁶ W. van 2 juli 1990 met betrekking tot de voorlopige hechtenis, hoger genoemd, art. 2bis, §2 lid 1.

¹⁶⁷ DOC 53 1279/012, Parlementaire werkzaamheden van de wet van 13 augustus 2011, Rapport opgesteld namens de Commissie voor de justitie door C. BROTCORNE en R. LANDUYT, Uiteenzetting van de Minister van Justitie, 15 juli 2011, p. 9.

¹⁶⁸ Gesprek 1 van 7 december 2016 met een advocate.

gecontacteerd. Er kan een andere telefoonnummer, dat van de permanentie, gecontacteerd worden als de webapplicatie niet werkt, als een (politie)dienst nog geen toegang heeft tot de webapplicatie, in het geval van vervangend vertrouwelijk overleg via de telefoon als de advocaat niet binnen de twee uur aanwezig is, of in het geval van incidenten.¹⁶⁹

Alle stappen die werden ondernomen in het zoeken naar een advocaat voor de minderjarige zullen opgenomen moeten worden in het PV van het verhoor. Als het na de termijn van twee uur onmogelijk blijkt om een advocaat te vinden, en het niet mogelijk is om het verhoor uit te stellen (bijvoorbeeld wegens het verstrijken van de arrestatietermijn) "*vindt alsnog een telefonisch vertrouwelijk overleg met de permanentiedienst plaats, waarna het verhoor kan aanvangen. In **geval van overmacht**, mag het verhoor aanvangen nadat betrokkene nogmaals geweest is op de rechten bedoeld in artikel 47bis, § 2, 2) en 3), van het Wetboek van strafvordering (zwijgrecht)*".¹⁷⁰

De minderjarige mag dus verhoord worden zonder advocaat. Dat lijkt ons in strijd met het feit dat hij de garantie heeft dat hij nooit afstand kan doen van zijn recht op de advocaat. Het te laat komen van de advocaat op het verhoor heeft dus een beslissende invloed op de rechten van de jongere die hij bijstaat.

Deze problemen manifesteren zich vooral binnen de arrondissementen waar kleine balies te weinig advocaten hebben die ingeschreven zijn voor de permanentie. Er moeten dus oplossingen gezocht en gevonden worden bij de stafhouder of zijn gemachtigde.

Hoewel het initiële doel van de **webapplicatie** (met name het zoeken van beschikbare advocaten vergemakkelijken wanneer een verhoor moet plaatsvinden) lofwaardig lijkt, is deze ook een bron van grote **praktische moeilijkheden**. De webapplicatie lijkt immers last te hebben van een aantal dysfuncties. De webapplicatie laat de advocaten toe om zich in te schrijven als vrijwilligers. Op de website hebben ze de mogelijkheid te vermelden of ze de "Salduz-jeugdpermanenties" willen verzekeren. Een advocate die wij hebben gesproken, heeft zich om technische redenen niet kunnen inschrijven door het vakje "jeugd" aan te klikken in de applicatie, en kan dus helemaal geen permanentie doen. Het systeem blijkt bovendien de aanvraag soms slechts naar 4 of 5 advocaten te sturen. Als deze niet beschikbaar zijn, zou het systeem stoppen met zoeken, terwijl andere advocaten misschien positief zouden antwoorden. De advocaten vinden dit websysteem, tot slot, vaak te onpersoonlijk en koud. Het Salduz-websysteem zou dus herwerkt moeten worden, opdat het optimaal doeltreffend zou zijn.

iii. Vertrouwelijk overleg

Artikel 2bis, §2 lid 2. van de wet met betrekking tot de voorlopige hechtenis bepaalt dat "*Vanaf het contact met de gekozen advocaat of de permanentiedienst, dient het vertrouwelijk overleg met de advocaat **binnen twee uren** plaats te vinden. Op vraag van de advocaat in akkoord met de betrokken persoon, kan het vertrouwelijk overleg **telefonisch** plaatsgrijpen. Het vertrouwelijk overleg **kan dertig minuten duren** en is in uitzonderlijke gevallen beperkt **verlengbaar** op beslissing van de verhoorder. Na het vertrouwelijk overleg kan het verhoor aanvangen*".¹⁷¹

Er moet onderstreept worden dat in tegenstelling tot het verhoor *model III*, de wet slechts één voorafgaand overleg toekent vóór het eerste verhoor (zelfs als er nadien nog verhoren plaatsvinden) tijdens de arrestatietermijn van 24 uur (buiten de uitzondering van de verlening van de termijn van 24 uur).

¹⁶⁹ COL-8-2011 van 24 november 2016, hoger genoemd, p. 119.

¹⁷⁰ W. van 2 juli 1990 met betrekking tot de voorlopige hechtenis, hoger genoemd, art. 2bis, §2 lid 3.

¹⁷¹ W. van 2 juli 1990 met betrekking tot de voorlopige hechtenis, hoger genoemd, art. 2bis, §2 lid 2.

De regels die de organisatiemodaliteiten van het overleg bepalen, zijn flexibel met als doel de ontmoeting in de praktijk mogelijk te maken.

Deze flexibiliteit kan positief ervaren worden. Het gebeurt echter regelmatig dat de advocaat er **meer dan twee uur** over doet om op het politiekantoor te geraken, of uiteindelijk helemaal niet komt. Deze vertraging of deze afwezigheid is zeer zwaar voor de jongere. Men mag niet vergeten dat terwijl hij op zijn advocaat wacht, de jongere opgesloten is in een cel.¹⁷² Dit vaak te lange wachten maakt hem zenuwachtig en kwetsbaar. Deze voor de jongere destabiliserende situatie dreigt dus zijn verdediging te verzwakken. Dit punt moet dus ook opnieuw onder de aandacht van de advocaten worden gebracht.

Een advocate heeft ons uitgelegd dat ze, over het algemeen, overleg via de telefoon verkoos en dat ze daarna niet naar het politiebureau ging. We herinneren eraan dat dit overleg **30 minuten mag duren**. Ons onderzoek heeft ons echter doen beseffen **dat deze termijn te kort was, aangezien de meeste van de jongeren hun advocaat dan voor het eerst ontmoeten**. Om een vertrouwensrelatie tot stand te kunnen brengen tussen de minderjarige en zijn advocaat, zou de wet een langer overleg moeten voorzien.

Wanneer een advocaat aanwezig is in het politiebureau, kan het persoonlijk overleg van start gaan. Ideaal gezien zou het georganiseerd moeten worden in **speciale lokalen**, zodat het vertrouwelijke karakter van de garantie gerespecteerd wordt. Tevoren waren bepaalde lokalen van de politiezone van het arrondissement Antwerpen gescheiden van de ruimte waar zich de politieagenten bevonden, door gyproc-platen (gipsplaten) of met zeer dun glas, wat de vertrouwelijkheid van het gesprek in het gedrang bracht.¹⁷³ De wet bepaalt een en andere helaas niet nader.

iv. Bijstand tijdens het verhoor

Wanneer het vertrouwelijk overleg heeft plaatsgevonden, kan het verhoor van start gaan. Artikel 2bis, §5. van de wet met betrekking tot de voorlopige hechtenis bepaalt dat, daartoe "*De te horen persoon heeft **recht op bijstand door zijn advocaat tijdens de verhoren die plaatsvinden binnen de bij paragraaf 1 bepaalde termijnen. Het verhoor wordt gedurende maximaal vijftien minuten onderbroken met het oog op bijkomend vertrouwelijk overleg, hetzij eenmalig op verzoek van de te horen persoon zelf of op verzoek van zijn advocaat, hetzij bij het aan het licht komen van nieuwe strafbare feiten die niet in verband staan met de feiten die hem overeenkomstig artikel 47bis, § 2, van het Wetboek van strafvordering ter kennis werden gebracht***".¹⁷⁴ Deze bepaling beoogt dus niet enkel de termijn van 24 uur, maar tevens de verlening van deze termijn met een nieuwe termijn van 24 uur en de termijn van vrijheidsbeneming die gedekt is door een bevel tot medebrenging.

De advocaat die de minderjarige bijstaat tijdens zijn verhoor, neemt vanaf dat de wet Salduz bis van kracht is geworden, de actieve en participatieve rol op zich die hierboven beschreven wordt in punt 2.1. b) iii. (p. 42).

De Vlaamse advocaten die we ondervraagd hebben in dit verband, hebben ons verteld dat ze ofwel optraden als advocaat van de "Salduz-permanentie", ofwel als titularis van het dossier van een minderjarige die hen had geraadpleegd. De relaties die deze advocaten onderhouden met de politieambtenaren zijn over het algemeen goed¹⁷⁵ op enkele uitzonderingen na met betrekking tot hoger genoemde praktische modaliteiten. Aangezien ze nog geen jongeren hebben bijgestaan tijdens

¹⁷² Gesprek van 2 tot 11 januari 2017 met een jongere.

¹⁷³ Gesprek van 2 tot 07 december 2016 met een advocaat.

¹⁷⁴ W. van 2 juli 1990 met betrekking tot de voorlopige hechtenis, hoger genoemd, art. 2bis, §5.

¹⁷⁵ Gesprek 2 van 7 december 2016 met een advocaat, gesprek 4 van 19 december 2016 met advocaten.

een verhoor (*model III of IV*) sinds dat de wet Salduz *bis* van kracht is geworden, hebben ze de veranderingen met betrekking tot hun actievare rol nog niet kunnen beschrijven. Ze benadrukten echter de aanpassingen die nodig zouden zijn om deze nieuwe rol te kunnen invullen, zonder dat de kwaliteit van hun verdediging hieronder zou lijden.

Zodra de persoon weer in vrijheid is gesteld, zijn het, tot slot, opnieuw de bepalingen van het Wetboek van Strafvordering¹⁷⁶ die van toepassing zijn, wat als gevolg heeft dat de betrokkene zelf de nodige stappen moet ondernemen om zich te laten bijstaan door een advocaat, voor de volgende verhoren, als deze plaatsvinden (zie verhoren *model III*).

v. Afwijkingen op het recht op toegang tot de advocaat

Er kan definitief of tijdelijk afgeweken worden van het recht op de advocaat in de uitzonderlijke omstandigheden voorzien in artikel *2bis*, §9 en §10 van de wet met betrekking tot de voorlopige hechtenis.

Artikel *2bis*, §9 van de wet bepaalt dat deze afwijking mogelijk is "a) indien er sprake is van een dringende noodzaak om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen. De verhoren (...) worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om de informatie te verkrijgen die essentieel is om ernstige negatieve gevolgen voor het leven, de vrijheid of de fysieke integriteit van een persoon te voorkomen; b) indien onmiddellijk optreden noodzakelijk is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht. De verhoren (...) worden uitgevoerd met als enig doel en voor zover noodzakelijk om informatie te verkrijgen die essentieel is om te voorkomen dat de strafprocedure substantiële schade wordt toegebracht".

Artikel *2bis*, §10 van de wet laat een tijdelijke afwijking toe "indien de geografische afstand waarop de verdachte zich bevindt het onmogelijk maakt om het recht op toegang tot een advocaat binnen die termijn te kunnen waarborgen en de uitoefening van deze rechten niet kan worden gerealiseerd via telefoon of videoconferentie (...)".

2.2. In het stadium van de procureur en/of van de onderzoeksrechter

De minderjarige die verdacht wordt van het plegen van een MOF kan, in uitzonderlijke gevallen, rechtstreeks door de procureur¹⁷⁷ verhoord worden, of door de onderzoeksrechter.¹⁷⁸ Hij zal dezelfde rechten hebben als deze die hij geniet tijdens de politieverhoren. Hij heeft dus het recht om **vertrouwelijk overleg te plegen met de advocaat** naar zijn keuze, vóór het verhoor, en zich te **laten bijstaan** tijdens alle verhoren en verschijningen, los van de voorwaarde van vrijheidsbeneming, volgens dezelfde voorwaarden als deze vermeld in de vorige punten. **De advocaat**¹⁷⁹ zal een gelijkaardige **rol** en attitude aannemen als tijdens politieverhoren, om ervoor te zorgen dat alle garanties ten aanzien van de jongere gerespecteerd worden. Zoals in de andere omstandigheden zal de minderjarige **nooit afstand kunnen doen** van zijn recht op een advocaat.

Bovendien heeft de minderjarige ook het recht om zich te laten bijstaan door een advocaat wanneer de **onderzoeksrechter** het bevel geeft tot een bezoek ter plaatse, een confrontatieverhoor of een meervoudige confrontatie met de verdachten.¹⁸⁰ Tijdens het bezoek ter plaatse en het confrontatieverhoor, heeft **de advocaat** dezelfde **rol** als tijdens het verhoor. Na afloop van de

¹⁷⁶ Wetb. Sv., art. 47*bis* en v.

¹⁷⁷ Wetb. Sv., art. 47*bis*, §6, 6).

¹⁷⁸ W. van 1965, art. 49 en 54.

¹⁷⁹ Wetb. Sv., art. 47*bis*, §6, 7) en W. van 2 juli 1990 met betrekking tot de voorlopige hechtenis, hoger genoemd, art. 2*bis*.

¹⁸⁰ Wetb. Sv., art. 62.

meervoudige confrontatie met de verdachten, kan de advocaat vragen dat zijn opmerkingen met betrekking tot het verloop van de sessie genoteerd worden in het PV.

Als de minderjarige geen advocaat kent als hij zich voorbereidt om zich te laten verhoren, zal de magistraat (procureur of onderzoeksrechter) een beroep moeten doen op de Salduz-webapplicatie waar hij toegang toe heeft door middel van een gebruikersnaam en een wachtwoord. De procedure van de aanstelling van een advocaat verloopt vervolgens zoals voorzien voor de verhoren door de politie.

Tot slot voorziet de wet niet dat de minderjarige zich kan laten bijstaan door een advocaat wanneer de bemiddeling wordt voorgesteld door de procureur van het jeugdparket.¹⁸¹ Hij mag echter vooraf een advocaat raadplegen en zich laten bijstaan wanneer het tot een akkoord gekomen is. Geen enkele wettelijke bepaling verbiedt echter dat de advocaat van de minderjarige aanwezig is tijdens de tenuitvoerlegging van dit voorstel (zie *infra*).

2.3. In het stadium van de jeugdrechter die zetelt in de jeugdrechtbank of bij de jeugdkamer van het hof van beroep

Wanneer de minderjarige voorgeleid wordt voor de jeugdrechter, zal hij voor de eerste keer voor de rechter verschijnen op de zitting in het kabinet van de rechter, tijdens dewelke deze de noodzaak zal evalueren om voorlopige maatregelen uit te spreken ten aanzien van hem. De voorbereidende fase van de procedure mag in principe niet langer duren dan 6 maanden. Aangezien deze termijn niet voorzien is op straffe van nietigheid, is deze in de praktijk vaak langer. Tijdens deze periode zal de minderjarige soms meermaals in een kabinetzitting moeten verschijnen. Na de afsluiting van de onderzoeken beschikt de procureur over een termijn van 2 maanden om de minderjarige te dagvaarden vóór deze rechter¹⁸², die dan definitieve maatregelen zal nemen ten aanzien van deze laatste. Voor meer bijzonderheden over de procedure en de maatregelen die uitgesproken kunnen worden, wordt verwezen naar het 2de deel van dit rapport hierboven "het jeugdbeschermingsstelsel in België", p. 20-27.

In ieder geval, "*§ 1. Wanneer een persoon beneden de achttien jaar partij is in het geding en **geen advocaat heeft**, wordt er hem **ambtshalve een toegewezen**. Wanneer de zaak bij de jeugdrechtbank aanhangig is met toepassing van artikel 45.2. a) of b), of van artikel 63ter, a) of c), **geeft het openbaar ministerie hiervan onverwijld kennis aan de stafhouder van de orde van advocaten**. Dit bericht wordt gelijktijdig verzonden met de vordering, de dagvaarding of de met redenen omklede waarschuwing, al naar gelang het geval. De stafhouder of het bureau voor consultatie en verdediging gaat over tot de toewijzing, uiterlijk binnen twee werkdagen te rekenen van dit bericht.*" *§ 2 Het openbaar ministerie zendt aan de jeugdrechtbank waarbij de zaak aanhangig is gemaakt, afschrift van het bericht van de kennisgeving aan de stafhouder.* *§ 3. De stafhouder of het bureau voor consultatie en verdediging ziet erop toe, indien er tegenstrijdige belangen zijn, dat de betrokkene verdedigd wordt door een andere advocaat dan diegene op wie zijn vader en moeder, voogden of personen die hem onder hun bewaring hebben of die bekleed zijn met een vorderingsrecht, beroep gedaan zouden hebben".*¹⁸³

Concreet wordt een advocaat die vrijwillig ingeschreven is op de lijst van de jeugdsectie, aangesteld door het BJB van zijn balie.¹⁸⁴ Als hij zijn cliënt niet heeft kunnen ontmoeten in zijn kabinet – wat vaak lijkt te gebeuren – moet deze advocaat op de dag van de zitting naar de rechtbank gaan en daar voor het eerst een gesprek hebben met zijn cliënt. In principe krijgt de advocaat steeds de nodige tijd

¹⁸¹ W. van 1965, art. 45^{quater}, §1, lid 5.

¹⁸² W. van 1965, art. 52bis.

¹⁸³ W. van 1965, art. 54bis.

¹⁸⁴ Voor meer details zie het deel over de rechtsbijstand *infra*. p.54.

om te spreken met zijn cliënt.¹⁸⁵ Bepaalde advocaten besteden er echter slechts enkele minuten aan¹⁸⁶ en het eerste gesprek vindt vaak plaats in de gangen van de rechtbank. Deze korte ontmoeting in dergelijke omstandigheden komt de opbouw van een vertrouwensband en een verdediging die aangepast is aan de behoeften van de jongere, niet ten goede. De advocaten van de balie van Gent die wij ontmoet hebben, bevestigen dat ze voldoende tijd hadden om met de jongere te spreken (in een zaaltje apart).¹⁸⁷ Om de eventuele problemen van afwezigheid van advocaten op te lossen, voorzien de meeste balies dat een advocaat van de jeugdsectie van wacht is op de rechtbank of telefonisch bereikbaar is, om snel ter plaatse te kunnen zijn en alle jongeren te verdedigen die op die dag voor de rechter verschijnen. Deze advocaat zal met elke jongere een gesprek hebben in een daartoe voorzien lokaal, om de vertrouwelijkheid van hun ontmoeting zo veel mogelijk te garanderen.

d) Mededeling van zijn rechten, vertrouwelijk overleg en bijstand op de zitting

In de praktijk vinden jongeren, wanneer ze voor de rechter verschijnen, dat ze over het algemeen voldoende geïnformeerd zijn over hun rechten. De rechter herinnert hen er zeker aan, indien nodig. Bovendien zal de jongere altijd vertegenwoordigd worden door een advocaat op de zitting. In ieder geval kan de zitting niet plaatsvinden, als er geen advocaat is. De rol en het mandaat van de advocaat werden hierboven beschreven (deel "rol en taak van de advocaat", p. 37). Hoewel hij ambtshalve wordt vertegenwoordigd, kent de jongere zijn advocaat soms niet, want het zal ofwel een advocaat zijn die hij voor het eerst ontmoet, ofwel een vervanger van de *dominus litis*, of nog een advocaat van de "jeugdpermanentie" die automatisch de continuïteit van het dossier zal verzekeren.¹⁸⁸ Deze feitelijke situatie accentueert vaak de reeds vermelde indruk dat de advocaat zich langs de kant van de rechter schaaft of dat "*hij niets doet*"¹⁸⁹ (zie *supra*). Omgekeerd denken veel jongeren dat ze een ervaren advocaat zullen krijgen die, bovendien, om hen te verdedigen, een taal gebruikt die aan hen aangepast is.

In het algemeen en volgens de mening van de actoren die wij ontmoet hebben, is er een goede verstandhouding tussen de rechter en de advocaat. De ondervraagde rechters hebben ons echter toevertrouwd dat de motivatie van de advocaten, alsook de kwaliteit van hun werk onmiddellijk merkbaar zijn.¹⁹⁰ Bepaalde onrustwekkende vaststellingen stellen dan ook de kwaliteit van de verdediging die de jongere zal krijgen in vraag. Om deze verdediging te garanderen, stelde de rechter die we ontmoet hebben, zich vragen over de specifieke taak die hij zou kunnen hebben in het beoordelen van de kwaliteit van het werk van de advocaat en, indien nodig, in het signaleren ervan aan de stafhouder of aan de permanentie van het BJB. Het zou zeker de moeite waard zijn om dit punt uit te klaren onder de betrokken actoren.

Wanneer de rechter een bemiddeling of een herstelgericht groepsoverleg voorstelt¹⁹¹, is hij, tot slot, verplicht de minderjarige ervan op de hoogte te brengen dat hij vooraf een advocaat mag raadplegen en zich mag laten bijstaan door deze advocaat, zodra er tot een akkoord gekomen werd.¹⁹² Het Grondwettelijk Hof is van mening dat de bijstand door een advocaat kan plaatsvinden tijdens de uitvoeringsprocedure van dit aanbod.¹⁹³

¹⁸⁵ Gesprek van 8 december 2016 met een vrouwelijke jeugdrechter.

¹⁸⁶ Gesprek 4 van 12 januari 2017 met vier jongeren en gesprek van 8 december 2016 met een vrouwelijke jeugdrechter.

¹⁸⁷ Gesprek 2 van 19 december 2016 met twee advocaten.

¹⁸⁸ In Brussel kan de advocaat van de permanentie niet aangesteld worden als titularis van het dossier.

¹⁸⁹ Gesprekken 1 en 4 van 12 januari 2017 met jongeren.

¹⁹⁰ Gesprekken van 8 december 2016 en van 30 januari 2017 met jeugdrechters.

¹⁹¹ W. van 1965, art. 37bis tot 37quinquies en 52quinquies.

¹⁹² W. van 1965, art. 37bis, §4.

¹⁹³ Grw. H., arrest van 13 maart 2008, nr. 50/800, considerans B.29.

2.4. Uitvoering van de (voorlopige of definitieve) maatregelen uitgesproken door de jeugdrechter

Wanneer de jongere geplaatst is, moet de advocaat erop toezien dat hij een actieve en participatieve rol blijft vervullen in deze fase van het dossier van zijn cliënt. Daartoe moet hij zijn cliënt blijven informeren over zijn rechten, toegankelijk en bereikbaar zijn wanneer de jongere geplaatst is in een IPPJ, GI of Gesloten centrum, en zou hij hem moeten bezoeken en zo goed mogelijk begeleiden tijdens de tenuitvoerlegging van de maatregel.¹⁹⁴ De advocaat zou de minderjarige ook moeten informeren over zijn recht om de herziening van zijn maatregel te vragen¹⁹⁵ en zijn recht om in hoger beroep te gaan.¹⁹⁶

De vrijheidsbeneming heeft als gevolg dat de jongere nog kwetsbaarder wordt vóór de uitvoerende instellingen van justitie. Terwijl deze staat van grotere kwetsbaarheid zou moeten samenvallen met een versterking van de rol van advocaat (om nog waakzamer te zijn voor de naleving van de rechten van de jongere *in conflict met de wet*), merken we vaak een omgekeerde tendens. De contacten tussen de jongere en zijn advocaat hebben de neiging om ingewikkeld te worden en de voorbereiding van de zittingen gebeurt bijna nooit vooraf, bij gebrek aan bezoek. Deze nefaste trend blijkt moeilijk te keren, maar wij zullen er bijzondere aandacht aan besteden in onze aanbevelingen.

We merken op dat de geplaatste jongere niet enkel kwetsbaar is ten aanzien van de actoren die zijn plaatsingsmaatregel uitvoeren, maar ook ten aanzien van zijn advocaat, die hij vaak niet gekozen heeft. De jongere, die grotendeels afsloten is van communicatiemiddelen, van toegang tot het internet en tot andere bronnen van informatie, hangt des te meer af van de beschikbaarheid en de bereidwilligheid van zijn aangestelde advocaat. Terwijl de aanwezige advocaat, op dat ogenblik, een uiterst gezonde en positieve rol kan spelen, weegt de advocaat die verstek laat gaan, des te zwaarder op de naleving van de rechten van de jongere en op zijn ervaring ten aanzien van justitie.

Het lijkt ons dan meer dan ooit nodig om de jongere de middelen te geven om gedeeltelijk autonoom te zijn tegenover zijn aangestelde advocaat (door hem de middelen te geven om zijn inspanningen en beschikbaarheid te evalueren, door hem te helpen anomalieën op te sporen, door hem te informeren over de mogelijkheden om van advocaat te veranderen in het geval van een vertrouwensbreuk, door hem toe te laten om op ieder moment de adequate diensten te bellen, ...). Een mogelijke piste lijkt ons de maatschappelijke werkers veel meer te betrekken in dit proces. Tijdens ons terreinonderzoek hebben meerderen van hen toegegeven dat ze totaal niet op de hoogte waren van het rechtsbijstandstelsel, en sommigen hebben melding gemaakt van deontologieconflicten waardoor ze zich er niet mee konden bemoeien. Deze beweringen nopen tot een bijzonder pedagogisch werk (zie *infra*).

2.5. Recht op een tolk

In het kader van een verhoor, bepaalt artikel 47*bis*, § 6, 4), van het Wetb. Sv. dat indien een persoon die ondervraagd wordt in de hoedanigheid van slachtoffer of verdachte, de taal van de procedure niet verstaat of spreekt of indien hij lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen, tijdens het verhoor een beroep gedaan wordt op een beëdigd tolk. Als geen enkele beëdigde tolk beschikbaar is, wordt aan de ondervraagde persoon gevraagd om zijn verklaring zelf op te schrijven. Als er vertolking is, wordt in het PV de bijstand van een beëdigd tolk vermeld, alsook zijn naam en hoedanigheid.

In het kader van de zitting, bepaalt artikel 184*bis* Wetb. Sv. voorts dat indien de verdachte geen van de landstalen spreekt, hij bijgestaan moet worden door een advocaat die zijn taal spreekt of die een

¹⁹⁴ Wij hebben reeds aangedrongen op het belang van deze bezoeken op basis van de unanieme mening van de jongeren en de mening van de meerderheid van de advocaten die we gesproken hebben.

¹⁹⁵ W. van 1965, art. 60 en W. van 2 juli 1990 met betrekking tot de voorlopige hechtenis, hoger genoemd, art. 5.

¹⁹⁶ W. van 1965, art. 58 tot 60.

andere taal spreekt die de verdachte begrijpt. Als dit niet mogelijk is, zal een tolk aangesteld worden door het bureau voor juridische bijstand om de advocaat te helpen de verdediging van de verdachte of de beschuldigde voor te bereiden.

De beschuldigde die de taal van de procedure niet begrijpt, wordt bovendien het recht toegekend om een vertaling te vragen van de pertinente passages van het mandaat in een taal die hij begrijpt, om hem toe te laten kennis te nemen van de feiten die hem ten laste worden gelegd en zich op doeltreffende wijze te verdedigen, behalve als een mondelinge vertaling verstrekt werd aan de beschuldigde.

De vertolkings- en vertaalkosten zijn ten laste van de Staat.

Hoewel het recht op de tolk erkend is door de wet en zowel de politie als het parket officiële lijsten ter beschikking hebben, zijn er toch nog steeds reële lacunes.

Eerst en vooral willen we erop wijzen dat er geen officiële procedure bestaat die toelaat om na te gaan of een jongeren een tolk nodig heeft. Alles gebeurt "op het gevoel" en er bestaat in dit verband geen enkele garantie. Het gebeurt echter vaak dat de jongere zich voldoende uit de slag trekt om enkele woorden of enkele zinnen in het Frans te zeggen/begrijpen, zonder te beseffen dat hij veel subtiliteiten mist en dat dit de naleving van zijn rechten op verdediging kan schaden.

Een ander probleem is dat de onafhankelijkheid en de onpartijdigheid van de tolken niet verzekerd is en dat er geen controleproces van de kwaliteit van de vertaling bestaat. Daar kunnen nog culturele of religieuze problemen bijkomen in de relatie tussen de jongere en de tolk van zijn gemeenschap. Deze lacunes kunnen het respect van het recht van de jongere op een eerlijk proces in het gedrang brengen en mogelijk dramatische gevolgen hebben voor de kinderen in kwestie.

Om iets te doen aan deze lacunes lijkt ons een opwaardering en een herfinanciering van de functie noodzakelijk, gecombineerd met een betere opleiding van de tolken inzake jeugdrecht.

Er zou ook een erkenningsstelsel voorzien moeten worden, met een jaarlijkse evaluatie, en er zou een deontologische commissie voor het beroep opgericht moeten worden.

Voor meer details hierover, verwijzen wij naar het rapport dat werd opgesteld in het kader van het project PRO-JUS van DCI-België, in 2016.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Beschikbaar op <http://www.dei-belgique.be/IMG/pdf/be-dutch-pro-jus-online.pdf>.

3. Het rechtsbijstand systeem

3.1. De werking

In België staat het recht op rechtsbijstand in de Grondwet: "*Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden. Daartoe waarborgen de wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, de economische, sociale en culturele rechten, waarvan ze de voorwaarden voor de uitoefening bepalen. Die rechten omvatten inzonderheid : (...) 2° het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand (...)*".¹⁹⁸

De wet van 23 november 1998¹⁹⁹ past dit recht toe ten voordele van personen die niet over voldoende middelen beschikken. Het rechtsbijstand systeem dat georganiseerd wordt door het Gerechtelijk wetboek, is hetzelfde voor heel het land, maar concreet wordt deze steun georganiseerd door elke balie.

We merken op dat de meeste minderjarigen *in conflict met de wet* bijgestaan zullen worden door een advocaat die werkt in het kader van de rechtsbijstand.²⁰⁰

De rechtsbijstand wordt georganiseerd in twee polen:

De juridische eerstelijnsbijstand (verleend door advocaten)²⁰¹ wordt "*verleend in de vorm van praktische inlichtingen, juridische informatie, een eerste juridisch advies of de verwijzing naar een gespecialiseerde instantie of organisatie*".²⁰²

De eerste lijn is een filter voor de tweede lijn, want ze heeft als doel geschillen en in het bijzonder processen te voorkomen. De juridische eerstelijnsbijstand wordt verleend in de vorm van raadplegingen van 10 tot 15 minuten met een advocaat. De raadplegingen vinden plaats tijdens permanenties, meestal georganiseerd justitiehuisen, Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW) of in de Vrederechten. Het is de **Commissie voor juridische bijstand** (hierna "CJB") die belast is met de organisatie van deze permanenties. Er is een CJB in elk gerechtelijk arrondissement en ze bepaalt de modaliteiten voor het vergoeden van de advocaten die deelnemen aan de eerstelijnspermanenties.²⁰³ In bepaalde balies worden één of meerdere keren per maand specifieke jeugdrechtpermanenties georganiseerd. Sommige permanenties worden zelf in de IPPJ georganiseerd.²⁰⁴

De Orde van advocaten van elke balie stelt één keer per jaar de lijst op van de advocaten die vrijwillig willen deelnemen aan de juridische eerstelijnsbijstand en maakt deze over aan de CJB.

¹⁹⁸ Gw., art. 23, al. 3, 2°.

¹⁹⁹ W. van 23 maart 1998 met betrekking tot de rechtsbijstand, B.S., 22 december 1998, p. 40568.

²⁰⁰ NICC en "Centre de recherche et d'interventions sociologiques" van de Universiteit van Luik, "Recherche relative au système de rémunération de l'aide juridique de deuxième ligne", onderzoeksrapport nr. 30, september 2012, p. 95; E. LEMMENS, "L'application du règlement à Liège et à Namur. Lettre du bâtonnier E. LEMMENS de Liège", R.A.J.e., 2011, nr. 5, p. 4.

²⁰¹ De juridische eerstelijnsbijstand kan ook georganiseerd worden door andere organen dan de Commissie voor juridische bijstand, en verleend worden door andere professionals dan advocaten. Dat is het geval voor de gespecialiseerde diensten voor hoofdzakelijke rechtsbijstand in open milieu die het recht gebruiken als werkinstrument (Besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap van 15 maart 1999 betreffende de bijzondere voorwaarden voor de erkenning van en de toekenning van toelagen aan de diensten voor hulpverlening in open milieu, hoofdst. VIIIbis). De Service Droit des Jeunes is hier een voorbeeld van. Dit rapport heeft enkel betrekking op de juridische bijstand verleend door advocaten.

²⁰² Ger. W., art. 508/1, 1°.

²⁰³ AVOCATS.BE, *L'aide juridique au quotidien - Mémoire sur l'aide juridique*, septembre 2015, pp. 10-12.

²⁰⁴ De balie van Luik organiseert bijvoorbeeld één keer per maand een jeugdpermanentie in de IPPJ van Fraipont: <http://www.barreaudeliege.be/FR/permanences.aspx>.

De advocaat moet na elke raadpleging een beknopt verslag opsturen naar het **Bureau voor juridische bijstand** (BJB en jaarlijks een verslag naar de CJB).²⁰⁵ Het is de taak van de Orde van advocaten van elke balie om de kwaliteit van de in het kader van de juridische eerstelijnsbijstand verleende prestaties te controleren. Een advocaat kan middels met redenen omklede beslissing van de raad van de orde, geschrapt worden van de lijst, als hij zijn plichten niet nakomt.²⁰⁶

• De **juridische tweedelijnsbijstand** wordt "*verleend aan een natuurlijke persoon in de vorm van een omstandig juridisch advies, bijstand al dan niet in het kader van een procedure of bijstand bij een geding met inbegrip van de vertegenwoordiging (...)*".²⁰⁷

Deze steun kan gevraagd worden, ongeacht de aard van de procedure (burgerlijk, strafrechtelijk, administratief) en ongeacht het statuut (advies, bemiddeling, vertegenwoordiging). Het is het BJB dat de tweede lijn organiseert en dat de advocaten aanstelt en ambtshalve benoemt.

De Orde van advocaten van elke balie stelt, volgens de modaliteiten en voorwaarden die ze zelf bepaalt, een lijst op van vrijwillige advocaten om in hoofdzaak of in bijzaak prestaties te leveren bij wijze van juridische tweedelijnsbijstand, en houdt deze lijst up-to-date.²⁰⁸

De Orde van advocaten controleert de kwaliteit en de doeltreffendheid van de prestaties van de advocaat. Deze controle vindt plaats op twee niveaus²⁰⁹:

- *A priori*: de advocaat moet de richtingen die hij aangeeft rechtvaardigen of zich ertoe verbinden een vorming te volgen, om zich te kunnen inschrijven op de lijst van de vrijwillige advocaten om de juridische tweedelijnsbijstand te verstrekken;
- *A posteriori*: de Orde controleert de kwaliteit van de geleverde prestaties en kan sancties nemen in het geval van nalatigheid. Deze controle wordt uitgeoefend door een team van advocaten-correctors, binnen elke balie, die de realiteit van de aangegeven prestaties, de overeenstemming ervan met de nomenclatuur en de kwaliteit ervan nagaan. Deze controles moeten evenwel genuanceerd worden: sommige balies controleren slechts enkele dossiers per materie en dan betreft het slechts een formelere controle. Andere controleren dan weer elk dossier en hebben een echt kwaliteitsbeleid ingevoerd. Volgens ons moet deze tweede optie sterk aangemoedigd worden.

Bovenop deze interne controles voeren AVOCATS.BE en de OVB onderling **kruiscontroles** uit. Wanneer de controles afgerond zijn, overhandigen de balies een rapport aan de Minister met vermelding van de gecontroleerde dossiers, de materies, alsook de eventuele aftrek van punten en de rechtvaardiging ervan.²¹⁰

De advocaat die bij interne controles zijn plichten niet blijkt nagekomen te zijn, kan gesanctioneerd worden door zijn Orde.²¹¹ De hervorming van de rechtsbijstand, die op 1 september 2016 van kracht is geworden, heeft het mogelijk gemaakt om de sancties die opgelegd worden aan een advocaat, in geval van nalatigheid, uit te breiden. Tevoren waren de enige mogelijke sancties de verlaging van de punten, of in het geval van herhaalde significante gebreken, de schrapping van de lijst van vrijwillige advocaten. Deze sanctie stond niet altijd in verhouding tot de gebreken van de advocaat en konden leiden tot "professionele moord" voor de advocaten gespecialiseerd in de

²⁰⁵ Ger. W., art. 508/6.

²⁰⁶ Ger. W., art. 508/5.

²⁰⁷ Ger. W., art. 508/1, 2°.

²⁰⁸ In bepaalde balies is de inschrijving op de genoemde lijst een verplichting voor de stage: AVOCATS.BE, *Vade-mecum de l'avocat*, 2016, hoofdst. 3, p. 3.

²⁰⁹ AVOCATS.BE en OVB, *Compendium – juridische tweedelijnsbijstand*, 1 september 2016, pp. 51-52.

²¹⁰ NICC, op. cit., pp. 103-109.

²¹¹ Ger. W., art. 508/8

rechtsbijstand.²¹² De bredere waaier sancties zal derhalve toelaten om adequatere sancties te treffen. Vermelden we, bijvoorbeeld de mogelijkheid om bijkomende voorwaarden op te leggen om op de lijst te mogen blijven staan. Dit zou zich kunnen vertalen in de verplichting om een specifieke vorming te volgen, of in de monitoring door een oudere advocaat, enz.²¹³

3.2. De opleiding

Zoals voorzien door Richtlijn 2016/800; overweging 63 en artikel 20.3, moet de Staat passende maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat de advocaten die minderjarigen verdedigen een specifieke opleiding moeten volgen. De overheden van de balies moeten dit voorzien.

Tijdens de studies rechten wordt geen enkele cursus jeugdrecht verplicht opgelegd. Het is een keuzevak.

Tijdens de opleiding die gevolgd wordt door gediplomeerde juristen met het oog op advocaat te worden²¹⁴, is jeugdrecht ook een keuzevak.²¹⁵ Bovendien kunnen de inhoud, het aantal uren en de evaluatie van deze cursus van balie tot balie sterk verschillen.²¹⁶ Vervolgt stelt de advocaat het programma van zijn permanente opleiding vrij samen.²¹⁷ Er bestaat dus voor advocaten, *a priori*, geen enkele verlichting tot het volgen van een opleiding jeugdrecht.

In het kader van de rechtsbijstand moet de advocaat die zich voor een specifieke materie inschrijft op de lijst van de vrijwillige advocaten, aantonen dat hij een opleiding heeft gevolgd die erkend is of georganiseerd wordt door de raad van de Orde of door een balie of zich ertoe verbinden er een te volgen.²¹⁸

a) Binnen AVOCATS.BE

In Franstalig België heeft de Orde van de Franstalige en Duitstalige balies (hierna "AVOCATS.BE") in 2011 **een bindend reglement** opgelegd aan de advocaat die optreedt voor het verzekeren van de verdediging van een minderjarige.²¹⁹ Eén van de motivaties van dit reglement is "*la nécessité qu'il y avait à apporter aux mineurs une assistance de qualité, ce qui impliquait pour les avocats la nécessité de suivre une formation spécifique*" (de noodzaak dat de minderjarigen een kwaliteitsvolle bijstand krijgen, wat voor de advocaten de noodzaak impliceerde om een specifieke opleiding te volgen).²²⁰ Dat was echter niet gemakkelijk, en de jeugdcommissie van AVOCATS.BE deed er drie jaar over om dit reglement goed te keuren, want het was de eerste keer dat AVOCATS.BE een specifieke categorie advocaten reglementeerde.²²¹

Dit reglement voorziet, ondermeer, dat elke balie **een jeugdsectie** inricht en de opleiding organiseert van de advocaten die lid zijn van de sectie, waarbij deze opleiding ook opengetrokken

²¹² NICC, op. cit., p. 105.

²¹³ A. DE TERWANGNE, "L'impact de la réforme de l'aide juridique sur les procédures en droit de la jeunesse", J.D.J., 2016, nr. 360, p. 35; gesprek 2 van 7 december 2016 met een advocaat.

²¹⁴ CAPA-genoemd voor "certificat d'aptitude à la profession d'avocat" binnen AVOCATS.BE en BUBA voor "bekwaamheidsattest tot het uitoefenen van het beroep van advocaat" binnen de OVB.

²¹⁵ AVOCATS.BE, Code de déontologie de l'avocat (Gedragscode van de advocaat), 1 juli 2016, art. 3.14. en OVB, Codex deontologie voor advocaten, 31 mei 2016, art. II. 2. 4. 1.

²¹⁶ In Namen werd er enkele jaren geleden bijvoorbeeld twee jaar lang geen keuzevak jeugdrecht gegeven. Vandaag is er een keuzevak van 6 uur.

²¹⁷ AVOCATS.BE, Code de déontologie de l'avocat (Gedragscode van de advocaat), hoger genoemd, art. 3.27.

²¹⁸ Ger. W., art. 508/5, lid 3 en 508/7, al. 4.

²¹⁹ Reglement van AVOCATS.BE van 14 maart 2011 "relatif à l'avocat qui intervient pour assurer la défense d'un mineur", hoger genoemd. Dit reglement is opgenomen in de gedragscode van de advocaat, onder de sectie "verdediging van een minderjarige". (Bijlage 5)

²²⁰ J. VOISIN "Le 4 avril 2011 restera, pour les membres de la Commission jeunesse, un jour à marquer d'une 'pierre blanche'", R.A.J.e., 2011, nr.5, p. 1.

²²¹ Gesprek 1 van 15 december 2016 met een advocaat.

wordt naar andere domeinen dan het recht, zoals de kennis van het socio-educatieve opvangnet, een benadering van het kind gebaseerd op de humane, psychologische en medische wetenschappen, de communicatie en het luisteren naar de minderjarigen. De jeugdsectie moet eveneens toezien op de permanente vorming van haar leden.²²² Aangezien elke balie zelf de voorwaarden vastlegt om op de lijst van de vrijwillige jeugdadvocaten ingeschreven te worden en te blijven, zullen de opleidingseisen langs Franstalige kant van balie tot balie verschillen.

Aan de balie van Luik, bijvoorbeeld, heeft de raad van de Orde een reglement opgesteld om de jeugdsectie en de toegang tot de lijst van de vrijwillige jeugdadvocaten te organiseren.²²³ De advocaat moet blijk geven van specifieke kennis en praktijkervaring op het vlak van jeugdrecht door, (a) de erkenning van de titel van specialist in jeugdrecht zoals gedefinieerd in de gedragscode van de advocaat²²⁴; OF (b) de deelname aan opleidingen met betrekking tot het jeugdrecht (15 punten in de loop van de vorige 3 jaar); OF (c) in de vorige 3 jaar te slagen met ten minste 14/20 voor de cursus jeugdrecht van de CAPA.

Aan de balie van Brussel is de toegang tot de jeugdlijst onderworpen aan een basisopleiding van 10 uur (8 uur zuivere opleiding met praktijkvoorbeelden en 2 uur rollenspelen in een zittingszaal) die wordt afgesloten met een examen waarop men een cijfer moet halen van meer dan 14/20. Er werd ook een systeem van peterschap ingevoerd en elke nieuwe advocaat die toetreedt tot de sectie, zal gedurende 2 maanden bijgestaan worden door een meer ervaren jeugdadvocaat.²²⁵

De **balie van Nijvel** organiseert eveneens een verplichte basisopleiding om ingeschreven te worden op de lijst van vrijwillige jeugdadvocaten²²⁶, alsook een mentoraatsysteem.²²⁷

Om ingeschreven te blijven op de lijst van vrijwillige jeugdadvocaten, verschillen de eisen op het vlak van **permanente vorming** ook van balie tot balie. Deze opleidingen worden georganiseerd door AVOCATS.BE, de balies, of ook door andere organen als ze de accreditering krijgen van AVOCATS.BE.²²⁸

We merken op dat een **nieuw reglement van AVOCATS.BE van 14 november 2016**²²⁹ de voorwaarden bepaalt die de advocaat moet naleven als hij inschrijven zou willen worden en blijven op de lijst van de jeugdsectie van zijn balie.

De inschrijvingsvoorwaarden zijn gelijkaardig aan deze van het reglement van de jeugdsectie van de balie van Luik en voorzien dat de advocaat moet: (a) een erkende titel hebben van specialist in jeugdrecht, zoals gedefinieerd in de gedragscode van de advocaat; OF (b) geslaagd zijn voor de cursus(sen) jeugdrecht van het BUBA, in de 3 jaar voorafgaand aan zijn aanvraag; OF (c) een permanente vorming in het jeugdrecht gevolgd hebben (15 punten in de loop van de 3 vorige jaren, waarvan ten minste 8 punten voor juridische vorming). Bij wijze van overgangsmaatregel²³⁰, zal de advocaat die door middel van een attest aan zijn stafhouder kan aantonen dat hij regelmatig

²²² AVOCATS.BE, Code de déontologie de l'avocat (Gedragscode van de advocaat), hoger genoemd, art. 2.24.

²²³ Balie van Luik, Bijzonder reglement met betrekking tot de voorwaarden om op de lijst toegelaten te worden en te blijven van de vrijwillige advocaten inzake jeugdrecht, 1 juli 2013.

²²⁴ AVOCATS.BE, Code de déontologie de l'avocat (Gedragscode van de advocaat), hoger genoemd, titel 4, hoofdstuk 7. De specialist, volgens de code, is de advocaat die kennis, ervaring en een verregaande praktijkervaring heeft in een specifieke materie van het recht. De titel van specialist wordt toegekend op basis van alle elementen die het bestaan aantonen, bij de advocaat, van theoretische kennis en specifieke praktijkervaring, zoals universitaire of wetenschappelijke titels, genoten opleidingen, deelname aan seminars of congressen, stages bij een specialist of binnen een bedrijf of een instelling in het domein van de specialisatie, publicaties, lesopdrachten, behandelde zaken, getuigenissen van bekwaamheden, enz.

²²⁵ Gesprekken 1 en 2 van 15 december 2016 met een advocaat.

²²⁶ Balie van Nijvel, Huishoudelijk reglement, 2010, art. 14.

²²⁷ V. LUISE, "Le statut de l'avocat du mineur", *R.A.J.e.*, 2011, nr. 5, p. 5.

²²⁸ Dat is bijvoorbeeld het geval voor de opleidingen die georganiseerd worden door Jeunesse & Droit: <http://www.idi.be/>.

²²⁹ AVOCATS.BE, Reglement van 14 november 2016 tot wijziging van artikel 2.24 van de Code de déontologie de l'avocat (Gedragscode van de advocaat), *B.S.*, 12 januari 2017, p. 1677.

²³⁰ Gedurende een periode van twee jaar, te rekenen vanaf de inwerkingtreding van het reglement.

het jeugdrecht uitoefent, eveneens kunnen toetreden tot de sectie. Het staat balies uiteraard vrij om strengere toetredingscriteria op te stellen.

Wat de permanente vorming betreft, bepaalt het nieuwe reglement dat de advocaat die ingeschreven wilt blijven in de sectie, om de 3 jaar ten minste 18 punten opleiding in het jeugdrecht moet aantonen. De helft van deze punten mag betrekking hebben op een niet-juridische opleiding als deze nuttig is voor het uitoefenen van het jeugdrecht. Een opleidingsdag stemt meestal overeen met 5 of 6 opleidingspunten. De jeugdadvocaten zullen dus moeten deelnemen aan het equivalent van één opleidingsdag per jaar.

We onderstrepen nogmaals dat dit reglement sancties oplegt die de raad van de Orde zal kunnen nemen ten aanzien van de advocaat die de regels die eigen zijn aan de jeugdsectie waarvan hij lid is, niet zou naleven.

Het nieuwe reglement tot wijziging van de gedragscode van AVOCATS.BE wordt op 1 mei 2017 van kracht en zou het mogelijk moeten maken om een **kwaliteitsvolle verdediging** te verzekeren van de minderjarigen, alsook een **betere uniformiteit** tussen de verschillende jeugdsecties binnen AVOCATS.BE.

Ondanks het reglement voor de verdediging van een minderjarige en het enorme werk dat jeugdadvocaten vele jaren lang geleverd hebben, kunnen we niet anders dan vaststellen dat het moeilijk kan zijn voor de kleinere balies, met een beperkt aantal jeugddossiers, om volledige opleidingen te organiseren. Op basis van deze vaststelling hebben twee Brusselse advocaten de website www.droitdelajeunesse.be gecreëerd. Op deze site komen diverse thema's aan bod met betrekking tot het jeugdrecht, in de vorm van theoretische presentaties en videocapsules. De bedoeling van dit initiatief is het verstrekken van toegang tot de opleidingstools voor alle balies, inclusief de kleinste, om zo de verspreiding van het jeugdrecht onder alle advocaten te verbeteren.²³¹ De centrale opleiding die georganiseerd wordt door de OVB biedt een uitstekend antwoord op dit middelenprobleem van bepaalde balies.

Tot slot wijzen we erop dat een advocaat die niet ingeschreven is op de lijst van de vrijwillige jeugdadvocaten, als hij aanvaardt om betaald te worden via de rechtsbijstand of als de jongere over eigen middelen beschikt om de honoraria te betalen, een minderjarige zou kunnen verdedigen zonder te beantwoorden aan de opleidings- of specialisatievoorwaarden in jeugdrecht. Deze mogelijkheid is gebaseerd op het naleven van het principe van de **vrije keuze van een advocaat** dat bepaalt dat de minderjarige om het even welke advocaat mag kiezen, ongeacht de materies die hij uitoefent.²³²

b) Binnen de OVB

Langs Nederlandstalige kant heeft de OVB geen bindend reglement opgesteld met betrekking tot de advocaten die optreden voor een minderjarige. In 2005 heeft de OVB echter een **aanbeveling gestemd met betrekking tot de aanstelling van de jeugdadvocaten**.²³³ Deze aanbeveling voorziet met name dat, om op de lijst van de vrijwilligers voor de jeugd te mogen staan, de advocaten de **specifieke opleiding in het jeugdrecht die de OVB organiseert**, gevolgd moeten hebben (of zich ertoe verbinden deze te volgen).²³⁴ Hoewel twee balies²³⁵ deze aanbeveling niet gevolgd hebben, is

²³¹ Gesprek 1 van 15 december 2016 met een advocaat.

²³² Focusgroep van 21 december 2016 met advocaten.

²³³ OVB, Aanbeveling aanstelling jeugdadvocaten, 7 december 2005. (Bijlage 6)

²³⁴ Ger. W., art. 508/7, lid 4.

²³⁵ Brugge en Oudenaarde.

de initiële vorming om ingeschreven te mogen worden op de lijst van de vrijwillige jeugdadvocaten dezelfde voor alle Vlaamse advocaten van de andere 11 balies, in tegenstelling tot de minder uniforme aanpak in het Franstalige gedeelte.

Sindsdien organiseert de OVB, in samenwerking met de universiteiten en hogescholen, elke twee jaar een opleiding jeugdrecht van 80 uur. De opleiding wordt zowel overdag als 's avonds gegeven, op een centrale locatie zoals Gent, Antwerpen, Brussel of Brugge. De volgende sessie zal in september 2017 van start gaan in Brussel en in Brugge. Elke editie kunnen 120 advocaten deelnemen aan deze multidisciplinaire opleiding, die zowel theoretische juridische, als psychologische of sociale luiken omvat. De advocaat die deze opleiding volgt, moet ook een schriftelijk werk maken over een complexe problematiek en 20 uur stage volgen bij een advocaat die gespecialiseerd is in jeugdrecht. Tot slot wordt **een praktijkdag gewijd aan de communicatie met de jongeren**, in de vorm van rollenspellen.²³⁶ De advocaat die slaagt voor deze opleiding zal houder zijn van het certificaat "Bijzondere Opleiding Jeugdrecht". Als de professionals die belast zijn met de opleiding van mening zijn dat een advocaat niet met kinderen zou kunnen werken, mogen ze de accreditering van de opleiding weigeren.²³⁷ De meningen die verzameld werden over het nut van deze opleiding zijn unaniem positief (met name over de praktische oefeningen en rollenspellen).

We merken op dat elke balie mag beslissen of de advocaten deze specifieke opleiding gevolgd moeten hebben om zich in te schrijven op de lijst van de vrijwillige jeugdadvocaten en of ze de enige zijn om een jongere voor het gerecht te mogen verdedigen, zelfs als de advocaat gekozen werd door de jongere en niet aangesteld werd door het BJB. Zo is het aan de **balie van Brugge** mogelijk voor een advocaat die de opleiding niet gevolgd heeft, om zich in te schrijven op de lijst van de jeugdpermanentie of kan een advocaat die niet werkt in het kader van de rechtsbijstand een jeugddossier behandelen. Aan de **balie van Oudenaarde** bestaat er geen jeugdpermanentie en wordt geen enkele opleiding verstrekt om de advocaten in deze materie te vormen. Zowel in Brugge als in Oudenaarde is het mogelijk dat stagiairs die de opleiding niet gevolgd hebben, ook jeugddossiers toevertrouwd krijgen. Overall elders (11 andere Vlaamse balies), zijn de advocaten die zich wensen in te schrijven op de lijst van de vrijwillige jeugdadvocaten, verplicht om de hoger genoemde opleiding van de OVB te volgen.

Om de praktijk aan de Vlaamse balies nog te versterken en eenvormiger te maken, werd in 2009 in Antwerpen het initiatief gelanceerd van de "Unie van Jeugdadvocaten". Deze vereniging²³⁸ bestaat uit advocaten van minderjarigen die erkend zijn door de OVB na het slagen voor de opleiding van 80 uur. De vereniging pleit voor de erkenning van het statuut van "jeugdadvocaat". Daartoe werkt ze mee aan de uitwerking van een specifieke opleiding en pleit ze voor de wettelijke erkenning ervan als voorwaarde *sine qua non* voor het verkrijgen van het officiële statuut van "jeugdadvocaat". De vereniging wil ook de jeugdpermanenties versterken door samen te werken met de Vlaamse balies en de OVB.²³⁹

c) De terreinkennis

Hoewel dit niet het voorwerp kan uitmaken van een opleiding en dat dit aspect afhangt van de goede wil van de gemotiveerde advocaten, lijkt het essentieel dat de advocaat die zich wil bezighouden met de verdediging van de minderjarigen, op de hoogte is van de realiteit van het milieu waarin hij werkt, met name dat van de hulp aan en de bescherming van de jeugd. Daarmee bedoelen we een kennis van de instellingen en verenigingen die aanwezig zijn op de locatie van de

²³⁶ <http://www.ordeexpress.be/artikel/91/1090/ovb-organiseert-bijzondere-opleiding-jeugdrecht-2015-2016>.

²³⁷ Gesprek 2 van 7 december 2016 met een advocaat.

²³⁸ <http://www.jeugdadvocaat.be>.

²³⁹ Statuten van de vereniging "Unie van Jeugdadvocaten", art. 3. 1° tot 7°.

jongere, alsook de projecten die daar lopen.²⁴⁰ Dit gebeurt ideaal gezien via de ontmoeting van de actoren die deze projecten in goede banen leiden. Deze kennis van de bestaande mogelijkheden en projecten, laat de advocaat toe om – nadat hij dit besproken heeft met de jongere – alternatieve voorstellen te doen aan de rechter, en een soms creatievere en beter aangepaste omkadering tot stand te brengen. De terreinkennis is een belangrijke pijler van de verdediging van een minderjarige, evenzeer zoals de kennis van de wet en van de psychologie van de minderjarige.

3.3. De toegang tot de rechtsbijstand

De meeste jongeren zijn niet op de hoogte van hun recht om kosteloos een beroep te doen op een advocaat, alvorens ze geconfronteerd worden met justitie.

De Belgische wetgeving bevat enkele bepalingen over de informatie met betrekking tot de rechtsbijstand.

Eerst en vooral hebben de BJB tot taak, ondermeer, om "*te zorgen voor de verspreiding van informatie over het bestaan van en de toegangsvoorwaarden tot de juridische bijstand, in het bijzonder bij de sociaal meest kwetsbare groepen. Die verspreiding geschiedt op de plaatsen waar de juridische bijstand wordt verleend evenals onder meer in de griffies, bij de parketten, de gerechtsdeurwaarders, in de gemeentebesturen en de openbare centra voor maatschappelijk welzijn van het gerechtelijk arrondissement*".²⁴¹ De wet geeft geen verdere aanwijzingen over de manier waarop de informatie verspreid moet worden. Het BJB van de balie van Aarlen heeft bijvoorbeeld een brochure gefinancierd rond het thema "De minderjarige en zijn advocaat", die verspreid wordt onder de jongeren, via de diensten voor jeugdhulp, de OCMW's, de justitiehuisen, alsook aan elke minderjarige een aan wie ambthalf een advocaat toegewezen is. Deze brochure informeert, met name, over de manier waarop een jongere de tussenkomst van een advocaat kan verkrijgen.²⁴²

Ten tweede krijgt de jongere een schriftelijke **verklaring van zijn rechten**, zoals hiervoor uiteengezet werd, vóór zijn eerste verhoor door de politie over de feiten waarvan hij beschuldigd wordt. In deze verklaring wordt de mogelijkheid vermeld om een beroep te doen op de rechtsbijstand: "*Onder bepaalde wettelijke voorwaarden kan u een beroep doen op een advocaat via het systeem van de juridische rechtsbijstand die geheel of gedeeltelijk kosteloos is. U kan het formulier met deze voorwaarden opvragen. De aanstelling van een advocaat vraagt u dan bij het bureau van juridische bijstand van de balie*".²⁴³ Deze informatie is opgenomen in de verklaring van de rechten die overhandigd wordt aan de verdachte die niet van zijn vrijheid is benomen, alsook aan deze die wel van zijn vrijheid is benomen.

Ten derde is de advocaat die geraadpleegd zou worden door een jongere buiten het kader van de rechtsbijstand, verplicht om de jongere op de hoogte te brengen van zijn recht op de rechtsbijstand, zelfs als hij zelf geen rechtsbijstand verleent.²⁴⁴

d) Wat zijn de voorwaarden om rechtsbijstand te kunnen genieten?

De juridische eerstelijnsbijstand is toegankelijk voor iedereen, zonder voorwaarde van nationaliteit, van regelmatigheid van het verblijf of van inkomen, en is volkomen kosteloos.²⁴⁵ Om gebruik te maken van de eerstelijnsbijstand, moet de jongere zich tot een permanentie wenden.

²⁴⁰ Websites zoals <http://www.guidesocial.be/> brengen dit soort informatie bij elkaar.

²⁴¹ Ger. W., art. 508/3, 3°.

²⁴² http://www.ieunesseetdroit.be/jdi/documents/docs/fiche_Avocat_du_Mineur_ok.pdf.

²⁴³ K.B. van 23 november tot uitvoering van artikel 47bis, § 5, van het Wetboek van Strafvordering, B.S., 25 november 2016, p. 78336, bijlage.

²⁴⁴ AVOCATS.BE, Code de déontologie de l'avocat (Gedragscode van de advocaat), 1 juli 2016, art. 5.10.

²⁴⁵ Ger. W., art. 508/5, §2.

Daartoe moet hij zich informeren over de plaats en uurregeling van de permanenties in zijn gerechtelijk arrondissement. Om deze informatie te vinden, kan de jongere te raden gaan bij een medewerker van het OCMW, bij een dienst voor hulpverlening in een open milieu, op het internet, enz. Bepaalde permanenties kunnen ook plaatsvinden binnen een IPPJ.²⁴⁶

De juridische tweedelijnsbijstand is eveneens toegankelijk voor elk natuurlijk persoon, zonder voorwaarde van nationaliteit of regelmatigheid van verblijf. Bepaalde categorieën rechtzoekenden kunnen volledig kosteloos gebruik maken van de rechtsbijstand.²⁴⁷ Dat is het geval van de minderjarigen die van de volledige kosteloosheid genieten op voorlegging van hun identiteitskaart of van enig ander document waaruit hun staat blijkt.²⁴⁸ De minderjarige die meerderjarig is geworden en die moet verschijnen in het kader van de wet van 1965 voor feiten die gepleegd werden toen hij nog minderjarig was, wordt nog steeds beschouwd als een minderjarige en geniet het onweerlegbaar vermoeden van behoeftigheid.²⁴⁹

3.4. De aanstelling van de advocaat

Er bestaan twee manieren voor een jongere om gebruik te kunnen maken van de tweedelijnsbijstand: door aanwijzing of door ambtshalve toevoeging.²⁵⁰

Met betrekking tot de aanwijzing zijn meerdere situaties mogelijk:

- de jongere heeft zich eerst tot de permanentie van de juridische eerstelijnsbijstand gewend en werd doorverwezen naar het BJB dat een advocaat kan aanwijzen²⁵¹;
- de jongere kan zich rechtstreeks wenden tot een advocaat waarvan de naam voorkomt op de lijst van de vrijwillige advocaten voor de juridische tweedelijnsbijstand;
- in dringende gevallen kan de advocaat aangewezen worden door het BJB, in het kader van de wachtdienst (de Salduz-permanenties bijvoorbeeld);
- een sociale dienst kan ook de aanvraag indienen in naam van de jongere (het OCMW bijvoorbeeld).²⁵²

Wat de ambtshalve toevoeging betreft, dat is het proces dat bedoeld is om een advocaat aan te wijzen voor de jongere die er geen zou hebben gekozen, terwijl de wet voorziet dat de bijstand van een advocaat verplicht is. In dat geval zal de stafhouder of het BJB ambtshalve een advocaat toewijzen waarvan de naam voorkomt op de lijst van de vrijwillige advocaten. Dat is de procedure die voorzien wordt door artikel 54bis van de wet van 1965.²⁵³

Een minderjarige *in conflict met de wet* zal in de overgrote meerderheid van de gevallen bijgestaan worden door een advocaat die ambtshalve is toegewezen of door een advocaat die werd aangewezen door het BJB die hij niet zelf gekozen zal hebben. Deze twee manieren om een advocaat toe te wijzen worden dus toegepast door het BJB (of de stafhouder in bepaalde gevallen), en hebben als bijzonder kenmerk dat ze "*niet beantwoorden aan de klassieke wetten van de markt. In tegenstelling tot wat er gebeurt bij een privéclientèle, wordt de advocaat niet gekozen door de*

²⁴⁶ Dat is het geval in de IPPJ van Fraipont, zie nota nr. 7.

²⁴⁷ Ger. W., art. 508/13.

²⁴⁸ K.B. van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, B.S., 24 december 2003, p. 60559, art. 1, §4.

²⁴⁹ A. DE TERWANGNE, "L'impact de la réforme de l'aide juridique sur les procédures en droit de la jeunesse", J.D.J., 2016, nr. 360, p. 29.

²⁵⁰ AVOCATS.BE., *L'aide juridique au quotidien - Mémoire sur l'aide juridique, op. cit.*, pp. 23-24; Ger. W. art. 508/9; 508/12; 508/21 en 508/23.

²⁵¹ Behalve in spoedeisende gevallen of wanneer het BJB er uitdrukkelijk mee heeft ingestemd, is het de advocaten verboden juridische tweedelijnsbijstand te verlenen voor de zaken waarin ze zijn opgetreden in het raam van de juridische eerstelijnsbijstand, Ger. W., art. 508/12.

²⁵² AVOCATS.BE en OVB, *Compendium – juridische tweedelijnsbijstand*, 1 september 2016, pp. 27.

²⁵³ W. van 08.04.65, hoger genoemd, art. 54bis

*jongere naar aanleiding van, bijvoorbeeld, aanbevelingen van anderen. Meestal krijgt de minderjarige een advocaat toegewezen op basis van criteria die hem ontgaan".*²⁵⁴

Er moet, tot slot, een essentieel principe benadrukt worden: de advocaat die werd aangewezen of ambtshalve toegewezen in het kader van de rechtsbijstand, is **de advocaat van de jongere en in geen geval deze van zijn ouders**. Hij heeft geen bevel te krijgen van de ouders van de jongere.²⁵⁵ Aan de Franstalige balie van Brussel, bijvoorbeeld, is het ten strengste verboden dat de honoraria van de advocaat van de jongere betaald worden door de ouders, om belangenconflicten te vermijden. Deze regel bestaat niet aan alle balies. De advocaat werkt ambtshalve in het kader van de rechtsbijstand en dat wordt onmisbaar geacht.²⁵⁶

3.5. De verandering van advocaat

De jongere die in aanmerking komt voor de rechtsbijstand, mag de vervanging vragen van de advocaat die hem werd aangewezen in het BJB. Hij mag dit evenwel enkel vragen in het geval van vertrouwensbreuk of vanwege een ernstige reden ten aanzien van zijn advocaat. Deze regel is het resultaat van de cumul van de principes van de vrije keuze van de advocaat en van het klaarblijkelijk gegronde karakter van het verzoek, die beide voorzien zijn door de wet.²⁵⁷

*"Er is het principe van de ambtshalve toewijzing, maar er bestaat ook het principe van de vrije keuze van de advocaat. Een jongere die een advocaat toegewezen zou krijgen met wie het contact niet lukt, heeft de mogelijkheid om te veranderen, maar hij moet zijn beslissing rechtvaardigen. Als het gaat om een communicatieprobleem met zijn advocaat, of als de jongere vindt dat zijn advocaat niet goed voor hem zorgt, legt hij dat uit aan de sectie, op het niveau van het BJB. Het gebeurt regelmatig dat een jongere ons zegt dat het niet goed gaat, dat hij de indruk heeft dat hij niet correct verdedigd wordt. Als de klacht ons gegrond lijkt, aanvaarden wij deze, omdat wij het profiel van de advocaten kennen, we weten hoe ze functioneren en we weten dat sommigen plichtsbewuster zijn dan anderen. Wij aanvaarden vaak het eerste verzoek om van advocaat te veranderen. Als dit echt gerechtvaardigd is, laten wij soms toe dat een jongere twee keer verandert, maar we trachten te vermijden dat het een vorm van shopping wordt".*²⁵⁸

De procedure die de jongere toelaat om van advocaat te veranderen, is niet moeilijk op zich, maar de stappen die daarvoor gezet moeten worden, zijn dat wel. De jongere weet gewoonlijk niet welke persoon geïnterpelleerd moet worden om een andere advocaat aangewezen te krijgen, noch welke procedure gevolgd moet worden.²⁵⁹

Ook **de aangewezen advocaat**, van zijn kant, mag vragen om vervangen te worden aan de voorzitter van het BJB, die oordeelt over de opportuniteit van een dergelijke maatregel. De redenen voor de vervanging zouden, bijvoorbeeld, de verdwijning van de vertrouwensband met de cliënt kunnen zijn, of de vrees voor de fysieke integriteit van de aangewezen advocaat.

De advocaat blijft belast met het dossier zolang de voorzitter van het BJB geen uitspraak heeft gedaan. Als hij de vervanging toelaat, brengt de voorzitter van het BJB de jongere en de advocaat

²⁵⁴ DE TERWANGNE A., "Aide juridique en droit de la jeunesse: vers un service public au rabais ?", *J.D.J.*, 2013, nr. 323, pp. 16-17.

²⁵⁵ AVOCATS.BE, *Code de déontologie de l'avocat* (Gedragscode van de advocaat), 1 juli 2016, art. 2.21. Er staat geen enkel artikel in dit verband in de Codex Deontologie voor advocaten, 31 mei 2016.

²⁵⁶ Gesprek 2 van 15 december 2016 met een advocaat.

²⁵⁷ AVOCATS.BE., *L'aide juridique au quotidien - Mémoire sur l'aide juridique*, op. cit., pp. 26-27; AVOCATS.BE en O.V.B., *Compendium – juridische tweedelijnsbijstand*, 1 september 2016, p. 57; OVB, *Codex deontologie voor advocaten*, 31 mei 2016, art. 122 en 123.

²⁵⁸ Gesprek 2 van 15 december 2016 met een advocaat.

²⁵⁹ Focusgroep van 21 december 2016 met advocaten.

hiervan op de hoogte. Tegen zijn is geen beroep mogelijk.²⁶⁰ Het is dus een discretionaire macht van de voorzitter van het BJB en de opvolging verloopt makkelijker of moeilijker van het ene BJB tot het andere.²⁶¹

"Soms is het niet de jongere die verantwoordelijk is. In het geval dat de advocaten de sectie verlaten, niet meer aangewezen worden of niet meer in orde zijn met hun opleiding, bijvoorbeeld. Maar wij proberen dat te vermijden, want opdat de jongere vertrouwen kan hebben in zijn verdediging, is het belangrijk voor hem dat er niet veranderd wordt van advocaat. Wij dringen er ook op aan dat de advocaat zich zelf bezighoudt met de situatie. Het gebeurt dat hij vervangen moet worden, maar de verantwoordelijkheid mag niet overgelaten worden aan een organisatie waar men systematisch delegeert".²⁶²

Sommige balies voorzien, tot slot, een verbod van het opvolgrecht in bepaalde gevallen. Aan de Franstalige balie van Brussel, bijvoorbeeld, werd beslist dat een advocaat die de jongere bijstaat in het kader van een Salduz-permanentie, niet aangewezen kan worden als advocaat-titularis van dit dossier. Deze regel is van toepassing, ongeacht of het gaat om een "Salduz-verhoor" afgenomen door een politieagent, de rechter of de procureur. Deze regel werd ingevoerd nadat werd vastgesteld dat bepaalde advocaten zich vrijwillig opgaven voor talloze permanenties, om meer dossiers binnen te halen, maar daarna geen goede opvolging konden verzekeren.²⁶³ Omgekeerd werd voorzien door de balie van Antwerpen dat het opvolgrecht daar de hoofdregel is. De advocaat die de jongere zal bijstaan vanaf het begin, in het kader van de Salduz-permanentie, zal automatisch de advocaat van de jongere worden, en dit voor het volledige dossier.²⁶⁴

3.6. De financiering van de rechtsbijstand en de vergoeding van de advocaat

a) Werking

De juridische eerstelijnsbijstand wordt gefinancierd door de Staat en het budget dat ervoor uitgetrokken wordt, is sinds 2001 enkel gestegen door het spel van de indexering. Deze bijstand wordt verdeeld onder de CJB's, op basis van zogenaamd "objectieve" criteria, per arrondissement, zoals het aantal inwoners (40%), het aantal begunstigen van het leefloon (15%), het aantal begunstigen van het gewaarborgd inkomen van bejaarden (15%), het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (10%), het aantal vonnissen uitgesproken door de jeugdrechtbank (10%), en het aantal t verdachten in hechtenis (10%). Ten minste 90 % van het aan de CJB toegewezen budget moet dienen voor de organisatie van de eerstelijnspermanenties.²⁶⁵

Gewoonlijk worden de advocaten die de eerstelijnspermanenties verzekeren, vergoed volgens een uurtarief. De verdeling van het budget tussen de verschillende CJB's heeft dan ook voor gevolg dat een advocaat die deelneemt aan de permanentie op een andere manier vergoed zal worden naargelang het gerechtelijk arrondissement waar hij werkt.²⁶⁶

In het kader van **de juridische tweedelijnsbijstand** worden de advocaten vergoed via een puntensysteem, waarbij een door de wetgever vastgelegd aantal punten wordt toegekend per prestatie.²⁶⁷ Wanneer hij alle prestaties van de procedure waarvoor hij werd aangewezen, afgewerkt

²⁶⁰ AVOCATS.BE., *L'aide juridique au quotidien - Mémoire sur l'aide juridique*, op. cit., pp. 26-27; AVOCATS.BE en O.V.B., *Compendium – juridische tweedelijnsbijstand*, 1 september 2016, p. 57; OVB, *Codex deontologie voor advocaten*, 31 mei 2016, art. 122 en 123.

²⁶¹ Focusgroep van 21 december 2016 met advocaten.

²⁶² Gesprek 2 van 15 december 2016 met een advocaat.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Gesprekken 1 en 2 van 7 december 2016.

²⁶⁵ AVOCATS.BE., *L'aide juridique au quotidien - Mémoire sur l'aide juridique*, op. cit., pp. 10-12.

²⁶⁶ S. BOONEN, *L'aide juridique*, Louvain-la-Neuve, Anthemis, 2009, pp. 74-75.

²⁶⁷ Ger. W., art. 508/19.

heeft, stelt de advocaat een "afsluitend rapport" op. Voor de jeugdrechtsprocedures (enkel beschermend) mag de advocaat uitzonderlijk elk jaar een verslag indienen.²⁶⁸ Terwijl er voor de andere materies immers een advocaat aangewezen moet worden voor elke procedure, wordt de advocaat voor de beschermende procedures permanent geadieerd.²⁶⁹ Dit rapport wordt vergezeld van elk document waaruit de doeltreffendheid blijkt van de prestaties die de advocaat geleverd zal hebben.

Vervolgens zullen de punten toegekend worden aan de advocaat, voor elke prestatie²⁷⁰, op basis van het ministerieel besluit tot vaststelling van de nomenclatuur van de punten voor prestaties verricht door advocaten (waarbij een punt vandaag overeenstemt met een prestatie van een uur).²⁷¹ Een prestatie voor de jeugdrechtsbank voor een MOF is bijvoorbeeld 6 punten waard, een verschijning op een kabinetzitting (voor de jeugdrechter) is 3 punten waard, een voorafgaand vertrouwelijk overleg (bij het eerste verhoor door de politie) met een jongere die niet van zijn vrijheid is beroofd, is 0,5 punten waard in het kabinet van de advocaat en 1,5 punten erbuiten.

b) Vastgestelde problemen

De **nomenclatuur** van de per prestatie toe te kennen punten is een **eerste moeilijkheid** met betrekking tot de vergoeding van de advocaten: bepaalde prestaties die veel tijd en investering vergen, worden weinig of helemaal niet vergoed. Dat is bijvoorbeeld het geval van de bezoeken aan IPPJ waarvoor enkel de trajecten terugbetaald worden. Ter illustratie, zal een Brussels advocaat ten minste 5 uur nodig hebben om zijn jonge cliënt te bezoeken die geplaatst is in de IPPJ van Saint-Hubert en zal hij slechts een forfait kunnen krijgen om zijn verplaatsingskosten te dekken.

De bijstand tijdens het verhoor door de politie wordt dan weer vergoed met twee punten, wat in de geest van de wetgever, overeen zou moeten stemmen met een prestatie van twee uur. De advocaat die gecontacteerd die door de permanentie gecontacteerd zou worden om een jongere bij te staan bij de politie, weet echter niet van tevoren hoeveel uur het verhoor zal duren en zal op dezelfde manier vergoed worden voor een verhoor van 2 of van 6 uur.²⁷²

De **tweede moeilijkheid** die verbonden is aan het vergoedingsstelsel van de advocaten in de rechtsbijstand is de **waarde van het punt**. Deze wordt elk jaar bepaald, hoofdzakelijk op basis van het bedrag dat bestemd is voor de vergoedingen van de rechtsbijstand die ingeschreven zijn op de jaarbegroting van de Staat. Wat een probleem stelt, is dat het aan de rechtsbijstand toegekende bedrag de vorm heeft van een gesloten enveloppe, het is een vast budget dat bij het begin van het jaar wordt vastgelegd. Hoe meer dossiers er in de loop van een jaar behandeld worden, hoe hoger het aantal toegekende punten zal zijn en hoe kleiner het bedrag van de vergoeding per punt dus zal worden. De waarde van het punt – die al niet hoog is - stijgt dan ook niet van jaar tot jaar, maar daalt zelfs en volgt de inflatie niet.²⁷³ Geen enkel ander beroep krijgt te maken met een dergelijke daling van de inkomsten.²⁷⁴

²⁶⁸ Hij moet dan een nieuwe aanwijzing vragen voor het volgende jaar: AVOCATS.BE en OVB, *Compendium – juridische tweedelijnsbijstand*, 1 september 2016, pp. 45.

²⁶⁹ "Une seule désignation pour les procédures en référé et au fond. En cas de modification des circonstances ou de faits nouveaux, il ne faut pas de nouvelle désignation ; le maintien des conditions du bénéfice de l'aide juridique gratuite sera vérifié par l'avocat désigné" (Eén enkele aanwijzing voor de procedures in kortgeding en ten gronde. In het geval van wijziging van de omstandigheden of nieuwe feiten, is geen nieuwe aanwijzing vereist; het behoud van de voorwaarden van het recht op kosteloze juridische bijstand zal gecontroleerd worden door de aangewezen advocaat): AVOCATS.BE., *L'aide juridique au quotidien - Mémoire sur l'aide juridique*, op. cit., p. 25.

²⁷⁰ De voorzitter van het BJB kan het aantal gevraagde punten verlagen op basis van de kwaliteit van de geleverde prestaties.

²⁷¹ Ministerieel besluit van 19 juli 2016 tot vaststelling van de nomenclatuur van de punten voor prestaties verricht door advocaten belast met gedeeltelijk of volledig kosteloze juridische tweedelijnsbijstand, art. 1, lid 2. De nomenclatuur werd in 2016 volledig gewijzigd, zie p. 54 voor meer details.

²⁷² Gesprek 2 van 15 december 2016 met een advocaat.

²⁷³ NICC, op. cit., p. 16. Aangezien het rapport dateert van 2012, zijn de statistieken beschikbaar tot het jaar 2010-2011.

²⁷⁴ Nota van Meester J-M PICARD, bestuurder van AVOCATES.BE, "la valeur du point diminuée de 4%" (de waarde van het punt gedaald met 4%), februari 2015, <http://open.barreaudeliège.be/wp-content/uploads/2015/03/note-JM-PICARD-la-valeur-du-points-2015.pdf>

Bovendien heeft de werking van de juridische tweedelijnsbijstand een fout teweeggebracht in dit systeem. Bepaalde advocaten leveren kwaliteitswerk dat hen veel tijd en energie kost, en dat slechts weinig vergoed wordt. Anderen doen daarentegen het minimum en krijgen hetzelfde aantal punten toegekend als hun confraters. Deze discrepantie zou soms de "kwantiteit" meer kunnen aanmoedigen dan de "kwaliteit". Gekoppeld aan het systeem van de gesloten enveloppe, bevinden de advocaten zich in een vicieuze cirkel, waarbij de waarde van het punt daalt naarmate er meer aandacht besteed wordt aan de kwaliteit. Men dient echter op te merken dat bepaalde balies een echt kwaliteitsbeleid voeren.²⁷⁵

Wat de waarde van het punt betreft, is het belangrijk om te vermelden dat de nieuwe nomenclatuur van de rechtsbijstandsprestaties uitgewerkt werd op basis van een voorstel van de OVB, volgens dewelke 1 uur zou overeenstemmen met 1 punt en waarbij het bruto uurtarief 75 euro/u. zou bedragen²⁷⁶ De wetgever heeft dit nieuwe puntenrooster behouden – dat het aantal punten dat toegekend wordt per prestatie soms drastisch verlaagt²⁷⁷ - maar heeft geen minimumbedrag voorzien voor de waardebepaling van het punt.²⁷⁸ Het systeem zou geherfinancierd moeten worden door de invoering van twee forfaitaire bijdragen ten laste van de begunstigde van de juridische tweedelijnsbijstand. Bepaalde categorieën begunstigten zijn vrijgesteld, waaronder de minderjarigen voor wie de juridische tweedelijnsbijstand volledig kosteloos blijft. Deze bijdragen moeten allebei aan de advocaat gestort worden - de eerste van 20 euro voor de aanwijzing van een advocaat en de tweede van 30 euro per instantie²⁷⁹ - alsook door de oprichting van een "rechtsbijstandfonds" dat, ondermeer, gefinancierd wordt door een verhoging van de strafrechtelijke boetes. Volgens het Ministerie van Justitie zouden deze maatregelen het mogelijk moeten maken om er geleidelijk toe te komen dat het bedrag van 75 euro voor de vergoeding die gestort moet worden per gepresteerd punt, bereikt wordt.²⁸⁰

De positieve effecten die verwacht kunnen worden van deze "herfinanciering" van de rechtsbijstand moeten echter genuanceerd worden. Aangezien de regering beslist heeft om het systeem van de gesloten enveloppe te behouden, is het immers moeilijk om te voorspellen dat het punt 75 euro waard zal zijn. Bovendien zullen de opvangcrisis in België en de nieuwe beschikkingen inzake bijstand door een advocaat bij een ondervraging, die het recht openstellen voor een groter aantal situaties (wet Salduz *bis*)²⁸¹, zeker een impact hebben op het aantal dossiers die behandeld worden in het kader van de rechtsbijstand. De nieuwe beschikkingen zullen ook een grotere werklast tot gevolg hebben voor de (inning van de forfaitaire bijdragen en onderzoek van de "bestaansmiddelen", ondermeer).²⁸² Voegen we daar tot slot nog aan toe dat het Rechtsbijstandfonds nog niet is opgericht en dat de uitvoering van de strafrechtelijke boetes nog problematisch is in België.²⁸³ Op dit ogenblik zou de nieuwe waarde van het punt geraamd worden op ongeveer 50 euro, wat toelaat de impact van de hervorming in te schatten op een daling van 15 tot 30 % van de vergoeding van de jeugdadvocaten, naargelang het type dossier dat gevolgd wordt.²⁸⁴

²⁷⁵ NICC, *op. cit.*, p. 101.

²⁷⁶ De Ordes zijn van mening dat de minimale bezoldiging opdat de uitoefening van het beroep leefbaar is, 75 euro per uur bedraagt.

²⁷⁷ De prestaties voor de jeugdrechtbank voor een als misdrijf omschreven feit, bijvoorbeeld, die vandaag 6 punten waard is, was vóór de hervorming 20 punten waard.

²⁷⁸ A. DE TERWANGNE, "L'impact de la réforme de l'aide juridique sur les procédures en droit de la jeunesse", *J.D.J.*, 2016, nr. 360, p. 36.

²⁷⁹ Koninklijk besluit van 3 augustus 2016 tot wijziging van het koninklijk besluit van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, art. 3.

²⁸⁰ Wetsontwerp tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek wat de rechtsbijstand betreft, rapport opgesteld in naam van de commissie van justitie door S. BECQ en O. OZEM, Parl. St., Kamer, gew. zit., 2015-2016, nr. 54-1819/003, p. 32 en 43.

²⁸¹ Wetsontwerp betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord, tekst goedgekeurd in plenaire zitting, Parl. St., Kamer, gew. zit. 2015-2016, nr. 54-2030/09.

²⁸² Wetsontwerp tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek wat de rechtsbijstand betreft, rapport opgesteld in naam van de commissie van justitie, hoger genoemd, p. 59.

²⁸³ Het Rekenhof benadrukt het gebrek aan uitvoering van de strafrechtelijke boetes in haar auditrapport van 2014: Rekenhof, *Uitvoering van de penale boeten - opvolgingsaudit*, januari 2014.

²⁸⁴ A. DE TERWANGNE, "L'impact de la réforme de l'aide juridique sur les procédures en droit de la jeunesse", *J.D.J.*, 2016, nr. 360, p. 37.

Een **derde moeilijkheid** die het huidige rechtsbijstandstelsel inhoudt, is de vertraging in de storting van de BJB-vergoedingen die verschuldigd zijn aan de advocaten. De advocaten worden immers vergoed met een grote vertraging, die kan oplopen tot twee jaar na hun slotrapport²⁸⁵, waar nog eens de onzekerheid bijkomt van de waarde van het punt. Dit heeft als effect dat de "BJB-advocaten" in een precaire situatie terechtkomen, aangezien ze niet precies weten hoe en wanneer hun prestaties vergoed zullen worden. Welke werknemer zou aanvaard worden om met nagenoeg twee jaar vertraging vergoed te worden, op basis van een loon dat hij niet kent?²⁸⁶

Om de moeilijkheden die ontstaan zijn door de hervorming van de rechtsbijstand aan te pakken, hebben 20 Belgische vzw's en één particulier voor het Grondwettelijk Hof een verzoekschrift tot nietigverklaring²⁸⁷ ingediend van de wet van 6 juli 2016 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek wat de rechtsbijstand betreft. DCI-België is hierbij vragende partij en heeft er duidelijk belang bij om tegen deze wet op te treden, die hoewel ze de kosteloosheid van de rechtsbijstand voor de minderjarigen behoudt, de toegang tot de rechtsbijstand voor de armste gezinnen beperkt. De minderjarigen *in conflict met de wet* zijn echter vaak afkomstig van bestaansonzekere gezinnen en milieus. Ze zullen vaak bestempeld worden als POS-minderjarigen, alvorens ze het etiket "delinquent" opgekleefd krijgen. Doorheen het hele traject dat ze afleggen en de procedures die ze doormaken, is het van primordiaal belang dat ook hun ouders, hun familie bijgestaan kunnen worden door een advocaat en toegang krijgen tot justitie.

Er lijkt sinds kort nog een **laatste moeilijkheid** bijgekomen te zijn. Het BJB van elke balie is bevoegd voor het opstellen van het formulier dat de rechtzoekende moet invullen met het oog op het verkrijgen van de rechtsbijstand. Sinds het van kracht worden van de hervorming van de wet op de rechtsbijstand, in september 2016, blijkt dit formulier een echte hersenbreker te zijn, zowel voor de advocaten als voor de rechtzoekenden. Het BJB van Tongeren, bijvoorbeeld, voorziet dat een formulier van vier pagina's ingevuld wordt door de minderjarige die gebruik zou willen maken van de bijstand van een advocaat in het kader van de juridische tweedelijnsbijstand.²⁸⁸ Dit formulier is lang, ingewikkeld om in te vullen en totaal niet aangepast aan de capaciteiten van de meeste jongeren voor wie het bestemd is. Dit soort administratieve rem is voor de jongeren uit kwetsbare milieus een aanzienlijke belemmering bij het uitoefenen van hun rechten.²⁸⁹ Deze procedures die in principe ingevoerd werden om gevallen van fraude op te sporen, zijn contraproductieve maatregelen die afbreuk doen aan de doeltreffendheid van het systeem van de juridische bijstand.

c) Tolkkosten

De tolkkosten, tot slot, zijn ook ten laste van de Staat.²⁹⁰ Wanneer de aanvrager van rechtsbijstand immers de taal van de procedure niet spreekt en geen enkele "aanwijsbare" advocaat zijn taal of een andere taal die hij begrijpt, spreekt, kan een tolk aangewezen worden door het BJB.²⁹¹ Deze zal vergoed worden ten belope van ten hoogste 3 werkuren, volgens het honorariatief dat bepaald wordt door het BJB.²⁹²

²⁸⁵ NICC, *op. cit.*, p. 100.

²⁸⁶ Deze kwestie die aangekaart werd door de vroegere stafhouder van Luik is helaas nog steeds actueel: Perscommuniqué van de stafhouder van de balie van Luik van 1 augustus 2013, <http://www.barreaudeliège.be>, p. 2. Zie eveneens: A. DE TERWANGNE, "L'impact de la réforme de l'aide juridique sur les procédures en droit de la jeunesse", *J.D.J.*, 2016, nr. 360, p. 37.

²⁸⁷ Neergelegd ter griffie van de Grondwettelijk Hof op 16 januari 2017.

²⁸⁸ Dit punt werd onder onze aandacht gebracht door een vereniging en door een personeelslid van een instelling.

²⁸⁹ Er zou één geval van weigering door een advocaat om een jongere bij te staan op die basis, opgetekend zijn door de vereniging.

²⁹⁰ Ger. W., art. 508/10.

²⁹¹ AVOCATS.BE en OVB, *Compendium – juridische tweedelijnsbijstand*, 1 september 2016, pp. 40.

²⁹² Wetb. Sv., art. 184bis, lid 4.

In de praktijk werd echter vastgesteld dat de tolken met enorm veel vertraging betaald worden en dat hun vergoeding ontoereikend is. Veel tolken verplaatsen zich daarom niet meer.²⁹³

Voor de vertalers voorziet de wet dan weer geen specifieke tussenkomst van de Staat.²⁹⁴

3.7. De rechtsbijstand²⁹⁵

De rechtsbijstand is een financiële steun die het mogelijk maakt om de procedurekosten te dekken, d.w.z. de registratie-, griffie en verzendingsrechten, de gerechtsdeurwaarderkosten, enz. Voor een minderjarige zal de advocaat rechtsbijstand aanvragen bij het BJB.

In het jeugdrecht is het grootste probleem met betrekking tot de rechtsbijstand dat deze de advocaat van de jongere niet toelaat op tegenexpertises te laten uitvoeren. In een justitie die alsmear "wetenschappelijker" wordt en gebruik maakt van talloze experts, is het echter van essentieel belang dat de minderjarige zelf ook de analyses van specialisten kan invoeren die hij gekozen zou hebben, en dit om de rapporten van de psychiaters en andere kinderspecialisten te nuanceren, aangezien deze rapporten soms de belangrijkste bron zijn waarop de rechter zich zal baseren om zijn beslissing te nemen.

Het is dan ook noodzakelijk, in naam van het recht op een eerlijke proces, dat de rechtsbijstand de jeugdadvocaten toelaat een beroep te doen op de expertise van specialisten om "de balans voor de rechter in evenwicht te brengen".

4. De centra voor sociaaljuridische verdediging

Het werk van de centra voor sociaaljuridische verdediging (hierna "de centra") bestaat erin kinderen rechtstreekse toegang te bieden tot justitie, alsook een kwaliteitsvolle juridische en sociale hulp. Daartoe verstrekken de centra informatie, verwijzen ze de jongeren, in voorkomend geval, door naar andere diensten, geven ze juridisch advies en kunnen ze de jonger of zijn familie, in een aantal welbepaalde procedures, ook vertegenwoordigen voor de rechtbank. Een centrum voor sociaaljuridische verdediging is een plek waar kinderen en/of volwassenen terecht kunnen in een gastvrije omgeving, om aangifte te doen van geweld of bedreiging van de rechten van het kind, met de garantie dat ze professionele en kindgerichte hulp krijgen.²⁹⁶

De doelstelling van deze centra is de jongeren de kans bieden om een actieve rol te spelen in verschillende aspecten van hun leven en niet het passieve onderwerp te zijn van de beslissingen die hen aanbelangen; hun deelname moet vrijwillig zijn.

De centra voor sociaaljuridische verdediging voeren individuele zowel als collectieve acties.

In België hebben we twee organisaties gevonden die werk doen dat overeenstemt met de definitie van een centrum voor sociaaljuridische verdediging: de Services droit des jeunes (Diensten voor jeugdrecht) langs Franstalige kant en de *Kinderrechtswinkels* langs Nederlandstalige kant.

²⁹³ DCI-België, " Procedurele rechten van minderjarige verdachten of beschuldigen in een strafprocedure / rechtsgeding in de Europese Unie (Pro-Jus)" Belgisch nationaal rapport, 2016, p. 28.

²⁹⁴ AVOCATS.BE en OVB, *Compendium – juridische tweedelijnsbijstand*, 1 september 2016, pp. 40.

²⁹⁵ K.B. van 3 augustus tot wijziging van het K.B. van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, *B.S.*, 10 augustus 2016.

²⁹⁶ Voor dit project baseren wij ons op de definitie van deze centra zoals ze opgevat zijn door Defence for Children International (DCI-International) (Defence for Children International, "Socio-Legal Defence Centres: A model to realize children's rights", pp.1-3).

4.1 De Services droit des jeunes (Diensten voor jeugdrecht)²⁹⁷

De *Services droit des jeunes (Diensten voor jeugdrecht)* (hierna "SDJ") werden voor het eerst opgericht in 1978, in Brussel, en daarna in Luik, Namen, Bergen, Charleroi en Aarlen. Ze zijn erkend en worden gesubsidieerd door het 'Ministerie de l'Aide à la Jeunesse' van de Federatie Wallonië-Brussel als diensten voor bijstand in open milieu (hierna "AMO") en in het bijzonder als gespecialiseerde diensten in de hoofdzakelijke rechtsbijstand.²⁹⁸

De SDJ zijn dus sociale diensten die sociale en juridische bijstand verlenen en die als doel hebben de sociale uitsluiting te bestrijden en de toegang tot de autonomie van de jongeren en de gezinnen te bevorderen. Ze willen hen zo toelaten hun rechten te kennen, om hun keuzes te kunnen maken met kennis van zaken. Ze hebben een gemeenschappelijk oprichtingshandvest en pedagogisch project. De SDJ werken zonder mandaat en bieden niet dwingende en kosteloze bijstand aan de jongeren, de gezinnen en de professionals die erom vragen.

Deze diensten tellen onder hun werknemers maatschappelijk werkers en juristen die het recht gebruiken als werkinstrument en die het beroepsgeheim respecteren. Ze hebben kennis ontwikkeld in alle domeinen van het recht die de jongeren en hun familie aanbelangen, zoals met name het schoolrecht, het ouderlijk gezag, de sociale hulpverlening, het familierecht, het vreemdelingenrecht, de jeugdbescherming, enz. Ze organiseren ook opleidingen bedoeld voor professionals.

Het werk van de SDJ is georganiseerd rond twee polen: de individuele hulp en de communautaire actie. De individuele missie wordt vervuld via de organisatie van zowel fysieke als telefonische permanenties. De SDJ krijgen ook aanvragen via e-mail. Wanneer ze een vraag krijgt, zoekt de medewerker van de permanentie van de SDJ samen met de persoon die hem raadpleegt, naar antwoorden op de problemen die zich voordoen.

Wat de communautaire acties betreft, deze vinden hun oorsprong in de vaststellingen aan de hand van individuele situaties die bepaalde dysfuncties van onze samenleving aanstippen en er een allesomvattend antwoord op willen geven. Daartoe voeren de SDJ bijzondere projecten uit en interpellieren ze de politieke, sociale, administratieve of associatieve instanties.

Parallel met de twee actiepolen die gemeenschappelijk zijn voor alle SDJ's die hiervoor werden voorgesteld, voert elke SDJ projecten uit die verband houden met een bepaalde problematiek, en soms specifiek toegespitst op zijn regio. De SDJ van Aarlen, bijvoorbeeld, werkt samen met de Dienst voor hulpverlening aan gedetineerden om de minderjarigen die het voorwerp uitmaken van een uithandengeving²⁹⁹ en die in de gesloten gemeenschapsinstelling van Saint-Hubert zitten, te begeleiden en te informeren.

In Namen maakt de SDJ deel uit van een werkgroep rond de "**advocaat van de minderjarige**" die als doel heeft de stand van zaken op te maken van de praktijken van de advocaten en de evoluties te zien die de door de groep gevoerde acties teweeggebracht hebben. Zo hebben ze een spel "advocaat van de minderjarige" uitgewerkt - beschikbaar in alle SDJ's - en hebben ze onlangs een grote campagne opgestart om de jongeren vanaf 12 jaar te bevragen over hun advocaat.

In Luik maakt de SDJ deel uit van het AMO-platform dat een ruimte voorzien heeft voor ouders in echtscheiding. Er bestaat een gelijkaardige voorziening in Charleroi en Verviers, met de bedoeling om een informatie-, ontmoetings-, onthaal-, ondersteunings- en luisterruimte te bieden aan de

²⁹⁷ Deze sectie is geschreven op basis van de informatie die beschikbaar is op de website www.sdj.be.

²⁹⁸ Besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap van 15 maart 1999 betreffende de bijzondere voorwaarden voor de erkenning en de toekenning van toelagen aan de diensten voor hulpverlening in open milieu, *B.S.*, 1 juni 1999, p. 196663).

²⁹⁹ Zie de procedure van uithandengeving (deel 2.3., p. 25).

gescheiden ouders; dit om het conflict te verzachten en opnieuw een evenwicht te vinden voor hun welzijn en dat van hun kind.

In Brussel heeft de *SDJ* een specifiek project ontwikkeld: het platform "Mineur en exil". Dit tweetalige platform houdt zich bezig met het coördineren van de acties van de professionals die werken met de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen en de minderjarigen die vergezeld zijn door hun ouders in een preciaire of onwettige verblijfssituatie. Activiteiten van het platform zijn ondermeer de organisatie van opleidingen en het pleidooi.

4.2. De Kinderrechtswinkels³⁰⁰

De Belgische *Kinderrechtswinkels* (hierna "*KRW*") ontstonden in 1987 in Brugge, geïnspireerd op de gelijknamige organisaties in Nederland³⁰¹ en de Waalse en Brusselse *SDJ*'s. Aangezien het oorspronkelijke centrum in Brugge in 2010 de deuren sloot, is er vandaag nog slechts één centrum (in Gent) actief.

De *KRW*, die eerst louter op vrijwillige basis draaide, krijgt sinds 1997 verschillende communautaire en provinciale subsidies.³⁰² De financiering is vandaag de dag totaal niet toereikend om de noden van de vereniging te dekken en ligt aan de oorsprong van bepaalde dysfuncties (zie *infra*).

De *KRW* heeft een vierledige doelstelling:

- a) Het verlenen van individuele info- en adviesdiensten tijdens permanenties die twee namiddagen per week gehouden worden in de kantoren in Gent. De jongeren en volwassenen (inclusief de professional in de jeugdhulpverlening) kunnen er terecht met al hun vragen over de rechten van het kind (met inbegrip van de rechten van de minderjarigen *in conflict met de wet*) en krijgen kosteloos informatie en advies. Er kunnen eveneens vragen gesteld worden per e-mail en op een forum op de website van de vereniging (*virtuele kinderrechtswinkel*).³⁰³
- b) De *KRW* heeft ook de collectieve informatieverstrekking als doel, met behulp van opleidingen en didactisch materiaal bestemd voor de kinderen en de professionals. Een belangrijk product van dit werk is het magazine "*t Zitemzo*", bestemd om aan de jongeren, in een aangepaste taal, uitleg te geven over de draagwijdte van hun rechten en de werking van de instellingen van de hulpverlening aan en de bescherming van de jeugd.³⁰⁴ Er wordt ook naar dit magazine verwezen op de website van de Vlaamse Unie van Jeugdadvocaten (zie *supra*).
- c) De *KRW* wil ook de toegang van de jongeren tot de daadwerkelijke rechtsbijstand bevorderen, door jongeren die geconfronteerd worden met justitie rechtstreeks in contact te brengen met de jeugdadvocaten die bereid zijn om hen te adviseren en de verdedigen.
- d) Tot slot streeft de *KRW* een algemene doelstelling na op het vlak van maatschappelijke actie en begeleiding, door samen te werken in diverse werkgroepen die bestemd zijn om de positie van

³⁰⁰ Deze sectie is geschreven op basis van de informatie die beschikbaar is op de website <http://www.kinderrechtswinkel.be>.

³⁰¹ Informatie op <http://kinderrechtswinkel.nl>.

³⁰² Tot en met 2017 wordt de communautaire financiering van de *KRW* verzekerd door een subsidie van de divisie *Jeugd* van het *Agentschap sociaal cultureel werk* (orgaan dat afhangt van de Vlaamse regering) op basis van het Besluit van de Vlaamse Regering van 14 september 2012 tot uitvoering van het decreet van 20 januari 2012 houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid, B.S., 24 oktober 2012, pp. 65334-65337. Voor een beschrijving van de financieringsvoorwaarden en -procedures, zie <http://www.sociaalcultureel.be/jeugd/participatie.aspx>.

³⁰³ Terwijl het forum weinig gebruikt lijkt te worden, vertegenwoordigen de e-mails een belangrijk aandeel in de door de *KRW* behandelde dossiers (a rato van meerdere tientallen per dag). Wat de *virtuele kinderrechtswinkel* betreft lijkt deze gedeeltelijk vervangen te zijn door de (druk bezochte) site van de vereniging *Awel* (zie *infra*), met wie de *KRW* vandaag de dag actief samenwerkt.

³⁰⁴ Dit magazine werd met name vermeld tijdens de interviews met kinderen als een bron van kennis van de rechten bij het begin van de contacten van de jongere met de justitie. Zie <http://www.tzitemzo.be/>.

de jongeren in de maatschappij te verstevigen en de beleidsmakers ertoe aan te zetten de internationale instrumenten inzake de rechten van het kind te respecteren. In dit kader heeft de *KRW* met name meegewerkt aan de voorbereidende werken van het *Decreet Rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp*, een allesomvattende hervorming die er zal komen, van de jeugdhulp in Vlaanderen (die verschillende sociale actoren gemobiliseerd heeft).

Onlangs heeft de *KRW* zich meer ingezet voor advies en opleidingen die verstrekt worden aan de professionals (advocaten, maatschappelijk werkers, enz.), maar met behoud van zijn rol van individueel informeren en sensibiliseren. De geïsoleerde ligging in de Vlaamse Gemeenschap maakt bepaalde diensten moeilijk toegankelijk voor veel jongeren (en dit ondanks hun wil om voortdurend uit te breiden, wat uitgesteld wordt door gebrek aan financiering).

4.3. Andere actoren binnen de sociaaljuridische hulpverlening

In België zijn nog een aantal andere sociale actoren betrokken bij het informeren en bijstaan van de jongeren die in aanraking komen met justitie. Hoewel ze zich niet uitsluitend daarmee bezighouden, spelen ze op bepaalde ogenblikken een beslissende rol in de uitoefening van de rechten van de jongeren *in conflict met de wet*.

De *Kinderrechtencommissaris (KRC)*, via de *Klachtenlijn*³⁰⁵ (in de Vlaamse Gemeenschap), *Jongerenwelzijn*, via de *JO-lijn*³⁰⁶ (in de Vlaamse Gemeenschap), en de *Délégué général aux droits de l'enfant*³⁰⁷ (Algemeen afgevaardigde voor de rechten van het kind) (in de Federatie Wallonië-Brussel), zijn openbare diensten die belast zijn met het beantwoorden van alle vragen en klachten met betrekking tot de rechten van het kind. Hun werk omvat de informatieverstrekking in het algemeen en in het bijzonder met betrekking tot de rechten en de regeling van de conflicten tussen de jongeren en de instellingen of tussen de jongeren en de actoren van het beschermende systeem (waaronder de advocaat).³⁰⁸

De vereniging *Awel*³⁰⁹ (gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap) is een zeer actieve dienst die luistert en antwoordt op alle vragen en bekommernissen van de kinderen, over alle mogelijke onderwerpen. De dienst heeft een gratis telefoonnummer en een website, met een forum dat permanent actief is. In de rubriek *Jouw rechten* van het forum staan meer dan negenhonderd rubrieken (vragen en antwoorden over rechten) vermeld. Sommige artikels zijn zelfs opgesteld door de *KRW* en in heel wat antwoorden wordt verwezen naar de *KRW*. De *103*³¹⁰ (gefinancierd door de Federatie Wallonië-Brussel) biedt een gelijkaardige telefonische dienst aan, die ook zeer actief is, maar die tot op vandaag geen online dienstverlening biedt. Deze dienst verwijst regelmatig naar de *SDJ* voor de meer technische juridische aangelegenheden.

*De centra Infor-jeunes*³¹¹ (in Wallonië en in Brussel) en *JAC*³¹² (in Vlaanderen en in Brussel) houden zich, als algemene informatiediensten voor jongeren, ook bezig met de behandeling van de vele vragen in verband met de procedurele rechten van de jongeren en de rechtsbijstand. In voorkomend geval verwijzen ze de jongeren ook door naar andere gespecialiseerde diensten (*SDJ*, *KRW*, politiedienst, balies, Justitiepaleis, enz.).

³⁰⁵ Informatie op www.kinderrechten.be.

³⁰⁶ Informatie op www.jo-lijn.be.

³⁰⁷ Informatie op www.dgde.cfwb.be.

³⁰⁸ De *JO-lijn* werk meerder keren vermeld door de geïnterviewde kinderen als een referentie als ze te maken hadden met conflict met hun advocaat of hun instelling. Er worden jaarlijks ook meerdere situaties van dit type behandeld door het *kinderrechtencommissariaat*.

³⁰⁹ Informatie op www.awel.be.

³¹⁰ Informatie op www.103ecoute.be.

³¹¹ Informatie op www.infor-jongeren.be.

³¹² Informatie op www.jac.be. Het *JAC* is een afdeling van het Centrum Algemeen Welzijnswerk (www.caw.be) die zich speciaal bezighoudt met de jeugd.

4.4. Participatie van de jongeren in het wettelijk kader

De vereniging **Cachet**³¹³, in Vlaanderen, vervult een bijzondere rol op het vlak van de wettelijke positie van de jongeren die in aanraking komen met justitie, die het vermelden waard is. De vereniging die opgericht werd door ex-bewoners van plaatsingsinstellingen³¹⁴, wil in dialoog gaan met de geplaatste jongeren, het personeel van de instellingen en de politieke verantwoordelijken die belast zijn met het nemen van beslissingen, om een positieve invloed uit te oefenen op het wettelijke en institutionele kader van de jeugdhulp. De vereniging heeft zich onlangs als doel gesteld om een de stem van de betrokken jongeren te laten horen (bijeengebracht tijdens wekelijkse ontmoetingen en creatieve kampen) en de jongeren te betrekken bij de besluitvorming (ter gelegenheid van studiedagen en de *Staten-Generaal Jeugdhulp*) in de context van de voorbereiding van de volgende hervorming van de jeugdhulp in Vlaanderen.

Cachet begeleidt de geplaatste jongeren ook bij hun overgang naar de autonomie en levert ook een algemeen sensibiliseringswerk ter bestrijding van de vooroordelen en stigmatisering waar de jongeren die in een instelling wonen of gewoond hebben, het slachtoffer van zijn.

³¹³ Informatie op www.cachetvzw.be.

³¹⁴ In Vlaanderen bestaat er (op dit ogenblik) één enkel plaatsingssysteem, zowel voor de minderjarigen in gevaar als voor de minderjarigen *in conflict met de wet*. Element waarop kritiek werd geuit in het rapport opgesteld door DCI-België ter gelegenheid van het project "Children's rights behind bars" beschikbaar op Onderzoeksrapport "Children Rights Behind Bars", 2014, http://www.childrensrightsbehindbars.eu/images/national-reports-2014/Rapport_BE_EN.pdf. Hun juridisch standpunt is bijna volledig identiek. Cachet werkt met de twee types de jongeren.

D. CONCLUSIE

De vraag die we vandaag moeten stellen, is of de Europese richtlijnen, die de Europese burgers **procedurele rechten** garanderen wanneer ze verdacht of vervolgd worden in het kader van strafprocedures, van toepassing zijn op de **minderjarigen die verdacht of beschuldigd worden in het kader van een jeugdbeschermingsprocedure**.

Op het eerste gezicht lijkt de Belgische wetgeving deze garanties te verlenen, wanneer ze met name voorziet dat elke minderjarige, ongeacht de categorie waartoe hij behoort, recht op toegang tot een advocaat heeft, kosteloos en voor de volledige duur van de procedure die op hem betrekking heeft.

In België omvat **het recht op toegang tot de advocaat** het recht op **de bijstand door een advocaat**. Volgens de wet kan de minderjarige, in uitzonderlijke gevallen, dus kosteloos toegang krijgen tot een advocaat vanaf zijn eerste verhoor door de politie, door de procureur of door de onderzoeksrechter. Hij heeft het recht op een kosteloos gesprek met zijn advocaat en om door hem verdedigd te worden, elke keer dat hij voor de jeugdrechter verschijnt. Tot slot heeft de minderjarige het recht om contact op te nemen met zijn advocaat en zich kosteloos door hem te laten bijstaan bij de tenuitvoerlegging van de maatregelen die, in voorkomend geval, door de jeugdrechter ten aanzien van hem uitgesproken worden.

Hoewel de Belgische wetten principieel effectief goed zijn, schort er soms iets aan de uitvoering ervan. Onze onderzoeken op het terrein hebben dit bevestigd.

Hoewel alle jongeren die wij ontmoet hebben bijgestaan worden door een advocaat, hebben een aantal onder hen ons bevestigd dat ze er niet in slagen om zijn **rol en zijn taak** te definiëren, er geen te kennen of er meerder hebben, waarvan sommigen betaald worden door (één van) hun ouders. Hoewel de meeste jongeren die we ontmoet hebben, geïnformeerd werden over hun rechten, hebben sommigen ons toevertrouwd dat ze deze niet begrepen hebben of ze vergeten waren. Sommigen hebben ons zelfs toevertrouwd dat ze verhoord werden zonder dat er een advocaat bij aanwezig was.

Hoewel de meerderheid van deze jongeren geplaagd zijn, worden ze, tot slot, specifiek geconfronteerd met het feit dat de advocaten slecht bereikbaar of beschikbaar zijn. Deze vastgestelde moeilijkheden hebben ook een **rechtstreekse impact op de kwaliteit van het werk van de advocaat**. Deze zal dan ook niet duidelijk kunnen bepalen wat zijn rol en zijn taak is, noch wie hem de opdracht gegeven heeft. Bovendien zal de advocaat geconfronteerd worden met problemen in verband met financiering, toegang tot het dossier, een te drukke agenda en beschikbaarheid.

Om een kwaliteitsvolle verdediging van de minderjarigen te garanderen, werden mechanismen ingevoerd op verschillende niveaus (op Federaal niveau, op het niveau van de Gemeenschappen, van de Ordes van de balies (AVOCATS.BE en OVB, van de balies en van de advocaten zelf).

Sinds de jaren 1970 bestaan er "jeugdpermanenties" die stilaan binnen de verschillende balies een plaats hebben gekregen. Ze bestaan uit advocaten die vrijwillig de minderjarigen adviseren en bijstaan, hoofdzakelijk voor de jeugdrechter maar ook, als de jongeren dat wensen, voor de SAJ, DGB, de klassenraad, enz. Vóór het van kracht worden van de wet Salduz werd een "Salduz-permanentie" (en "Salduz-jeugdpermanentie") gecreëerd, die bestaat uit vrijwillige advocaten om de minderjarige bij te staan bij elk verhoor voor de politieagent, de procureur of de onderzoeksrechter. Deze vrijwillige advocaten mogen zich echter slechts inschrijven op deze lijsten mits naleving van bepaalde voorwaarden (ze moeten bijvoorbeeld een specifieke opleiding gevolgd hebben) die langs Franstalige kant opgenomen zijn in een dwingend reglement dat in 2011 aangenomen werd door AVOCATS.BE.

Langs Nederlandstalige kant eisen de meeste balies van de advocaten, om zich te mogen inschrijven op de lijst van de vrijwillige jeugdadvocaten, dat ze een specifieke opleiding hebben gevolgd, die georganiseerd wordt door de OVB, in partnerschap met de Universiteiten en Hogescholen en dit, naar aanleiding van een aanbeveling die in 2005 werd aangenomen door de OVB.

Deze vorming laat de advocaat ondermeer toe om te begrijpen welke rol hij op zich moet nemen wanneer hij de advocaat is van een minderjarige. Hoewel er op federaal niveau geen enkele wettelijke definitie gegeven wordt van de taak en het mandaat van de advocaat, bepaalt het reglement van AVOCATS.BE over de verdediging van een minderjarige duidelijk wat verwacht wordt van de advocaat. Langs Nederlandstalige kant is er geen gelijkaardig reglement. De doctrine en de meerderheidspraktijk bevestigen echter dat de rol van de advocaat die van verdediger en woordvoerder van het kind is.

Niettemin moeten alle initiatieven en inspirerende praktijken benadrukt en toegejuicht worden die er gekomen zijn dankzij het activisme en de betrokkenheid van talloze professionals van het jeugdrechtsysteem. Onder hen is het vooral dankzij geëngageerde advocaten die de praktijken van hun eigen beroep willen verbeteren dat een dergelijke vooruitgang mogelijk was. De actoren op het terrein, die we in het kader van deze studie ondervraagd en ontmoet hebben, hebben echt zin om zich te blijven inzetten om de jongeren te verzekeren van de uitoefening van de rechten die hen zijn toegekend, en dit ondanks de werkomstandigheden waarmee ze geconfronteerd worden.

Om de verandering te stimuleren en zo de vrijwillige actoren te helpen is ondersteuningswerk vereist om ervoor te zorgen dat de inspirerende praktijken de regel worden en automatisch toegepast worden. Dit rapport tracht dan ook een eerste aanzet te zijn voor dit werk en de aanbevelingen die volgen, zijn gericht op het invoeren van een systeem voor advocaten van de minderjarige dat op uniforme, performante en efficiënte wijze kan functioneren, op nationaal niveau.

E. AANBEVELINGEN

De rol en de taak van de jeugdadvocaat

Aan de Belgische wetgever:

- Een wettelijk inschrijving voorzien op nationaal niveau van de rol en de taak van de jeugdadvocaat als advocaat-verdediger en woordvoerder van het kind;

Aan de Ordes van de advocaten:

- De rol en de taak van de advocaat gedetailleerder omschrijven in het reglement van AVOCATS.BE zodat er in de praktijk geen verschillen meer voorkomen;
- De OVB uitnodigen om een dwingend reglement aan te nemen in Vlaanderen, waarin de rol en de taak van de advocaat, de voorwaarden van de basis- en de permanente vorming en de toegangsvoorwaarden tot de lijst van de vrijwillige jeugdadvocaten duidelijk gedefinieerd worden;
- De jeugdadvocaat een erkend statuut geven (tegenover de advocaten die andere materies beoefenen dan het jeugdrecht; tegenover de actoren van het jeugdrechtsysteem; tegenover de minderjarigen zelf);

Aan alle actoren:

- Daartoe moet een echt informatie- en bewustmakingswerk van het doelpubliek voorzien worden, bijvoorbeeld, in de vorming en opleiding van alle advocaten (***aan de Ordes van de advocaten***) en van alle actoren van het jeugdrechtsysteem (***aan het Ministerie van Justitie***), maar ook door de tussenkomst van de bestaande (publieke en private) *socialjuridische diensten* (***aan de communautaire autoriteiten en aan de diensten zelf***) die de minderjarigen hierover informeren (bijv. via schoolcampagnes, door het werk van het PMS-centrum van de school, door de verspreiding van informatie in de plaatsingsinstellingen, enz.).

Het principe van de vrije keuze van de advocaat

Aan de federale wetgever:

- De interventie bevorderen van de advocaat *dominus litis* die aangewezen wordt telkens een advocaat vereist is (bijv. elk verhoor waarbij de aanwezigheid van een advocaat vereist is, elke verschijning voor de jeugdrechter, elke disciplinaire zitting in een plaatsingsinstelling, enz.);

Aan de Ordes van de advocaten:

- De minderjarige, in de mate van het mogelijke, het recht verzekeren om, voor de volledige duur van de (jeugdbescherming en/of strafrechtelijke) procedure die op hem betrekking heeft, te beschikken over dezelfde advocaat (*dominus litis*)³¹⁵;
- Slechts één advocaat hebben voor de (jeugdbescherming en/of strafrechtelijke) procedure om ieder risico op verwarring te vermijden en om de vertrouwensband te bevorderen. Daartoe meer duidelijkheid garanderen in de opvolging van de advocaten, indien nodig³¹⁶;
- De advocaat die betaald wordt door de ouders van de minderjarige eraan herinneren dat hij de jongere enkel mag verdedigen als er geen sprake is van een belangenconflict en hij een zeker onafhankelijkheid garandeert van de instructies van de ouders.

³¹⁵ Het verbod van het opvolgrecht dat door bepaalde balies (met name Brussel) wordt voorgeschreven, voorziet dat de advocaat van de Salduz-permanentie, die de minderjarige heeft bijgestaan bij zijn eerste verhoor, niet de advocaat van de minderjarige mag blijven voor de rest van de procedure.

³¹⁶ Voor de dossiers van de NBMV zal een samenwerking voorzien moeten worden tussen een advocaat die gespecialiseerd is in jeugdrecht en een advocaat die gespecialiseerd is in vreemdelingenrecht.

De communicatie tussen de jongere en zijn advocaat

Aan de advocaten:

- De jongere informeren over het feit dat zijn advocaat de persoon is die hij zal kunnen raadplegen voor elke vraag over de procedure, zijn rechten, over de mogelijkheden om beroep aan te tekenen, enz.;
- Aangepaste communicatiemiddelen gebruiken (facebook, WhatsApp, Skype) en dit ook wanneer de jongere geplaatst is (bijv. door het gebruik van de videoconferentie) om regelmatig contact te houden.

De communicatie tussen de actoren van het systeem

Aan de communautaire autoriteiten en aan de Ordes van de advocaten (in hun campagnes):

- De andere actoren van het jeugdrechtsysteem ertoe aanzetten om de jongere aan te moedigen om contact op te nemen met zijn advocaat telkens hij zich vragen stelt over zijn rechten of de procedure;

Aan alle actoren:

- De samenwerking tussen de actoren van het jeugdrechtsysteem versterken en de wederzijdse kennis van de rollen en taken stimuleren;
- Daartoe systemen toepassen om informatie uit te wisselen (platform of gelijkaardig instrument), om contact te houden (telefonisch, Skype, enz.) en interdisciplinaire vormingen voorzien om de interprofessionele uitwisselingen te bevorderen in het belang van de actoren, van het systeem en van de jongeren.

De rol als "rode draad" van de jeugadvocaat

Aan de Ordes van de advocaten:

- De rol van de advocaat als "rode draad" van de minderjarige versterken tijdens de volledige duur van de procedure;
- Ervoor zorgen dat advocaat de referentiepersoon is waar de jongere gedurende heel de procedure lang op kan rekenen;

Aan de balies en aan de advocaten:

- Het opvolgrecht aanmoedigen wanneer de advocaat voor de eerste keer optreedt in het stadium van het eerste politieverhoor. Als de *dominus litis* zich occasioneel laat vervangen door een andere advocaat, erop toezien dat deze vervanging duidelijk en nauwkeurig uitgelegd wordt aan de jongere en dat alle informatie in de vereiste vorm door de vervanger overgemaakt wordt aan de advocaat *dominus litis*;

Aan de advocaten:

- In het algemeen courante vervangingen, die slecht onthaald worden door de jongeren afraden, want ze wegen op de doeltreffende verdediging van het dossier.

De informatie over de rechten

Aan de wetgever:

- Een schriftelijke verklaring opstellen van de rechten in een taal die aangepast is aan de kinderen (die hen moet meegedeeld worden vóór alle verhoren en zittingen);

- Het werk van de (publieke en private) *sociaaljuridische diensten* ondersteunen en hen adequate financiering toekennen;

Aan de balies, aan de advocaten en aan alle actoren:

- Ervoor zorgen dat de jongere de procedure en zijn rechten goed begrijpt, en dit in alle stadia van de procedure (indien nodig hem er meerdere malen aan herinneren);

Aan de sociaaljuridische diensten:

- De *sociaaljuridische diensten* uitnodigen om instrumenten te gebruiken die aangepast zijn aan de behoeften van de jongere (zowel ten gronde als wat de vorm betreft – bijv. de video en de digitale apps de voorkeur geven boven papier, enz.) en deze zo breed mogelijk verspreiden;

Aan alle actoren:

- Ervoor zorgen dat de jongere de procedure en zijn rechten goed begrijpt, en dit in alle stadia van de procedure (indien nodig hem er meerdere malen aan herinneren);
- De medewerking en de samenwerking tussen de actoren van het jeugdrechtstelsel en andere actoren (de scholen, de PMS, informatiediensten, ...) bevorderen.

Kosteloze rechtsbijstand en Salduz-permanentie (jeugd)

Aan de federale wetgever:

- In het algemeen een aangepast financiering voorzien voor de prestaties van de *pro deo* advocaat;
- Voorzien dat het vertrouwelijk overleg standaard langer dan 30 minuten mag duren (voor de verhoren *model IV*);
- Een toegang tot het dossier voorzien voor de advocaten (of tenminste informatie over de antecedenten van de jongere);
- Een wettelijke beschrijving voorzien van de inrichting van de lokalen voor het vertrouwelijk overleg (artikels *47bis* Wetb. Sv. en *2bis*, §2 van de wet op de voorlopige hechtenis);
- De sanctie verzwaren wanneer het recht op toegang tot een advocaat van de minderjarige geschonden wordt;
- De advocaat altijd beknopt informeren over de feiten waarover zijn cliënt verhoord zal worden, en niet enkel over hun juridische kwalificatie (artikel *47bis* Wetb. Sv);

Aan het Ministerie van Justitie:

- De aanwezigheid en de competentie van de tolken tijdens de verhoren verzekeren (door zich bijvoorbeeld te baseren op het examen van de tolken over hun kennis van de taal van de technische en procedurele termen);
- De Salduz-webapplicatie hervormen en verbeteren;
- Anticiperen op de nieuwe uitdagingen die zouden kunnen ontstaan door het van kracht worden van de wet Salduz *bis*, om de onbeschikbaarheid van de advocaten die aanwezig moeten zijn bij elk verhoor, te vermijden.
- Salduz-permanenties organiseren binnen de BJB's van elke balie en ervoor zorgen dat ze het minimumaantal advocaten tellen die een opleiding jeugdrecht hebben gekregen;

Aan de Ordes van de advocaten

- De Salduz-webapplicatie hervormen en verbeteren;
- Anticiperen op de nieuwe uitdagingen die zouden kunnen ontstaan door het van kracht worden van de wet Salduz *bis*, om de onbeschikbaarheid van de advocaten die aanwezig moeten zijn bij elk verhoor, te vermijden.
- Salduz-permanenties organiseren binnen de BJB's van elke balie en ervoor zorgen dat ze het minimumaantal advocaten tellen die een opleiding jeugdrecht hebben gekregen;

- De link tussen de professionals versterken om de actieve rol van de advocaat te bevorderen tijdens het verhoor en de zitting en in de tenuitvoerlegging van de door de jeugdrechter uitgesproken maatregelen (interdisciplinaire vormingen politieagenten-advocaten OF middagen voor het uitwisselen van ervaringen, bijvoorbeeld);
- Verhinderen dat de advocaat te laat komt voor het verhoor van een minderjarige door de advocaat te sensibiliseren over de gevolgen die deze laattijdigheid voor de jongere kan hebben;
- De aanwezigheid van de advocaat vergemakkelijken door te vermijden dat deze zicht te veel moet verplaatsen, door de "minderjarigen" dossiers te groeperen, bijvoorbeeld door de verhoren van de minderjarigen op vaste dagen te organiseren op het politiebureau;
- De aanwezigheid van de advocaat van de minderjarige vergemakkelijken, wanneer deze er al een heeft, door bijvoorbeeld de gegevens van de aangewezen advocaat door te geven aan de politiezones, om de politie toe te laten deze te contacteren, en als dat niet lukt, contact op te nemen met een andere advocaat van de Salduz-jeugdpermanentie, die op zijn beurt de eerste advocaat zal kunnen bereiken, na het verhoor;
- De interventie van advocaten die een "jeugdopleiding" hebben gekregen bevorderen voor de minderjarige wiens verhoor uitgesteld wordt omdat hij zich heeft aangemeld zonder advocaat (voor de verhoren *model III*);

Aan de communautaire autoriteiten:

- De link tussen de professionals versterken om de actieve rol van de advocaat te bevorderen tijdens het verhoor en de zitting en in de tenuitvoerlegging van de door de jeugdrechter uitgesproken maatregelen (interdisciplinaire vormingen politieagenten-advocaten OF middagen voor het uitwisselen van ervaringen, bijvoorbeeld);

Aan de advocaten:

- Verhinderen dat de advocaat te laat komt voor het verhoor van een minderjarige door de advocaat te sensibiliseren over de gevolgen die deze laattijdigheid voor de jongere kan hebben;

Aan de politiezones:

- De aanwezigheid van de advocaat vergemakkelijken door te vermijden dat deze zicht te veel moet verplaatsen, door de "minderjarigen" dossiers te groeperen, bijvoorbeeld door de verhoren van de minderjarigen op vaste dagen te organiseren op het politiebureau;
- De aanwezigheid van de advocaat van de minderjarige vergemakkelijken, wanneer deze er al een heeft, door bijvoorbeeld de gegevens van de aangewezen advocaat door te geven aan de politiezones, om de politie toe te laten deze te contacteren, en als dat niet lukt, contact op te nemen met een andere advocaat van de Salduz-jeugdpermanentie, die op zijn beurt de eerste advocaat zal kunnen bereiken, na het verhoor;
- De interventie van advocaten die een "jeugdvorming" hebben gekregen bevorderen voor de minderjarige wiens verhoor uitgesteld wordt omdat hij zich heeft aangemeld zonder advocaat (voor de verhoren *model III*);
- De absolute confidentialiteit garanderen tussen de advocaat en zijn cliënt tijdens het vertrouwelijk overleg dat voorafgaat aan het verhoor (in lokalen die speciaal aangepast zijn aan de ontmoeting);
- De schriftelijke oproepingen die verstuurd worden naar de minderjarigen die verdacht worden van het plegen van een MOF eenvormig maken, zodat ze volledig en identiek zijn voor heel België: beknopte mededeling van de feiten, opsomming van de rechten (in het bijzonder de verplichting om bijgestaan te worden door een advocaat tijdens het verhoor en het recht op de volledig kosteloze rechtsbijstand) en vermelding van de mogelijkheid om een beroep te doen op een jeugdadvocaat met vermelding van de gegevens van de BJB van de bevoegde balie, en de gegevens van de bevoegde *sociaaljuridische diensten* om hen te helpen bij hun keuze. Bij het opstellen van de oproeping duidelijke taal gebruiken die verstaanbaar is voor de minderjarigen (voor de verhoren *model III*);

- De vrijheidsbeneming in de mate van het mogelijke beperken, wanneer de jongere wacht op de komst van zijn advocaat (verhoren *model IV*).
- De advocaat altijd beknopt informeren over de feiten waarover zijn cliënt verhoord zal worden, en niet enkel over hun juridische kwalificatie (artikel 47*bis* Wetb. Sv);

Interventie van de advocaat

Aan de Ordes van de advocaten:

- De (basis- en permanente) vorming opleggen aan de "jeugdadvocaten";
- Een systeem invoeren aan de hand waarvan de advocaten beoordeeld kunnen worden door hun cliënt en een zekere bekendmaking van de evaluatierapport voorzien. (De voorwaarden van een dergelijk systeem zullen zorgvuldig onderzocht moeten worden, om de doeltreffendheid ervan te verzekeren en mogelijk misbruik te vermijden);
- De andere actoren van het jeugdrechtstelsel en de jongeren zelf informeren over de mogelijkheid om de stafhouder op de hoogte te brengen in het geval de advocaat in gebreke blijft.

Aan de balies:

- Een systeem invoeren aan de hand waarvan de advocaten beoordeeld kunnen worden door hun cliënt en een zekere bekendmaking van de evaluatierapport voorzien (De voorwaarden van een dergelijk systeem zullen zorgvuldig onderzocht moeten worden, om de doeltreffendheid ervan te verzekeren en mogelijk misbruik te vermijden);

Aan alle actoren:

- De andere actoren van het jeugdrechtstelsel en de jongeren zelf informeren over de mogelijkheid om de stafhouder op de hoogte te brengen in het geval de advocaat in gebreke blijft.

De verandering van advocaat

Aan de Ordes van de advocaten:

- Het principe van de vrije keuze van de advocaat respecteren, waarbij de jongere van advocaat mag veranderen als de vertrouwensband verbroken is (terwijl de jongere gesensibiliseerd wordt over de nadelen van te vaak veranderen van advocaat – om shopping tegen te gaan);
- De jongere (en elke persoon die hem daarbij kan helpen) informeren over de stappen die gevolgd moeten worden, de voorwaarden die nageleefd moeten worden en de persoon die gecontacteerd moet worden, gebruik makend van de meest geschikte middelen (bijvoorbeeld specifieke brochures die opgesteld worden door de bestaande diensten);

Aan de advocaten:

- De overdracht van informatie garanderen, bij elke verandering van advocaat tijdens de procedure.

Aan alle actoren:

- De jongere (en elke persoon die hem daarbij kan helpen) informeren over de stappen die gevolgd moeten worden, de voorwaarden die nageleefd moeten worden en de persoon die gecontacteerd moet worden, gebruik makend van de meest geschikte middelen (bijvoorbeeld specifieke brochures die opgesteld worden door de bestaande diensten);

De opleiding van de jeugdadvocaat

Actoren van het hoger onderwijs:

- Al tijdens de initiële opleiding (universiteit, hogeschool e.d.) de betrokkenen die werkzaam zijn in de sector van de jeugdhulp en -bescherming informeren over de rol van de jeugdadvocaat;

Aan de Ordes van de advocaten:

- De opleiding die georganiseerd wordt op het niveau van de Ordes van de balies eenvormig maken en er een voorwaarde *sine qua non* van maken voor de uitoefening van de functie van advocaat van de minderjarige;
- Erop toezien dat de opleiding uitgevoerd wordt door elke balie en/of op een gecentraliseerde manier (zie het model dat gebruikt wordt door de OVB);
- De uitvoering van de opleiding moet het voorwerp uitmaken van een controle, op lokaal niveau, door de stafhouders van elke balie, en op communautair niveau, door AVOCATS.BE en de OVB;
- Pleiten voor de opstelling van een bindend reglement dat de opleiding voor de balies van de OVB verplicht maakt;
- Praktijkgevallen, rollenspelen, getuigenissen van kinderen en interactieve sessies opnemen tijdens de volledige duur van de opleiding;
- De advocaten bewust maken van de kwetsbaarheid van de jongere wanneer ze niet beschikbaar zijn (bijv. in het vormingsprogramma en/of door het opstellen van gedragsregels);
- De beschikbaarheid van de advocaten verbeteren en de ontmoetingen met hun minderjarige cliënt(en) aanmoedigen.

Aan de balies:

- De uitvoering van de opleiding moet het voorwerp uitmaken van een controle, op lokaal niveau, door de stafhouders van elke balie, en op communautair niveau, door AVOCATS.BE en de OVB;

In het algemeen

Aan de federale wetgever:

- De minderjarigen verzekeren van al hun procedurele rechten door de Europese richtlijnen toe te passen op de Belgische jeugdbeschermingsprocedure.

F. Lijst van de bijlagen

Bijlage 1. Gids van procedures en ethische overwegingen in onderzoeken met kinderen (Engelse versie)

Bijlage 2. Tabel met het internationaal, regionaal en nationaal regelgevend kader van het Belgisch jeugdbeschermingsstelsel

Bijlage 3. Publicatie in het Belgisch Staatsblad van de schriftelijke verklaring van de rechten die de kinderen krijgen voor elk verhoor door de politie

Bijlage 4. Statistieken van de jeugdparketten over de MOF- zaken van minderjarigen

Bijlage 5. Reglement van de Orde van de Franstalige en Duitstalige balies van 14 maart 2011 met betrekking tot de advocaat die optreedt bij de verdediging van een minderjarige en geïntegreerd in de Code de déontologie (Gedragscode) van AVOCATS.BE, versie van 1 juli 2016 (Franstalige versie)

Bijlage 6. Aanbeveling van de OVB over de aanstelling van jeugdadvocaten (7 december 2005)

Project “My Lawyer, My Rights”

Enhancing children's rights in criminal proceedings in the EU

Procedure and ethical considerations in conducting a research study with children

This document establishes the procedure and specific ethical considerations to be followed in the framework of the project “MY LAWYER, MY RIGHTS”. This project aims at enhancing the rights of children in criminal proceedings in the EU, by supporting Member States and advocating for the proper application of the EU Directive 2013/48 on the right of access to a lawyer, the EU Directive 2016/800 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings and other related standards in the specific field of juvenile justice; by defining the role, the mission, the basic training and all the specificities of the function of a youth lawyer and by empowering youth lawyers to become “agents of change” in the better implementation of the right of access to a lawyer for children suspected or accused in criminal proceedings.

The project foresees a number of consultations (individual interviews and focus groups) with children suspected or accused in criminal proceedings in the EU.

Regarding the project’s methodology, partners have adopted semi-structured questionnaires to conduct child-friendly interviews.

PROCEDURE AND ETHICAL CONSIDERATIONS

A. KEY PRINCIPLES FOR CONDUCTING A RESEARCH STUDY WITH CHILDREN SUSPECTED OR ACCUSED IN CRIMINAL PROCEEDINGS

- **Do no harm.** Sharing their experiences may be upsetting or traumatic for children. This is why communication and interviews with children should be done in a sensitive and child-friendly manner. Avoid questions, attitudes or comments that are judgmental or insensitive to cultural values, that put a child at risk or expose a child to humiliation, or that reactivate a child’s pain and grief from traumatic events. Incorrect interviewing techniques can be stressful for the child and poorly planned or prepared interviews can actually do more harm than good. It is thus important to conduct interviews and focus groups in accordance with the following methodology and key principles.
- **Exercise good judgement.** Researchers should have a comprehensive and detailed awareness of the standards, rules and recommendations applicable regarding children’s rights and the right of access to a lawyer and to be assisted by a lawyer in particular. However, whatever their number, relevance and precision, rules cannot substitute for good personal judgement and common sense. Researchers should therefore possess and exercise good judgement in all circumstances.

- **Equality and respect.** The research team must treat all children and youth equally with respect and fairness regardless of age, culture, caste, nationality, creed, ethnicity, health status (e.g. AIDS), physical and psychological ability, family situation, gender, language, racial origin, socio-economic status, religious belief and / or sexual orientation. Whatever the reason for his/her conflict with the law is, the child must be treated with respect and courtesy. The researcher should introduce him or herself and explain the context and purpose of the interview.
- **Credibility.** Credibility is crucial for a successful research. Researchers should explain clearly to children the objectives and limits of their work. They should not make any promises they cannot keep.
- **Confidentiality.** It is fundamental that any information given to researchers must be treated confidentially. Doing otherwise can have serious consequences for the child and for the researcher's credibility and safety. Special measures should be taken to keep recorded information confidential, by using coded language or reference to a number for instance.
- **Be accurate and precise.** During the interview, it is important to collect sound and precise information in order to be able to draft well documented reports and relevant recommendations. Moreover, do not ask children to tell a story or take an action that is not part of their own history.
- **Sensitivity.** Especially when interviewing juveniles, researchers should pay attention to the situation, mood and needs of the individual and to his or her security.
- **Objectivity.** Researchers should work to record actual facts and should deal with children in a manner that is not coloured by feelings or preconceived opinions.
- **Behave with integrity.** Researcher should act as role models of child-friendly attitudes, behaviours and practices. They should treat all children with decency and respect. They should maintain a strictly professional relationship with the child. They should not be motivated by self-interest and should be fully honest. In all their dealings, they should operate in accordance with the international human rights standards that are leading their work.
- **Visibility.** Researchers should make sure that children and, if so, the authorities and staff members of juvenile detention facilities, are aware of their methodology and objectives for the interview and the research study. Inside a place of detention, researchers should wear a badge or other means of identification. Moreover, the project "MY LAWYER, MY RIGHTS" will be displayed and explained on the website www.mylawyermyrights.eu.

B. INTERVIEW OF A CHILD SUSPECTED OR ACCUSED AND DEPRIVED OF LIBERTY

In order to collect testimonies of children suspected or accused in criminal proceedings on their experience with lawyers, the research team might have to conduct interviews of children who are deprived of liberty. If so, the place (police station, juvenile detention facility, etc.) should be offering the possibility for a friendly and active collaboration of the staff for the participation of children to be involved in interview(s) / focus group(s).

If the research team wants to interview a child in a juvenile detention facility, the Director shall be contacted first by phone and then by official letter for a first exchange of information, with the following objective:

- Providing clear and comprehensive information on the scope and objectives of the project “MY LAWYER, MY RIGHTS” and its methodology (information sheet);
- Requesting the cooperation of the Direction and staff for facilitating the contact with children, obtaining their informed consent, carrying out the interview(s) / focus group(s) and assisting the researchers for the follow-up of interviews;
- Asking the institution to arrange a meeting with children. The first part of the meeting will be held in the presence of one professional from the institution. He/she will be requested to introduce the facilitator of the project and to act as a moderator during the interviews/ focus groups;
- Giving appropriate clarification and information in response to any questions, concerns, suggestions, recommendations or needs expressed.

The **key principles** that must be respected in conducting a research study with children suspected or accused and deprived of liberty are the same as those presented under point A of this document. However, we can add two principles that must be specifically respected in case of deprivation of liberty:

- **Respect the authorities and the staff in charge.** A sufficient level of mutual respect should be established between the staff and the research team. Researchers should always respect the duties of the authorities and try to identify the hierarchic levels and their responsibilities in order to be able to address any problem at the right level. Researchers should keep in mind that many problems stem not from individuals but from an inadequate system of deprivation of liberty which fosters inappropriate behaviour. Researchers should also take into account the fact that staff members working in places of detention are carrying out a demanding job, often socially undervalued and, in many countries, poorly paid.
- **Security.** Researchers must be aware of both their own security, the security of those they come in contact with and the security of the institution as a whole. Researchers should refrain from introducing or removing any object without the prior agreement of the authorities. They should display their identity by wearing a badge or other means of identification. Regarding the security of the children visited, the researchers should consider how to use information in a way that doesn't put individuals at risk.

C. INTERVIEW(S) / FOCUS GROUP(S) WITH CHILDREN

- **Child participation:**

In order to participate in the interview(s) and/or focus group(s), a child must meet the following inclusion criteria:

- Be considered as a child suspected or accused in criminal proceedings;
- Speak and understand the language in which the interview(s) / focus group(s) will be conducted;
- Be informed (in writing and orally) about the research study, its scope and the purpose of the interview(s) / focus group(s), and he must have understood the information (information sheet);
- Express his/her agreement to participate in the research study by signing the consent form;

A child who meets any of the following exclusion criteria must not participate in interview(s) and/or focus group(s):

- The child is not willing to participate;
 - The child presents clear cognitive challenges or is traumatized; and/or
 - The child psychologist, childcare staff or social worker responsible for him/her share doubts about possible negative impacts that the participation could have on the child.
- **Preparation of interview(s) / focus group(s) with children:**
- Choose a location where there is all the privacy requested to ethically interview a child, where there are few distractions and where the child feels safe and comfortable.
 - Choose how the interview will be recorded and how the records will be kept confidential: i.e. two interviewers (one taking notes), or one interviewer taking notes, using recording device, etc. Inform the child of the reasons for recording and make sure that s/he understands that his or her right to privacy will not be compromised by the method.
- **Introduction of interview(s) / focus group(s) with children:**

This first stage of the interview with children is aimed at:

- Introducing the facilitator of the project “MY LAWYER, MY RIGHTS” to the children;
- Describing the aims of the research study;
- Trying to familiarize with the children in order to achieve a first level of friendly and trustful interaction (“shooting the breeze”);
- Explaining in a clear and child-sensitive manner the procedure for the interview(s) / focus group(s), including the informed consent form and the type of questions that the researcher would like to discuss with the children;
- Asking if there are any other children who would – to his/her/their knowledge – like to participate in the interview(s) / focus group(s).

During this first stage of the interview(s) with the children the person/s conducting the activity is/are requested to observe the reactions of the children and to take note of it as well as of his/their first impressions of the situation.

- **Informed consent of the children:**

Each child participating in the interview(s) / focus group(s) is asked to give his or her informed consent through a specific form that will be presented and explained to him/ her and that the child will be requested to read and sign.

- **Presence of third persons:**

If needed or if requested by a child, a third person may participate in the interview(s) / focus group(s). In case of another adult is present, the facilitator is asked to make him/her aware of the aims of the study, of the procedure of interview and to try to make him/her maintain a neutral role towards the children and their story. The researcher shall observe the relational dynamics between the children and the adult and

report his/her observations in the dedicated section of the research report. If possible, the participation of adults responsible for the child should be avoided in order to allow the child to speak freely.

- **Conducting the interview(s) / focus group(s):**

The interview(s) / focus group(s) shall take place in a child-friendly environment and in an atmosphere that helps the child to feel safe and comfortable, to build trust with the researcher(s), and that guarantees the child's privacy and confidentiality.

Regarding focus groups, the facilitator must insist on the importance and the responsibility for each participant to keep confidential the information shared within the group. It is the facilitator's task to let the children tell their story and share their views without any judgmental signals from him/ her and his/ her team and, if there are any, they should only be reflecting the children's stories. Minimal directions could be given, but only in order to find answers to the questions of the research. During focus group(s), the facilitator should pay attention to involve all children equally, without putting any pressure on the child/children who may not feel comfortable to speak about certain issues.

The child shall feel that the facilitator:

- Trusts him/her;
- Focuses his/her attention on the child;
- Is not judging the child;
- Has a genuine interest in the views and opinions of the child and his or her current situation;
- Is aiming at gathering this information in order to contribute to the development of a better protection of children's rights.

The facilitator and observer shall:

Predictability

- Introduce himself/herself properly before interview(s) / focus group(s);
- Explain the purpose of the interview, what the information they give will be used for and the limits of the things they can change;
- Explain why s/he is taking notes/using a recorder during the interview and how it will be kept confidential;

Safety/Trust

- Start with conversational or non-controversial questions and work towards more sensitive issues;
- Use an informal and relaxed approach to help the child to feel at ease. Understand that it may take some time for the child to feel comfortable enough to talk (especially if the events they are recalling are traumatic ones)
- Understand the child's situation and feelings;
- Observe the child's reactions and, if needed, interrupt or stop the session (example: in case of extra-sensitivity, aggressiveness, etc.);
- Observe the interaction between the children participating in the focus group;
- Clearly distinguish his/her own feelings from the feelings of the child;
- Adopt a non-intrusive approach that will respect the privacy and intimacy of children.

Unbiased information

- Encourage the child to give their information and tell their story with their own words;
 - Explain that they can tell the interviewer that they do not know the answer to a question;
 - Explain that they should correct the interviewer if s/he is mistaken or incorrect;
 - Avoid leading questions or comments that may make the child feel coerced or pressured into giving a certain answer;
 - Avoid repeated questions as it may lead the child to believe his/her previous answer was 'wrong';
 - Use simple, age-appropriate language and make sure that the child understands the correct meaning of the question;
 - To get more detail, use follow-up questions, e.g. "And then what happened?";
 - Plan one or two short breaks during the interview at appropriate points as children have a short attention span.
- Concluding the interview(s) / focus group(s):**
- Ask the child if they have any questions or anything else they would like to tell you;
 - Explain again the limits of your work and avoid raising false hopes;
 - Complete your notes immediately after the interview to ensure the most accurate representation of the meeting.

D. ISSUES THAT NEED TO BE CONSIDERED DURING A RESEARCH WITH CHILDREN¹

The following list contains issues that need to be considered for an ethical research with minors. It is of fundamental importance to keep in mind and check all these suggestions during the study protocol procedures.

Before the research:

- Will the answer to the research question benefit the young person?
- Does the study compromise the interests of the young person?
- Is a research with children the only way to answer the research question?

While planning the study:

- Are the research methods appropriate?
- Have the young person been involved in the research design?
- Is the information sheet appropriate and adequate for the child?
- Is the language appropriate and are there translations available?
- What distress could the research cause to participants?
- What mechanisms are required to support children who are distressed by the interview?

¹ Modified from: Thomas S, Byford S. Research with unaccompanied children seeking asylum. *BMJ* 2003;327:1400–2.

During the research:

- Has the child given his informed consent?
- Are the researchers aware of child protection issues and procedures²?
- Have child protection issues and procedures been discussed with the young person?
- Has the young person tried to answer questions to which he/she doesn't know the answer?
- Has the young person tried to tell you what he/she believes you want to hear?
- Do you feel that the young person fear that any information he/she discloses will result in reprisals when you will be gone?

After the research:

- Is there a procedure for debriefing after the interview?
- Is there a system for feeding back results?

² If a child discloses bad practice during an interview (such as abuse, criminal activity, etc.), the person carrying out the interview should know the local procedures for reporting it.

Bijlage 2. Tabel met het internationaal, regionaal en nationaal regelgevend kader van het Belgisch jeugdbeschermingsstelsel

A. HET INTERNATIONAAL KADER

1. De bekrachtigde verdragen

	Ondertekening	Ratificatie	Toetreding	Reserve(s)/verklaring(en)
IVBPR	10 december 1968	21 april 1983	/	<p>Reserve:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Artikel 10 § 3 volgens welke jonge delinquenten afgezonderd moeten zijn van volwassenen en onderworpen aan een bijzonder regime geldt enkel voor de maatregelen die genomen worden onder de wet betreffende de jeugdbescherming.¹ <p>Verklaring:</p> <ul style="list-style-type: none"> - « Het Koninkrijk België verklaart de bevoegdheid van de Mensenrechtencomité te erkennen krachtens artikel 41 van het Internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten. »

¹ Officiële tekst in het Engels: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=en#EndDec

Reservations :

" ...

2. The Belgian Government considers that the provision of article 10, paragraph 2 (a), under which accused persons shall, save in exceptional circumstances, be segregated from convicted persons is to be interpreted in conformity with the principle, already embodied in the standard minimum rules for the treatment of prisoners [resolution (73) 5 of the Committee of Ministers of the Council of Europe of 19 January 1973], that untried prisoners shall not be put in contact with convicted prisoners against their will [rules 7 (b) and 85 (1)]. If they so request, accused persons may be allowed to take part with convicted persons in certain communal activities.

3. The Belgian Government considers that the provisions of article 10, paragraph 3, under which juvenile offenders shall be segregated from adults and be accorded treatment appropriate to their age and legal status refers exclusively to the judicial measures provided for under the *régime* for the protection of minors established by the Belgian Act relating to the protection of young persons. As regards other juvenile ordinary-law offenders, the Belgian Government intends to reserve the option to adopt measures that may be more flexible and be designed precisely in the interest of the persons concerned.

4. With respect to article 14, the Belgian Government considers that the last part of paragraph 1 of the article appears to give States the option of providing or not providing for certain derogations from the principle that judgements shall be made public. Accordingly, the Belgian constitutional principle that there shall be no exceptions to the public pronouncements of judgements is in conformity with that provision. Paragraph 5 of the article shall not apply to persons who, under Belgian law, are convicted and sentenced at second instance following an appeal against their acquittal of first instance or who, under Belgian law, are brought directly before a higher tribunal such as the Court of Cassation, the Appeals Court or the Assize Court.

5. Articles 19, 21 and 22 shall be applied by the Belgian Government in the context of the provisions and restrictions set forth or authorized in articles 10 and 11 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 4 November 1950, by the said Convention. "

Declarations :

" 6. The Belgian Government declares that it does not consider itself obligated to enact legislation in the field covered by article 20, paragraph 1, and that article 20 as a whole shall be applied taking into account the rights to freedom of thought and religion, freedom of opinion and freedom of assembly and association proclaimed in articles 18, 19 and 20 of the Universal Declaration of Human Rights and reaffirmed in articles 18, 19, 21 and 22 of the Covenant.

7. The Belgian Government declares that it interprets article 23, paragraph 2, as meaning that the right of persons of marriageable age to marry and to found a family presupposes not only that national law shall prescribe the marriageable age but that it may also regulate the exercise of that right. "

IVRK	26 januari 1990	16 december 1991	/	Verklaring : <ul style="list-style-type: none"> - Niet-discriminatie (art 2, §1) legt uit als noodzakelijk de verplichting om aan vreemdelingen dezelfde rechten te waarborgen als de eigen onderdanen; - De artikels 13 en 15 zullen worden toegepast in de context van artikels 10 en 11 EVRM; - Het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst impliceert ook de vrijheid om zijn godsdienst of overtuiging te kiezen; - Artikel 40, 2, b, v): deze bepaling is niet van toepassing op minderjarigen die (1) in tweede aanleg schuldig zouden zijn bevonden en veroordeeld, tengevolge van een beroep ingesteld tegen hun vrijspraak in eerste aanleg (2) rechtstreeks verwezen worden naar een hoger rechtscollege zoals het Hof van Assisen.²
Derde aanvullend protocol over klachtrecht (IVRK - OP3)	28 februari 2012	30 mei 2014	/	Verklaring: <ul style="list-style-type: none"> - Erkenning van de bevoegdheid van de Comité inzake de rechten van het kind om, krachtens artikel 12 van het aanvullend protocol, klachten van een Lidstaat te krijgen over het feit dat een ander Lidstaat haar verplichtingen niet voldoet.
EVRM	4 november 1950	14 juni 1955	/	/
Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie	Juridisch bindend sinds 1 december 2009 (datum van de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon)	/	/	/
Europees sociaal handvest (herzien)	3 mei 1996 (vorige versie ondertekend op 18	2 maart 2004 (vorige versie geratificeerd		Verklaring : <ul style="list-style-type: none"> - Het Koninkrijk België verklaart zich gebonden te weten door de volgende

² **Interpretatieve verklaringen :**

" 1. In verband met artikel 2, lid 1, legt de Belgische regering niet-discriminatie op grond van nationale afkomst uit als noodzakelijk de verplichting voor de Staten inhoudend om aan vreemdelingen dezelfde rechten te waarborgen als de eigen onderdanen. Dit begrip moet verstaan als ertoe strekkende iedere willekeurige gedraging uit te bannen, doch niet verschillen in behandeling, stoelend op objectieve en redelijke overwegingen, overeenstemmend met de beginselen die in democratische samenlevingen gelden.

2. De artikels 13 en 15 zullen door de Belgische regering worden toegepast in de context van de bepalingen en de beperkingen welke in de artikels 10 en 11 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950, worden opgesomd of toegestaan.

3. De Belgische regering legt lid 1 van artikel 14 in die zin uit, dat het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst, overeenkomstig de geldende bepalingen van het artikel 18 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten van 19 december 1966 evenals van het artikel 9 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 4 november 1950, ook de vrijheid impliceert om zijn godsdienst of overtuiging te kiezen.

4. Met betrekking tot lid 2 b.(v) van artikel 40 is de Belgische regering van oordeel dat de uitdrukking « overeenkomstig de wet » *in fine* van deze bepaling betekent dat :

a) deze bepaling niet van toepassing is op minderjarigen die krachtens de Belgische wet in tweede aanleg schuldig zouden zijn bevonden en veroordeeld, tengevolge van een beroep ingesteld tegen hun vrijspraak in eerste aanleg;

b) deze bepaling niet van toepassing is op minderjarigen die krachtens de Belgische wet rechtstreeks verwezen worden naar een hoger rechtscollege zoals het Hof van Assisen. "

	oktober 1961)	16 oktober 1990)		bepalingen van Afdeling II van het Handvest: art. 1 à 18 ; 19 (niet § 12) ; 20 à 22 ; 25 ; 26 ; 27 (§ 1 en 2) ; 28 tot 30.
--	---------------	------------------	--	--

2. De Europese Richtlijnen

	Omzetting	Nationale wetgeving	Afstand neming
RICHTLIJN 2010/64/EU	De richtlijn moest omgezet worden voor 30 oktober 2013 en werd gedeeltelijk omgezet in november 2016 (<i>→ voor de rest beschouwt de regering dat de actuele Belgische wetgeving dezelfde rechten toekent als deze van de richtlijn³</i>).	Wet van 21 november 2016 betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord.	/
RICHTLIJN 2012/13/EU	De richtlijn moest omgezet worden voor 2 juni 2014 maar werd nog niet geïmplementeerd in België.	/ Maar rechtstreekse werking: Het Hof van Justitie van de Europese Unie heeft in zijn jurisprudentie bepaald dat richtlijnen een rechtstreekse werking hebben wanneer de erin opgenomen bepalingen onvoorwaardelijk en voldoende duidelijk en nauwkeurig zijn en wanneer de EU-landen de richtlijn niet voor de uiterste datum hebben omgezet (arrest Van Duyn van 4 december 1974).	/
RICHTLIJN 2013/48/EU	De richtlijn werd omgezet door een wet inwerking getreden op 27 november 2016 (streefdatum ter omzetting van de richtlijn).	Wet van 21 november 2016 betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord.	/
RICHTLIJN 2016/800/EU	De richtlijn moet voor 11 juni 2019 omgezet worden en werd nog niet geïmplementeerd in België (maar de bevoegde autoriteiten werken eraan).	/	/
RICHTLIJN 2016/1919	De richtlijn moet voor 25 mei 2019 omgezet worden.	/	/

³ Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE) and European Lawyers Foundation (ELF), final report of the «TRAINAC» project on assessment, good practices and recommendations on the right to interpretation and translation, the right to information and the right of access to a lawyer in criminal proceedings, 2016, www.ccbe.eu.

B. NATIONAAL KADER

	Naam en verwijzing naar de wet	Bekendmaking datum	Wat voorziet de wet?	Ontheffing?
Jeugdbeschermingssysteem	Wet betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade (ingrijpende wijziging van de wet van 2006).	8 april 1965	<ul style="list-style-type: none"> - De wet voorziet de organisatie van de jeugdgerechten, de jeugdbescherming procedure en de territoriale bevoegdheden van de jeugdgerechten; - De jeugdrechtbank neemt kennis van de vordering van het Openbaar Ministerie over de jongere die een misdrijf omschreven feit heeft gepleegd; - De jeugdrechtbank mag maatregelen van bewaring, behoeding en opvoeding uitspreken; - De wet bepaalt eveneens de vrijheidsbeneming en de regels met betrekking tot het verhoor van de minderjarige; 	In twee gevallen kan een minderjarige berecht worden volgens de regels van het gemeen strafrecht: (1) bij een uithandengeving: minderjarige van 16 jaar of ouder en die het voorwerp uitgemaakt zou hebben van voorafgaande bewaring, behoeding of opvoeding maatregelen; (2) op het vlak van wegverkeer zoals voorzien in artikel 36 <i>bis</i> van dezelfde wet.
Minimumleeftijd voor de strafrechtelijke aansprakelijkheid	/	/	Onder de 18 jaar pleegt de jongere geen misdrijf maar een "als misdrijf omschreven feit" en het gemeenrechtelijk strafrecht is niet toegepast maar de jeugdbescherming (cf. Wet van 8 april 1965). België heeft echter geen duidelijke leeftijd bepaald waaronder kinderen beschouwd worden als niet in staat om de strafwet te overtreden. Toch bepaalt de leeftijd welke maatregelen genomen zullen worden door de jeugdrechter.	/
Recht op toegang tot een advocaat	- Wetboek van Strafvordering, art. 47 <i>bis</i>	- 20 juli 1990	- Wanneer de jongere <u>niet van zijn vrijheid is benomen</u> en verhoord moet worden	

	<ul style="list-style-type: none"> - Wet met betrekking tot de voorlopige hechtenis, art. 2bis → Gewijzigd door de Wet tot wijziging van het Wetboek van straffordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan (Salduz wet) → En door de Wet van 21 november 2016 betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord (Salduz bis wet) 	<ul style="list-style-type: none"> - 13 augustus 2011 - 21 november 2016 	<p>als verdachte heeft hij recht op een vertrouwelijk overleg met een advocaat vóór elk verhoor. Wanneer hij verdacht wordt om een feit te hebben gepleegd dat strafbaar is van een vrijheidsbeneming heeft hij eveneens recht op bijstand door een advocaat tijdens het verhoor;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wanneer de jongere <u>van zijn vrijheid is benomen</u> en verhoord moet worden als verdachte heeft hij recht op een vertrouwelijk overleg vóór het eerste verhoor bij de politie, procureur of onderzoeksrechter. Het overleg kan 30 minuten duren en is in uitzonderlijke gevallen verlengbaar; - In geen geval mag de minderjarige afstand doen van zijn recht tot een vertrouwelijk overleg. 	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer de jonge verdachte <u>van zijn vrijheid is benomen</u>, moet er contact genomen worden met een advocaat via de web Salduz permanentiedienst. Vanaf het contact neming moet het vertrouwelijk overleg met de advocaat binnen de 2 uur plaatsnemen. Komt er geen advocaat na 2 uur, mag het verhoor zonder advocaat starten.
Recht op bijstand door een advocaat	<ul style="list-style-type: none"> - Wetboek van Straffordering, art. 47bis - Wet met betrekking tot de voorlopige hechtenis, art. 2bis → Gewijzigd door de Wet tot wijziging van het Wetboek 	<ul style="list-style-type: none"> - 13 augustus 2011 	<ul style="list-style-type: none"> - De jongere die <u>niet van zijn vrijheid is benomen</u> wanneer hij verdacht is met een feit strafbaar met vrijheidsbeneming en de jongere die <u>van zijn vrijheid is benomen</u> hebben allebei recht op bijstand door een advocaat tijdens het 	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer de jonge verdachte <u>van zijn vrijheid is benomen</u>, moet er contact genomen worden met een advocaat via de web Salduz permanentiedienst. Vanaf

	<p>van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan (Salduz wet).</p> <p>→ En door de Wet van 21 november 2016 betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord (Salduz bis wet)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wet betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade 	<ul style="list-style-type: none"> - 21 november 2016 - 8 april 1965 	<p>verhoor. Ze mogen geen afstand doen van dit recht.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ieder jongere heeft recht op bijstand door een advocaat bij elk verschijning voor de jeugdrechter/rechtbank of voor de onderzoeksrechter; 	<p>het contact neming moet het vertrouwelijk overleg met de advocaat binnen de 2 uur plaatsnemen. Komt er geen advocaat na 2 uur, mag het verhoor zonder advocaat starten.</p> <ul style="list-style-type: none"> - De jeugdrechter, evenals de onderzoeksrechter mag een bijzonder onderhoud (zonder advocaat) met de jongere hebben; - De uithandgegeven jongere die voor een correctionele rechtbank verschijnt, heeft geen plicht meer om zich te laten bijstaan door een advocaat behalve voor het Hof van Assisen (in dat geval is er een verplichting van bijstand voor allen). De jongere MAG zich dus laten bijstaan door een advocaat als hij daarvoor zelf de stappen onderneemt.
Het rechtsbijstand systeem	<ul style="list-style-type: none"> - Wet met betrekking tot de rechtsbijstand (belangrijke wijzigingen in 2016 maar niets veranderd wat betreft de minderjarigen) - Koninklijk Besluit tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische 	<ul style="list-style-type: none"> - 23 november 1998 - 19 december 2003 	<ul style="list-style-type: none"> - Invoeging van de bepalingen van deze wet in het Gerechtelijk wetboek (Boek III bis); - In elk gerechtelijk arrondissement is een Commissie voor juridische bijstand belast met de organisatie de rechtsbijstand; - Elk balie heeft zijn Bureau voor juridische bijstand dat de lijst van de vrijwillige advocaten opstelt; - De juridische bijstand wordt door 	/

	tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand		<p>advocaten verleend;</p> <ul style="list-style-type: none"> - De juridische eerstelijnsbijstand: verleend in de vorm van praktische inlichtingen, juridische informatie, een eerste juridisch advies of de verwijzing naar een gespecialiseerde instantie of organisatie, is volledig kosteloos; - De juridische tweedelijnsbijstand: verleend aan een natuurlijke persoon in de vorm van een omstandig juridisch advies, bijstand al dan niet in het kader van een procedure of bijstand bij een geding met inbegrip van de vertegenwoordiging, is volledig of gedeeltelijk kosteloos (volledig kosteloos voor de minderjarigen). 	
Aanstelling van een advocaat	<ul style="list-style-type: none"> - Wet met betrekking tot de rechtsbijstand - Wet betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade 	<ul style="list-style-type: none"> - 23 november 1998 - 8 april 1965 	<ul style="list-style-type: none"> - Omdat de jongere van de juridische tweedelijnsbijstand mag genieten, wijst het Bureau voor juridische bijstand een advocaat aan uit de lijst van vrijwillige advocaten en informeert de advocaat over zijn aanstelling (in geval van een aanwijzing of ambtshalve toevoeging). In spoedgevallen (ambtshalve toewijzing) wijst de stafhouder een advocaat aan uit de lijst en verwittigt de balie. - In geval van een belangenconflict zorgt de stafhouder of het BJB ervoor dat de advocaat die werd aangewezen of ambtshalve toegewezen in het kader van de rechtsbijstand de advocaat van de jongere is en in geen geval deze van zijn ouders. 	/
Centra voor sociaaljuridische verdediging			<ul style="list-style-type: none"> - De dienst werkt zonder mandaat en biedt niet dwingende en kosteloze bijstand; - Individuele hulp: 	/

<p>→ <i>Service Droits des Jeunes</i></p>	<p>- Besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap betreffende de bijzondere voorwaarden voor de erkenning en de toekenning van toelagen aan de diensten voor hulpverlening in open milieu</p>	<p>- 15 maart 1999</p>	<p>De dienst verleent aan de jongeren en hun omgeving alle nodige en passende juridische informatie in een verstaanbare taal. De dienst verleent sociale en juridische bijstand om de jongeren toe te laten hun rechten te kennen, en indien nodig een vertegenwoordiging voor de rechter te krijgen;</p> <p>- Communautaire acties: De dienst probeert de juridische en sociale status van de jongere te verbeteren en deelt zijn kennis met andere instellingen.</p>	
<p>→ <i>Kinderrechtswinkel</i></p>	<p>- Besluit van de Vlaamse Regering tot uitvoering van het decreet van 20 januari 2012 houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid</p>	<p>- 14 september 2012</p>	<p>- De dienst werkt zonder mandaat en biedt niet dwingende en kosteloze bijstand;</p> <p>- Individuele hulp: De dienst verleent aan de jongeren en hun omgeving alle nodige en passende juridische informatie in een verstaanbare taal. De dienst begeleidt de jongere in de juridische stappen, en indien nodig voor de rechtbanken; beantwoordt alle vragen in verband met zijn rechten, per telefoon, via e-mail of tijdens de permanenties; brengt de jongere in contact met een jeugdadvocaat;</p> <p>- Communautaire acties: De dienst probeert de juridische en sociale status van de jongere te verbeteren en deelt zijn kennis met andere instellingen; organiseert opleidingen voor professionals en advocaten; organiseert activiteiten in scholen; doet mee aan de hervormingswerken van de jeugdbescherming.</p>	/

<p>Nationale controlemechanismen → <i>Délégué général aux droits de l'enfant</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Decreet tot instelling van een algemeen afgevaardigde van de Franse Gemeenschap voor de rechten van het kind - Besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap betreffende de algemeen afgevaardigde van de Franse Gemeenschap voor de rechten van het kind <p>→ De algemeen afgevaardigde van de Franse Gemeenschap voor de rechten van het kind bestaat sinds 1991 maar het <i>Besluit van de Executieve van de Franse Gemeenschap tot instelling van een algemeen afgevaardigde voor de rechten van het kind en bij de hulpverlening aan de jeugd in de Franse Gemeenschap</i> werd ingetrokken en vervangen door het Decreet van 2002</p>	<ul style="list-style-type: none"> - 20 juni 2002 - 19 december 2002 	<p>De afgevaardigde:</p> <ul style="list-style-type: none"> - is voor een periode van zes jaar en één maal hernieuwbaar aangesteld en mag geen andere professionele activiteiten uitoefenen gedurende zijn mandaat. - zorgt voor de promotie van de rechten en de belangen van het kind en zet hij informatiecampagnes over deze rechten en belangen; - ziet toe op de correcte toepassing van de wetgeving aangaande de kinderen; - legt iedere overheid bevoegd voor de kinderen, elk voorstel voor betreffende de aanpassing van de geldende wetgeving en doet hij terzake alle nodige aanbevelingen; - krijgt van iedere belangstellende, informatie, klachten of bemiddelingsaanvragen over inbreuken op de rechten en belangen van de kinderen; - voert onderzoeken op verzoek van de Parlement. 	/
<p>→ <i>Kinderrechtencommissaris</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Decreet houdende oprichting van een Kinderrechtencommissariaat en instelling van het ambt van Kinderrechtencommissaris 	15 juli 1997	<p>De commissaris :</p> <ul style="list-style-type: none"> - is voor een periode van zes jaar aangesteld en mag geen andere professionele activiteiten uitoefenen gedurende zijn mandaat; - verdedigt de rechten en behartigt de belangen van het kind; - ziet hij toe op de naleving van het Verdrag; - op eigen initiatief of op verzoek van het Vlaams Parlement een onderzoek in te 	/

			<p>stellen met betrekking tot de naleving van het Verdrag;</p> <ul style="list-style-type: none"> - klachten die betrekking hebben op de niet-naleving van het Verdrag, te onderzoeken en zo mogelijk gericht door te verwijzen naar de voorzieningen. 	
<p>➔ <i>Nationale commissie voor de rechten van het kind</i></p>	<p>- Wet houdende goedkeuring van het samenwerkingsakkoord houdende oprichting van een Nationale commissie voor de rechten van het kind, gesloten te Brussel, op 19 september 2005, tussen de Staat, de Vlaamse Gemeenschap, het Vlaams Gewest, de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest, de Duitstalige Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie en de Franse Gemeenschapscommissie.</p>	<p>1 mei 2006</p>	<p>De commissie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - draagt bij tot de uitwerking van het vijfjaarlijkse verslag dat België moet opstellen overeenkomstig artikel 44 van het Verdrag inzake de rechten van het kind; - zorgt in naam van de Belgische Staat voor de voorstelling van het verslag bij het Comité van de rechten van het kind; - draagt tevens bij tot de uitwerking van andere documenten in verband met de rechten van het kind die de Belgische Staat gehouden is voor te leggen aan internationale instanties; - neemt de nodige maatregelen om de verzameling, de analyse en de verwerking te coördineren van een minimum aan gegevens ten behoeve van het Comité van de rechten van het kind; - heeft ook een opdracht op het vlak van de bevordering van het overleg en de permanente gegevensuitwisseling tussen de verschillende autoriteiten en instanties die zich bezig houden met de rechten van het kind; - Kinderen moeten, op structurele en aangepaste wijze, betrokken worden bij het werk van de Commissie. 	<p>/</p>

BELGISCH STAATSBLAD

MONITEUR BELGE

Publicatie overeenkomstig artikelen 472 tot 478 van de programmawet van 24 december 2002, gewijzigd door de artikelen 4 tot en met 8 van de wet houdende diverse bepalingen van 20 juli 2005.

Dit *Belgisch Staatsblad* kan geconsulteerd worden op :

www.staatsblad.be

Bestuur van het Belgisch Staatsblad, Antwerpsesteenweg 53, 1000 Brussel - Directeur : Wilfried Verrezen

Gratis tel. nummer : 0800-98 809

186e JAARGANG

N. 310

186e ANNEE

VRIJDAG 25 NOVEMBER 2016
TWEDE EDITIE

VENDREDI 25 NOVEMBRE 2016
DEUXIEME EDITION

Publication conforme aux articles 472 à 478 de la loi-programme du 24 décembre 2002, modifiés par les articles 4 à 8 de la loi portant des dispositions diverses du 20 juillet 2005.

Le *Moniteur belge* peut être consulté à l'adresse :

www.moniteur.be

Direction du Moniteur belge, chaussée d'Anvers 53, 1000 Bruxelles - Directeur : Wilfried Verrezen

Numéro tél. gratuit : 0800-98 809

INHOUD

Wetten, decreten, ordonnances en verordeningen

Federale Overheidsdienst Justitie

23 NOVEMBER 2016. — Koninklijk besluit tot uitvoering van artikel 47bis, § 5, van het Wetboek van Strafvordering, bl. 78336.

SOMMAIRE

Lois, décrets, ordonnances et règlements

Service public fédéral Justice

23 NOVEMBRE 2016. — Arrêté royal portant exécution de l'article 47bis, § 5, du Code d'instruction criminelle, p. 78336.

WETTEN, DECRETEN, ORDONNANTIES EN VERORDENINGEN LOIS, DECRETS, ORDONNANCES ET REGLEMENTS

FEDERALE OVERHEIDSDIENST JUSTITIE

[C – 2016/09573]

23 NOVEMBER 2016. — Koninklijk besluit tot uitvoering van artikel 47bis, § 5, van het Wetboek van Strafvordering

FILIP, Koning der Belgen,

Aan allen die nu zijn en hierna wezen zullen, Onze Groet.

Gelet op artikel 108 van het Grondwet;

Gelet op artikel 47bis, § 5, van het Wetboek van Strafvordering;

Gelet op artikel 10/1 van de wet van 19 december 2003 betreffende het betreffende het Europees aanhoudingsbevel;

Gelet op het advies van de Inspecteur van Financiën, gegeven op 10 november 2016;

Gelet op de akkoordbevinding van de Minister van Begroting van 21 november 2016;

Gelet op de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973, artikel 3, § 1;

Gelet op de dringende noodzakelijkheid,

Overwegende dat de wet van 21 november 2016 betreffende bepaalde rechten van personen die worden verhoord, in werking moet treden op 27 november 2016;

Overwegende dat deze wet in artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering, in § 5, eerste lid, voorziet dat aan bepaalde door de wet bepaalde personen voor het eerste verhoor een verklaring van rechten moet worden overhandigd;

Overwegende dat artikel 47bis, § 5, tweede lid, bepaalt dat de vorm en inhoud van deze verklaring van rechten door de Koning moet worden bepaald;

Overwegende dat de verklaring van rechten zoals vastgesteld door het koninklijk besluit van 16 december 2011 tot uitvoering van artikel 47bis, § 4, van het Wetboek van Strafvordering, dringend moet worden aangepast aan de wijzigingen in de mee te delen rechten door de wet van 21 november 2016;

Overwegende dat het koninklijk besluit en de gevoegde modeldocumenten één van de essentiële elementen is van de wet van 21 november 2016 aangezien het de nieuwe rechten die aan personen die worden verhoord in een verstaanbare en begrijpelijke taal uitlegt. Overwegende dat het fundamenteel is dat alle personen die worden verhoord vanaf de inwerkingtreding van de wet op een uniforme wijze over deze rechten worden geïnformeerd, moet dit besluit dan ook worden aangenomen voor de inwerkingtreding van de wet zodat de verklaring van rechten vanaf 27 november 2016 kan worden gebruikt;

Op de voordracht van de Minister van Justitie,

Hebben Wij besloten en besluiten Wij :

Artikel 1. Aan de personen bedoeld in artikel 47bis, § 2 van het Wetboek van strafvordering wordt voor het eerste verhoor een verklaring van rechten overhandigd, zoals bepaald in bijlage 1 van dit besluit.

Art. 2. Aan de personen bedoeld in artikel 47bis, § 4 van het Wetboek van strafvordering wordt voor het eerste verhoor een verklaring van rechten overhandigd, zoals bepaald in bijlage 2 van dit besluit.

Art. 3. Aan de personen bedoeld in artikel 10/1 van de wet van 19 december 2003 betreffende het Europees aanhoudingsbevel een verklaring van rechten overhandigd, zoals bepaald in bijlage 3 van dit besluit.

Art. 4. De Minister van Justitie staat in voor een vertaling van de bijlagen naar minstens de officiële talen van de lidstaten van de Europese Unie.

Art. 5. Het koninklijk besluit van 16 december 2011 tot uitvoering van artikel 47bis, § 4, van het Wetboek van Strafvordering, wordt opgeheven.

Art. 6. Dit besluit treedt in werking op 27 november 2016.

Art. 7. De minister bevoegd voor Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit.

Gegeven te Brussel, 23 november 2016.

FILIP

Van Koningswege :

De Minister van Justitie,
K. GEENS

SERVICE PUBLIC FEDERAL JUSTICE

[C – 2016/09573]

23 NOVEMBRE 2016. — Arrêté royal portant exécution de l'article 47bis, § 5, du Code d'instruction criminelle

PHILIPPE, Roi des Belges,

A tous, présents et à venir, Salut.

Vu l'article 108 de la Constitution;

Vu l'article 47bis, § 5, du Code d'instruction criminelle;

Vu l'article 10/1 de la loi du 19 décembre 2003 relative au mandat d'arrêt européen;

Vu l'avis de l'Inspecteur des Finances, donné le 10 novembre 2016;

Vu l'accord du Ministre du Budget, donné le 21 novembre 2016;

Vu les lois sur le Conseil d'Etat, coordonnées le 12 janvier 1973, l'article 3, § 1er;

Vu l'urgence,

Considérant que la loi du 21 novembre 2016 relative à certains droits des personnes soumises à un interrogatoire doit entrer en vigueur le 27 novembre 2016;

Considérant que cette loi prévoit à l'article 47bis, § 5, alinéa 1er, du Code d'instruction criminelle qu'une déclaration des droits doit être remise à certaines personnes visées par la loi avant la première audition;

Considérant que l'article 47bis, § 5, alinéa 2, dispose que la forme et le contenu de cette déclaration des droits doivent être fixés par le Roi;

Considérant que la déclaration des droits établie par l'arrêté royal du 16 décembre 2011 portant exécution de l'article 47bis, § 4, du Code d'instruction criminelle doit être adaptée d'urgence aux modifications apportées par la loi du 21 novembre 2016 aux droits à communiquer;

Considérant que l'arrêté royal et ses annexes constitue un des éléments essentiels de la loi du 21 novembre 2016 puisqu'il explique dans une langue compréhensible et intelligible les nouveaux droits dont jouissent les personnes qui sont entendues; Considérant qu'il est essentiel que toutes les personnes qui sont entendues soient informées de manière uniforme de ces droits à dater de l'entrée en vigueur de la loi, il convient d'adopter le présent arrêté avant l'entrée en vigueur de la loi, de sorte que la déclaration des droits peut être utilisée dès le 27 novembre 2016;

Sur la proposition du Ministre de la Justice,

Nous avons arrêté et arrêtons :

Article 1er. Une déclaration des droits, visée à l'annexe 1re du présent arrêté, est remise aux personnes visées à l'article 47bis, § 2, du Code d'instruction criminelle avant la première audition.

Art. 2. Une déclaration des droits, visée à l'annexe 2 du présent arrêté, est remise aux personnes visées à l'article 47bis, § 4, du Code d'instruction criminelle avant la première audition.

Art. 3. Une déclaration des droits, visée à l'annexe 3 du présent arrêté, est remise aux personnes visées à l'article 10/1 de la loi du 19 décembre 2003 relative au mandat d'arrêt européen.

Art. 4. La traduction des annexes dans les langues officielles des États membres de l'Union européenne au moins est de la responsabilité du Ministre de la Justice.

Art. 5. L'arrêté royal du 16 décembre 2011 portant exécution de l'article 47bis, § 4, du Code d'instruction criminelle est abrogé.

Art. 6. Le présent arrêté entre en vigueur le 27 novembre 2016.

Art. 7. Le ministre qui a la Justice dans ses attributions est chargé de l'exécution du présent arrêté.

Donné à Bruxelles, le 23 novembre 2016.

PHILIPPE

Par le Roi :

Le Ministre de la Justice,
K. GEENS

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **NIET VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN** en zal worden verhoord als verdachte

1/2

1. Recht op een vertrouwelijk overleg met advocaat en bijstand tijdens verhoor

A. Wanneer?

- U hebt recht op een vertrouwelijk overleg met een advocaat vóór het verhoor en op bijstand tijdens het verhoor.
- Wanneer de feiten waarover u verhoord wordt strafbaar zijn met gevangenisstraf.

B. Welke advocaat?

- U mag een advocaat naar keuze raadplegen.
- Onder bepaalde wettelijke voorwaarden kan u een beroep doen op een advocaat via het systeem van de juridische rechtsbijstand die geheel of gedeeltelijk kosteloos is. U kan het formulier met deze voorwaarden opvragen. De aanstelling van een advocaat vraagt u dan bij het bureau van juridische bijstand van de balie.

C. Wijze waarop het vertrouwelijk overleg kan verlopen?

Indien u een schriftelijke uitnodiging hebt ontvangen waarin de rechten vermeld onder de nummers 1 tot 4 worden opgesomd en waarin staat dat u geacht wordt een advocaat te hebben geraadpleegd vóór u zich aanmeldt voor het verhoor:

- Kan u geen uitstel meer krijgen omdat u al eerder een advocaat kon raadplegen.
- Indien u zich niet laat bijstaan door een advocaat, moet u voor aanvang van het verhoor worden gewezen op uw zwijgrecht (zie punt 3).

Indien u geen schriftelijke uitnodiging hebt ontvangen of een onvolledige schriftelijke uitnodiging:

- U kan éénmalig vragen om het verhoor uit te stellen op een latere datum/uur om uw advocaat te raadplegen;
- U kan kiezen om een telefonisch onderhoud te hebben met uw advocaat, waarna het verhoor kan aanvatten;
- U kan wachten op de komst van uw advocaat op de plaats van het verhoor.

D. Bijstand tijdens de verhoren

Uw advocaat ziet toe op:

- het respecteren van uw zwijgrecht en het recht uzelf niet te beschuldigen;
- de wijze waarop u tijdens het verhoor wordt behandeld, of er geen ongeoorloofde dwang of druk op u wordt uitgeoefend;
- de kennisgeving van uw rechten en de regelmatigheid van het verhoor.

Indien uw advocaat hierover opmerkingen heeft, kan hij die onmiddellijk in het proces-verbaal laten opnemen. Uw advocaat kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenomen. Hij kan verduidelijkende vragen over vragen die worden gesteld. Hij kan opmerkingen maken over het onderzoek en over het verhoor. Het is hem niet toegelaten te antwoorden in uw plaats of het verloop van het verhoor te hinderen.

E. Afstand van dit recht

U bent niet verplicht om een overleg met of de bijstand van een advocaat te vragen.

U kan hiervan vrijwillig en weloverwogen afstand doen indien u:

- meerderjarig bent;
- hiervoor een document ondertekend en gedateerd hebt.

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **NIET VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN** en zal worden verhoord als verdachte

2/2

2. Beknopte mededeling van de feiten

U hebt het recht beknopt informatie te krijgen over de feiten waarover u zal worden verhoord.

3. Zwijgrecht

- U bent nooit verplicht uzelf te beschuldigen.
- Nadat u uw identiteit hebt bekend gemaakt, hebt u de keuze om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de gestelde vragen of te zwijgen.

4. Andere rechten bij het verhoor

Het verhoor zelf begint met een aantal mededelingen. Buiten de herhaling van de beknopte mededeling van de feiten en het zwijgrecht, wordt u meegedeeld dat:

- U kan vragen dat alle gestelde vragen en alle gegeven antwoorden worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen;
- U kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenomen;
- Uw verklaringen als bewijs in rechte kunnen dienen;
- U bent niet van uw vrijheid benomen en kan op elk moment gaan en staan waar u wil;
- Bij een ondervraging kan u gebruik maken van documenten die u in uw bezit hebt, zonder dat daarvoor het verhoor kan worden uitgesteld. U mag, tijdens of na het verhoor, eisen dat deze stukken bij het proces-verbaal van het verhoor worden gevoegd of ter griffie worden neergelegd.

5. Op het einde van het verhoor

Op het einde van het verhoor krijgt u de tekst van het verhoor te lezen. U kan ook vragen dat het u wordt voorgelezen.

Er zal u gevraagd worden of u iets aan uw verklaringen wil verbeteren of toevoegen.

6. Hulp van een tolk

- Indien u zich in een andere taal dan die van de procedure wenst uit te drukken, wordt een beëdigde tolk opgeroepen om u bij te staan tijdens het verhoor. Dit is kosteloos.
- U kan gevraagd worden om zelf uw verklaring op te schrijven in uw eigen taal.

U mag deze verklaring van rechten bijhouden

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous n'êtes pas privé de votre liberté et que vous allez être entendu en tant que suspect

1/2

1. Droit à une concertation confidentielle avec un avocat et à une assistance pendant l'audition

A. Quand?

- Vous avez le droit à une concertation confidentielle avec un avocat avant l'audition et à son assistance pendant l'audition.
- Lorsque les faits pour lesquels vous êtes entendu sont punissables d'une peine de prison.

B. Quel avocat?

- Vous pouvez consulter un avocat de votre choix.
- Sous certaines conditions légales, vous pouvez faire appel à un avocat par le biais du système de l'aide juridique, qui est totalement ou partiellement gratuite. Vous pouvez demander le formulaire reprenant ces conditions. Vous demandez ensuite la désignation d'un avocat au bureau d'aide juridique du barreau.

C. Modalités de déroulement de la concertation confidentielle ?

Si vous avez reçu une convocation écrite dans laquelle sont énumérés les droits mentionnés aux points 1 à 4, et qui indique que vous êtes présumé avoir consulté un avocat avant de vous présenter à l'audition :

- Vous ne pouvez plus obtenir de report, vu que vous avez déjà eu la possibilité de consulter un avocat.
- Si vous ne vous faites pas assister par un avocat, il vous sera rappelé, avant le début de l'audition, que vous avez le droit au silence (voir point 3).

Si vous n'avez pas reçu de convocation écrite ou une convocation écrite incomplète :

- Vous pouvez demander une seule fois le report de l'audition à une date ou une heure ultérieure pour consulter votre avocat.
- Vous pouvez choisir de vous entretenir avec votre avocat par téléphone, après quoi l'audition pourra débiter.
- Vous pouvez attendre l'arrivée de votre avocat au lieu de l'audition.

D. Assistance pendant l'audition

Votre avocat veille :

- au respect de votre droit au silence et de votre droit de ne pas vous accuser vous-même;
- à la manière dont vous êtes traité pendant l'audition ou à l'absence de contraintes ou de pressions illicites exercées à votre égard;
- à la notification de vos droits et à la régularité de l'audition.

Si votre avocat a des remarques à ce sujet, il peut les faire mentionner immédiatement dans le procès-verbal. Votre avocat peut demander qu'il soit procédé à tel acte d'information ou à telle audition. Il peut demander des clarifications sur des questions qui sont posées. Il peut formuler des observations sur l'enquête et sur l'audition. Il ne lui est toutefois pas permis de répondre à votre place ou d'entraver le déroulement de l'audition.

E. Renonciation

Vous n'êtes pas obligé de demander une concertation ou l'assistance d'un avocat.

Vous pouvez y renoncer de manière volontaire et réfléchie :

- si vous êtes majeur ;
- après avoir signé et daté un document à cet effet.

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous n'êtes pas privé de votre liberté et que vous allez être entendu en tant que suspect

2/2

2. Notification succincte des faits

Vous avez le droit d'être informé succinctement des faits à propos desquels vous serez entendu.

3. Droit au silence

- Vous n'êtes jamais obligé de vous accuser vous-même.
- Après avoir donné votre identité, vous pouvez choisir de faire une déclaration, de répondre aux questions posées ou de vous taire.

4. Autres droits pendant l'audition

L'audition en tant que telle commence par un certain nombre de communications. Outre la répétition de la notification succincte des faits et du droit au silence, vous êtes informé que :

- Vous pouvez demander que toutes les questions posées et toutes les réponses données soient notées dans les termes utilisés;
- Vous pouvez demander qu'il soit procédé à tel acte d'information ou à telle audition;
- Vos déclarations pourront être utilisées comme preuve en justice ;
- Vous n'êtes pas privé de votre liberté et pouvez aller et venir à tout moment;
- Lors d'un interrogatoire, vous pouvez faire usage de documents en votre possession sans que l'audition puisse être reportée à cet effet. Pendant ou après l'audition, vous pouvez exiger que ces documents soient joints au procès-verbal de l'audition ou déposés au greffe.

5. À la fin de l'audition

À la fin de l'audition, le texte de l'audition vous est remis pour lecture. Vous pouvez également demander qu'il vous en soit donné lecture.

Il vous sera demandé si vous souhaitez apporter des corrections ou des précisions à vos déclarations.

6. Aide d'un interprète

- Si vous souhaitez vous exprimer dans une autre langue que celle de la procédure, il sera fait appel à un interprète assermenté pour vous assister pendant l'audition. Cette assistance est gratuite.
- Vous pouvez également être invité à noter vous-même vos déclarations dans votre propre langue.

Vous pouvez conserver cette déclaration des droits.

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN** en zal worden verhoord als verdachte

1/4

Welke rechten moeten u vóór aanvang van het verhoor worden meegedeeld ?

1. **Recht op een vertrouwelijk overleg met advocaat en bijstand tijdens verhoor**

A. Advocaat

- U kan een advocaat naar keuze laten contacteren.
- Indien u geen eigen advocaat hebt of deze verhinderd is, kan u een advocaat van de permanentiedienst laten contacteren.
- Indien u voldoet aan bepaalde wettelijke voorwaarden is deze juridische bijstand geheel of gedeeltelijk kosteloos. U kan het formulier met deze voorwaarden opvragen.

B. Voorafgaand vertrouwelijk overleg

- U hebt voor het eerstvolgende verhoor – en binnen de 2 uren na het contact met de advocaat of de permanentiedienst – recht op een vertrouwelijk overleg met uw advocaat gedurende dertig minuten, uitzonderlijk verlengbaar op beslissing van de verhoorder.
- Dit overleg kan zowel telefonisch als op de plaats van het verhoor gebeuren.
- Heeft het geplande overleg met uw advocaat niet binnen de 2 uren plaatsgevonden, dan vindt alsnog een vertrouwelijk telefonisch overleg plaats met de permanentiedienst. Nadien kan het verhoor starten.
- Indien uw advocaat tijdens het verhoor toekomt, mag hij het verdere verhoor bijwonen.

C. Bijstand tijdens de verhoren

- U hebt recht op bijstand van uw advocaat tijdens de verhoren.
- Uw advocaat ziet toe op:
 - het respecteren van uw zwijgrecht en

- het recht uzelf niet te beschuldigen;
- de wijze waarop u tijdens het verhoor wordt behandeld, of er geen ongeoorloofde dwang of druk op u wordt uitgeoefend;
- de kennisgeving van uw rechten en de regelmatigheid van het verhoor.

Indien uw advocaat hierover opmerkingen heeft, kan hij die onmiddellijk in het proces-verbaal laten opnemen. Uw advocaat kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenomen. Hij kan verduidelijking vragen over vragen die worden gesteld. Hij kan opmerkingen maken over het onderzoek en over het verhoor. Het is hem niet toegelaten te antwoorden in uw plaats of het verloop van het verhoor te hinderen.

- Uzelf of uw advocaat heeft het recht het verhoor één keer te onderbreken voor een bijkomend vertrouwelijk overleg. Ook indien tijdens het verhoor nieuwe feiten aan het licht komen, mag u een bijkomend vertrouwelijk overleg met uw advocaat voeren. Dit mag maximum 15 minuten duren.

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN** en zal worden verhoord als verdachte

2/4

D. Afstand

U bent niet verplicht om een overleg of de bijstand van een advocaat te vragen.

U kan hiervan vrijwillig en weloverwogen afstand doen indien u:

- meerderjarig bent;
- nadat u hiervoor een document ondertekend en gedateerd hebt;
- indien mogelijk, kan het verhoor worden gefilmd; u kan dit met uw advocaat bespreken (zie ook punt 7).

U kan hiervoor een telefonisch contact hebben met de permanentiedienst.

E. Afwijking

In uitzonderlijke omstandigheden en bij dwingende redenen, kan de procureur des Konings of de onderzoeksrechter beslissen om uw recht op voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of bijstand van een advocaat tijdens het verhoor niet toe te kennen. Hij moet deze beslissing motiveren.

2. Beknpte mededeling van de feiten

U hebt het recht beknopt informatie te krijgen over de feiten waarover u zal worden verhoord.

3. Zwijgrecht

- U bent nooit verplicht uzelf te beschuldigen.
- Nadat u uw identiteit hebt bekend gemaakt, hebt u de keuze om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de gestelde vragen of te zwijgen.

4. Iemand laten weten dat u gearresteerd bent

U hebt het recht een derde te laten inlichten over uw arrestatie.

Dit kan echter worden uitgesteld om dwingende redenen door de procureur des Konings of de onderzoeksrechter voor de duur die nodig is om de belangen van het onderzoek te beschermen.

5. Medische hulp

- U hebt recht op kosteloze medische bijstand indien nodig.
- U mag vragen dat een arts van uw keuze u onderzoekt. Dit gebeurt op uw eigen kosten.

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN**
en zal worden verhoord als verdachte

3/4

Welke bijkomende rechten hebt u tijdens het verhoor ?

6. Andere rechten bij het verhoor

Het verhoor zelf begint met een aantal mededelingen. Buiten de herhaling van de beknopte mededeling van de feiten en het zwijgrecht, wordt u meegedeeld dat:

- U kan vragen dat alle gestelde vragen en alle gegeven antwoorden worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen;
- U kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenomen;
- Uw verklaringen als bewijs in rechte kunnen dienen.
- Bij een ondervraging kan u gebruik maken van documenten die u in uw bezit hebt, zonder dat daarvoor het verhoor kan worden uitgesteld. U mag, tijdens of na het verhoor, eisen dat deze stukken bij het proces-verbaal van het verhoor worden gevoegd of ter griffie worden neergelegd.

7. Filmen van het verhoor

- Indien mogelijk, kan het verhoor worden gefilmd ter controle van het verloop van het verhoor.
- De verhoorder, de procureur des Konings of de onderzoeksrechter kunnen dit beslissen.

8. Op het einde van het verhoor

Op het einde van het verhoor krijgt u de tekst van het verhoor te lezen. U kan ook vragen dat het u wordt voorgelezen.

Er zal u gevraagd worden of u iets aan uw verklaringen wil verbeteren of toevoegen.

9. Hulp van een tolk

- Indien u de taal niet verstaat of spreekt, of indien u lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen en indien uw advocaat uw taal niet verstaat of spreekt, hebt u recht op een beëdigd tolk tijdens het vertrouwelijk overleg met uw advocaat. Dit is kosteloos.
- Indien u zich in een andere taal dan die van de procedure wenst uit te drukken, wordt een beëdigde tolk opgeroepen om u bij te staan tijdens het verhoor. Dit is kosteloos.
- U kan gevraagd worden om zelf uw verklaring op te schrijven in uw eigen taal.

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN** en zal worden verhoord als verdachte

4/4

Hoe lang mag u van uw vrijheid worden benomen?

1. In principe 24 uren

U mag maximaal 24 uren van uw vrijheid worden benomen.

2. Bevel tot verlenging

De onderzoeksrechter kan echter beslissen om uw arrestatie met maximaal 24 uren te verlengen.

In dit geval hebt u recht op één bijkomend vertrouwelijk overleg met een advocaat gedurende maximum 30 minuten.

Uw advocaat mag u ook bijstaan bij de verhoren tijdens deze verlenging.

3. Onderzoeksrechter

- Binnen de 24 uren (eventueel verlengd met 24 uren) wordt u ofwel in vrijheid gesteld ofwel voor de onderzoeksrechter gebracht. Deze beslist over uw verdere vrijheidsbeneming en over het afleveren van een bevel tot aanhouding.
- De onderzoeksrechter is verplicht om u hierover eerst te horen. Ook tijdens dit verhoor hebt u recht op bijstand van uw advocaat. De onderzoeksrechter moet uw opmerkingen, of deze van uw advocaat, horen over de mogelijkheid dat een bevel tot aanhouding zal worden uitgevaardigd.

Enkel als u meerderjarig bent, kan u afstand doen van dit recht.

— Levert de onderzoeksrechter een bevel tot aanhouding af, dan hebt u volgende rechten:

- U mag vrij verkeer hebben met uw advocaat.
- Binnen de vijf dagen na de aflevering van het bevel tot aanhouding moet u voor de raadkamer verschijnen, waar u de aanhouding en voorlopige hechtenis kan aanvechten.
- De dag voorafgaand aan de zitting van de raadkamer mag u uw dossier raadplegen.
- Tenzij u een mondelinge vertaling hebt gekregen van het bevel tot aanhouding, kan u een vertaling van de relevante passages van het bevel tot aanhouding vragen, indien u de taal van de procedure niet verstaat. U moet hiertoe een verzoek indienen ter griffie van de rechtbank van eerste aanleg binnen drie dagen na het verlenen van het bevel tot aanhouding. Deze vertaling is kosteloos.
- Uw advocaat kan u meer uitleg geven over het verdere verloop van deze procedure.
- Indien u niet de Belgische nationaliteit hebt, mag u uw consulaire autoriteiten verwittigen van uw aanhouding.

U mag deze verklaring van rechten bijhouden

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous êtes privé de votre liberté et que vous allez être entendu en tant que suspect

1/4

Quels sont les droits qui doivent vous être communiqués avant le début de l'audition ?

1. Droit à une concertation confidentielle avec un avocat et à une assistance pendant l'audition

A. Avocat

- Vous pouvez contacter un avocat de votre choix.
- Si vous n'avez pas d'avocat ou si celui-ci est empêché, vous pouvez demander que l'on contacte un avocat de la permanence.
- Si vous remplissez certaines conditions légales, cette assistance juridique est totalement ou partiellement gratuite. Vous pouvez demander le formulaire reprenant ces conditions.

B. Concertation confidentielle préalable

- Vous avez droit, avant la première audition qui suit et dans les 2 heures suivant le contact avec l'avocat ou la permanence, à une concertation confidentielle avec votre avocat pendant 30 minutes, exceptionnellement prolongeable sur décision des personnes qui vont vous interroger.
- Cette concertation peut se faire par téléphone ou sur le lieu de l'audition.
- Si la concertation planifiée avec votre avocat n'a pas eu lieu dans les 2 heures, une concertation confidentielle par téléphone a néanmoins encore lieu avec la permanence. L'audition pourra commencer après.
- Si votre avocat arrive pendant l'audition, il peut assister à la suite de son déroulement.

C. Assistance pendant les auditions

- Vous avez droit à l'assistance de votre avocat pendant les auditions.
- Votre avocat veille :
 - au respect de votre droit au silence et de votre droit de ne pas vous accuser vous-même;
 - à la manière dont vous êtes traité pendant l'audition ou à l'absence de contraintes ou de pressions illicites exercées à votre égard;
 - à la notification de vos droits et à la régularité de l'audition.

Si votre avocat a des remarques à ce sujet, il peut les faire mentionner immédiatement dans le procès-verbal. Votre avocat peut demander qu'il soit procédé à tel acte d'information ou à telle audition. Il peut demander des clarifications sur des questions qui sont posées. Il peut formuler des observations sur l'enquête et sur l'audition. Il ne lui est toutefois pas permis de répondre à votre place ou d'entraver le déroulement de l'audition.

- Vous ou votre avocat avez le droit d'interrompre une seule fois l'audition pour une concertation confidentielle supplémentaire. De même, si de nouveaux faits apparaissent pendant l'audition, vous pouvez mener une concertation confidentielle supplémentaire avec votre avocat. Celle-ci peut durer 15 minutes maximum.

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous êtes privé de votre liberté et que vous allez être entendu en tant que suspect

2/4

D. Renonciation

Vous n'êtes pas obligé de demander une concertation ou l'assistance d'un avocat.

Vous pouvez y renoncer de manière volontaire et réfléchie :

- si vous êtes majeur ;
- après avoir signé et daté un document à cet effet ;
- si possible, l'audition peut être audio filmée ; vous pouvez en discuter avec votre avocat (voir aussi le point 7).

Vous pouvez avoir un contact téléphonique avec le service de permanence à ce sujet.

E. Dérogation

En cas de circonstances exceptionnelles et de motifs impérieux, le procureur du Roi ou le juge d'instruction peut décider de ne pas accorder votre droit à la concertation confidentielle préalable ou à l'assistance d'un avocat pendant l'audition. Il doit motiver cette décision.

2. Notification succincte des faits

Vous avez le droit d'être informé succinctement des faits à propos desquels vous serez entendu.

3. Droit au silence

- Vous n'êtes jamais obligé de vous accuser vous-même.
- Après avoir donné votre identité, vous pouvez choisir de faire une déclaration, de répondre aux questions posées ou de vous taire.

4. Droit d'informer quelqu'un de votre arrestation

Vous avez le droit de faire prévenir un tiers de votre arrestation.

Le procureur du Roi ou le juge d'instruction peut, en raison de motifs impérieux, reporter ce moment pendant la durée nécessaire pour préserver les intérêts de l'enquête.

5. Aide médicale

- Si nécessaire, vous avez droit à une aide médicale gratuite.
- Vous pouvez également demander qu'un médecin de votre choix vous examine. Cet examen s'effectue à vos propres frais.

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous êtes privé de votre liberté
et que vous allez être entendu en tant que
suspect

3/4

Quels sont vos droits supplémentaires pendant l'audition ?

6. Autres droits pendant l'audition

L'audition en tant que telle commence par un certain nombre de communications. Outre la répétition de la notification succincte des faits et du droit au silence, vous êtes informé que :

- Vous pouvez demander que toutes les questions posées et toutes les réponses données soient notées dans les termes utilisés;
- Vous pouvez demander qu'il soit procédé à tel acte d'information ou à telle audition;
- Vos déclarations pourront être utilisées comme preuve en justice.
- Lors d'un interrogatoire, vous pouvez faire usage de documents en votre possession sans que l'audition puisse être reportée à cet effet. Pendant ou après l'audition, vous pouvez exiger que ces documents soient joints au procès-verbal de l'audition ou déposés au greffe.

7. Enregistrement audio filmé de l'audition

- Si possible, l'audition peut être audio filmée afin d'en contrôler le déroulement.
- La personne qui procède à l'audition, le procureur du Roi ou le Juge d'instruction peuvent décider de procéder à cet enregistrement.

8. À la fin de l'audition

À la fin de l'audition, le texte de l'audition vous est remis pour lecture. Vous pouvez également demander qu'il vous en soit donné lecture.

Il vous sera demandé si vous souhaitez apporter des corrections ou des précisions à vos déclarations.

9. Aide d'un interprète

- Si vous ne comprenez pas ou ne parlez pas la langue ou si vous souffrez de troubles de l'audition ou de la parole, et si votre avocat ne comprend pas ou ne parle pas votre langue, vous avez le droit à un interprète assermenté pendant la concertation confidentielle préalable avec votre avocat. Cette assistance est gratuite.
- Si vous souhaitez vous exprimer dans une autre langue que celle de la procédure, il sera fait appel à un interprète assermenté pour vous assister pendant l'audition. Cette assistance est gratuite.
- Vous pouvez également être invité à noter vous-même vos déclarations dans votre propre langue.

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous êtes privé de votre liberté et que vous allez être entendu en tant que suspect

4/4

Pendant combien de temps pouvez-vous être privé de liberté ?

1. En principe, 24 heures

Vous pouvez être privé de votre liberté pendant 24 heures maximum.

2. Ordonnance de prolongation

Le juge d'instruction peut décider de prolonger votre arrestation de 24 heures maximum.

Dans ce cas, vous avez droit à une seule concertation confidentielle supplémentaire avec un avocat pendant 30 minutes maximum.

Votre avocat peut également vous assister durant les auditions effectuées pendant cette prolongation.

3. Juge d'instruction

- Dans les 24 heures (éventuellement prolongées de 24 heures), vous êtes soit remis en liberté, soit déféré devant le juge d'instruction. Celui-ci se prononce sur la suite de votre privation de liberté et sur la délivrance d'un mandat d'arrêt.
- Le juge d'instruction est obligé de vous entendre d'abord à ce sujet. Pendant cette audition, vous avez également droit à l'assistance de votre avocat. Le juge d'instruction doit entendre vos observations, ou celles de votre avocat, concernant la possibilité qu'un mandat d'arrêt soit décerné.

Vous ne pouvez renoncer à ce droit que si vous êtes majeur.

— Si le juge d'instruction délivre un mandat d'arrêt, vous avez les droits suivants :

- Vous pouvez communiquer librement avec votre avocat.
- Dans les cinq jours suivant la délivrance du mandat d'arrêt, vous devez comparaître devant la chambre du conseil, où vous pourrez contester l'arrestation et la détention préventive.
- A moins que vous n'ayez reçu une traduction orale du mandat d'arrêt, vous pouvez demander la traduction des passages pertinents du mandat d'arrêt si vous ne comprenez pas la langue de la procédure. Vous devez alors déposer une demande au greffe du tribunal de première instance dans les trois jours de la délivrance du mandat d'arrêt. Cette traduction est gratuite.
- Vous pouvez consulter votre dossier la veille de l'audience de la chambre du conseil.
- Votre avocat peut vous fournir des informations supplémentaires sur la suite de cette procédure.
- Si vous ne possédez pas la nationalité belge, vous avez le droit de prévenir vos autorités consulaires de votre arrestation.

Vous pouvez conserver cette déclaration des droits.

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN** op grond van een Europees aanhoudingsbevel of een signalering

1/4

Welke rechten moeten u vóór aanvang van het verhoor worden meegedeeld ?

1. Recht op een vertrouwelijk overleg met advocaat en bijstand tijdens verhoor

A. Advocaat

- U kan een advocaat naar keuze laten contacteren.
- Indien u geen eigen advocaat hebt of deze verhinderd is, kan u een advocaat van de permanentiedienst laten contacteren.
- Indien u voldoet aan bepaalde wettelijke voorwaarden is deze juridische bijstand geheel of gedeeltelijk kosteloos. U kan het formulier met deze voorwaarden opvragen.

B. Voorafgaand vertrouwelijk overleg

- U hebt voor het eerstvolgende verhoor – en binnen de 2 uren na het contact met de advocaat of de permanentiedienst – recht op een vertrouwelijk overleg met uw advocaat gedurende dertig minuten, uitzonderlijk verlengbaar op beslissing van de verhoorder.
- Dit overleg kan zowel telefonisch als op de plaats van het verhoor gebeuren.
- Heeft het geplande overleg met uw advocaat niet binnen de 2 uren plaatsgevonden, dan vindt alsnog een vertrouwelijk telefonisch overleg plaats met de permanentiedienst. Nadien kan het verhoor starten.
- Indien uw advocaat tijdens het verhoor toekomt, mag hij het verdere verhoor bijwonen.

C. Bijstand tijdens de verhoren

- U hebt recht op bijstand van uw advocaat tijdens de verhoren.

— Uw advocaat ziet toe op:

- het respecteren van uw zwijgrecht en het recht uzelf niet te beschuldigen;
- de wijze waarop u tijdens het verhoor wordt behandeld, of er geen ongeoorloofde dwang of druk op u wordt uitgeoefend;
- de kennisgeving van uw rechten en de regelmatigheid van het verhoor.

Indien uw advocaat hierover opmerkingen heeft, kan hij die onmiddellijk in het proces verbaal laten opnemen. Uw advocaat kan verduidelijking vragen over vragen die worden gesteld. Het is hem niet toegelaten te antwoorden in uw plaats of het verloop van het verhoor te verhinderen.

- Uzelf of uw advocaat heeft het recht het verhoor één keer te onderbreken voor een bijkomend vertrouwelijk overleg. Ook indien tijdens het verhoor nieuwe feiten aan het licht komen, mag u een bijkomend vertrouwelijk overleg met uw advocaat voeren. Dit mag maximum 15 minuten duren.

D. Afstand

U bent niet verplicht om een overleg of de bijstand van een advocaat te vragen.

U kan hiervan vrijwillig en weloverwogen afstand doen indien u:

- meerderjarig bent;
- nadat u hiervoor een document ondertekend en gedateerd hebt;
- indien mogelijk, kan het verhoor worden gefilmd; u kan dit met uw advocaat bespreken (zie ook punt 7).

U kan hiervoor een telefonisch contact hebben met de permanentiedienst.

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN** op grond van een Europees aanhoudingsbevel of een signalering

2/4

E. Afwijking

In uitzonderlijke omstandigheden en bij dwingende redenen, kan de procureur des Konings of de onderzoeksrechter beslissen om uw recht op voorafgaandelijk vertrouwelijk overleg of bijstand van een advocaat tijdens het verhoor niet toe te kennen. Hij moet deze beslissing motiveren.

F. Recht op een advocaat in het land dat het Europees aanhoudingsbevel heeft uitgevaardigd

U hebt het recht om een advocaat aan te wijzen in het land dat het Europees aanhoudingsbevel heeft uitgevaardigd. Deze advocaat kan uw advocaat in België informatie en advies verstrekken inzake de procedure tot overlevering.

2. Informatie over het Europees aanhoudingsbevel of de signalering

- U hebt het recht te worden geïnformeerd van de inhoud van het Europees aanhoudingsbevel of de signalering.
- Indien uw overlevering wordt gevraagd met het oog op de tenuitvoerlegging van een straf en u geen kennis had van deze veroordeling of van de bestaande strafprocedure, kunt u verzoeken om ten informatieve titel en op voorwaarde dat dit tijdig kan worden uitgevoerd, een kopie te krijgen van de buitenlandse veroordeling.

3. Zwijgrecht

- U bent nooit verplicht uzelf te beschuldigen.
- Nadat u uw identiteit hebt bekend gemaakt, hebt u de keuze om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de gestelde vragen of te zwijgen.

4. Iemand laten weten dat u gearresteerd bent

U hebt het recht een derde te laten inlichten over uw arrestatie.

Dit kan echter worden uitgesteld om dwingende redenen door de procureur des Konings of de onderzoeksrechter voor de duur die nodig is om de belangen van het onderzoek te beschermen.

5. Medische hulp

- U hebt recht op kosteloze medische bijstand indien nodig.
- U mag vragen dat een arts van uw keuze u onderzoekt. Dit gebeurt op uw eigen kosten.

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN** op grond van een Europees aanhoudingsbevel of een signalering

3/4

Welke bijkomende rechten hebt u tijdens het verhoor ?**6. Andere rechten bij het verhoor**

Het verhoor zelf begint met een aantal mededelingen. Buiten de herhaling van de beknopte mededeling van de feiten en het zwijgrecht, wordt u meegedeeld dat:

- U kan vragen dat alle gestelde vragen en alle gegeven antwoorden worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen;
- U kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgenomen;
- Uw verklaringen als bewijs in rechte kunnen dienen;
- Bij een ondervraging kan u gebruik maken van documenten die u in uw bezit hebt, zonder dat daarvoor het verhoor kan worden uitgesteld. U mag, tijdens of na het verhoor, eisen dat deze stukken bij het proces-verbaal van het verhoor worden gevoegd of ter griffie worden neergelegd.

7. Filmen van het verhoor

- Indien mogelijk, kan het verhoor worden gefilmd ter controle van het verloop van het verhoor.
- De verhoorder, de procureur des Konings of de onderzoeksrechter kunnen dit beslissen.

8. Op het einde van het verhoor

Op het einde van het verhoor krijgt u de tekst van het verhoor te lezen. U kan ook vragen dat het u wordt voorgelezen.

Er zal u gevraagd worden of u iets aan uw verklaringen wil verbeteren of toevoegen.

9. Hulp van een tolk

- Indien u de taal niet verstaat of spreekt, of indien u lijdt aan gehoor- of spraakstoornissen en indien uw advocaat uw taal niet verstaat of spreekt, hebt u recht op een beëdigd tolk tijdens het vertrouwelijk overleg met uw advocaat. Dit is kosteloos.
- Indien u zich in een andere taal dan die van de procedure wenst uit te drukken, wordt een beëdigd tolk opgeroepen om u bij te staan tijdens het verhoor. Dit is kosteloos.
- U kan gevraagd worden om zelf uw verklaring op te schrijven in uw eigen taal.

10. Instemming met de overlevering

U kan instemmen met uw overlevering aan het land dat u zoekt. U kan uw instemming beperken tot de feiten die worden vermeld in het Europees aanhoudingsbevel. U kan ook afstand doen van het specialiteitsbeginsel, wat inhoudt dat u na overlevering vervolgd of in een strafuitvoering kan worden opgesloten voor andere feiten dan waarvoor de overlevering wordt gevraagd.

Indien u wil instemmen met de overlevering, wordt u na het verhoor door de onderzoeksrechter, verhoord door de procureur des Konings. Deze zal u meer uitleg geven over de gevolgen. U kan hierbij worden bijgestaan door uw advocaat. U kan enkel instemmen voor de procureur des Konings.

Eens u rechtsgeldig hebt ingestemd met de overlevering, kan u hier niet meer op teruggekomen.

VERKLARING VAN UW RECHTEN

Wanneer u **VAN UW VRIJHEID BENT BENOMEN** op grond van een Europees aanhoudingsbevel of een signalering

4/4

Hoe lang mag u van uw vrijheid worden benomen?

1. In principe 24 uren

U mag maximaal 24 uren van uw vrijheid worden benomen.

2. Onderzoeksrechter

— Binnen de 24 uren wordt u ofwel in vrijheid gesteld ofwel voor de onderzoeksrechter gebracht. Deze beslist over de eventuele hechtenis op grond van het Europees aanhoudingsbevel.

— De onderzoeksrechter is verplicht om u hierover eerst te horen. U hebt recht op bijstand van uw advocaat. De onderzoeksrechter moet uw opmerkingen, of deze van uw advocaat, horen over de eventuele hechtenis.

Enkel als u meerderjarig bent, kan u afstand doen van het recht op bijstand van een advocaat.

- Levert de onderzoeksrechter een bevel tot aanhouding af, dan hebt u volgende rechten:
- U mag vrij verkeer hebben met uw advocaat.
 - Binnen de vijftien dagen na de aanhouding moet u voor de raadkamer verschijnen, waar u de hechtenis en de overlevering op basis van een Europees aanhoudingsbevel kan aanvechten. U kan tegen deze beslissing beroep aantekenen bij de kamer van inbeschuldigingstelling, die binnen de vijftien dagen uitspraak doet. Het hoger beroep moet worden aangetekend binnen de vierentwintig uur na de betekening van de beslissing van de raadkamer.
 - De dag voorafgaand aan de zitting van de raadkamer of de kamer van

inbeschuldigingstelling mag u uw dossier raadplegen.

- Uw advocaat kan u meer uitleg geven over het verdere verloop van deze procedure.
- Indien u niet de Belgische nationaliteit hebt, mag u uw consulaire autoriteiten verwittigen van uw aanhouding.
- Indien u de taal van het Europees aanhoudingsbevel, of de taal waarnaar het werd vertaald, niet verstaat, ontvangt u voor de verschijning voor de raadkamer en uiterlijk voor een definitieve beslissing wordt gewezen met betrekking tot de tenuitvoerlegging, ofwel een schriftelijke vertaling van het Europees aanhoudingsbevel naar een taal die u verstaat, ofwel een mondelinge vertaling van het Europees aanhoudingsbevel of een mondelinge vertaling van de essentiële processtukken.

U mag deze verklaring van rechten bijhouden

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous **ÊTES PRIVÉ DE VOTRE LIBERTÉ** sur base d'un mandat d'arrêt européen ou d'un signalement

1/4

Quels sont les droits qui doivent vous être communiqués avant le début de l'audition ?

1. Droit à une concertation confidentielle avec un avocat et à une assistance pendant l'audition

A. Avocat

- Vous pouvez faire contacter un avocat de votre choix.
- Si vous n'avez pas d'avocat ou si celui-ci est empêché, vous pouvez demander que l'on contacte un avocat de la permanence.
- Si vous remplissez certaines conditions légales, cette assistance juridique est totalement ou partiellement gratuite. Vous pouvez demander le formulaire reprenant ces conditions.

B. Concertation confidentielle préalable

- Vous avez droit, avant la première audition qui suit et dans les 2 heures suivant le contact avec l'avocat ou la permanence, à une concertation confidentielle avec votre avocat pendant 30 minutes, exceptionnellement prolongeable sur décision de la personne qui va vous interroger.
- Cette concertation peut se faire par téléphone ou sur le lieu de l'audition.
- Si la concertation planifiée avec votre avocat n'a pas eu lieu dans les 2 heures, une concertation confidentielle par téléphone a néanmoins encore lieu avec la permanence. L'audition pourra commencer après.
- Si votre avocat arrive pendant l'audition, il peut assister à la suite de son déroulement.

C. Assistance pendant l'audition

- Vous avez droit à l'assistance de votre avocat pendant les auditions.
- Votre avocat veille :
 - au respect de votre droit au silence et de votre droit de ne pas vous accuser vous-même;

- à la manière dont vous êtes traité pendant l'audition ou à l'absence de contraintes ou de pressions illicites exercées à votre égard;
- à la notification de vos droits et à la régularité de l'audition.

Si votre avocat a des remarques à ce sujet, il peut les faire mentionner immédiatement dans le procès-verbal. Votre avocat peut demander qu'il soit procédé à tel acte d'information ou à telle audition. Il peut demander des clarifications sur des questions qui sont posées. Il peut formuler des observations sur l'enquête et sur l'audition. Il ne lui est toutefois pas permis de répondre à votre place ou d'entraver le déroulement de l'audition.

- Vous ou votre avocat avez le droit d'interrompre une seule fois l'audition pour une concertation confidentielle supplémentaire. De même, si de nouveaux faits apparaissent pendant l'audition, vous pouvez mener une concertation confidentielle supplémentaire avec votre avocat. Celle-ci peut durer 15 minutes maximum.

D. Renonciation

Vous n'êtes pas obligé de demander une concertation ou l'assistance d'un avocat.

Vous pouvez y renoncer de manière volontaire et réfléchie :

- si vous êtes majeur ;
- après avoir signé et daté un document à cet effet ;
- si possible, l'audition peut être audio filmée ; vous pouvez en discuter avec votre avocat (voir aussi le point 7).

Vous pouvez avoir un contact téléphonique avec le service de permanence à ce sujet.

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous **ÊTES PRIVÉ DE VOTRE LIBERTÉ** sur base d'un mandat d'arrêt européen ou d'un signalement

2/4

E. Dérogation

En cas de circonstances exceptionnelles et de motifs impérieux, le procureur du Roi ou le juge d'instruction peut décider de ne pas accorder votre droit à la concertation confidentielle préalable ou à l'assistance d'un avocat pendant l'audition. Il doit motiver cette décision.

F. Droit à un avocat dans le pays émetteur du mandat d'arrêt européen

Vous avez le droit de désigner un avocat dans le pays émetteur du mandat d'arrêt européen. Cet avocat peut solliciter des informations et avis relatifs à la procédure de remise auprès de l'avocat en Belgique.

2. Informations concernant le mandat d'arrêt européen ou le signalement

- Vous avez le droit d'être informé du contenu du mandat d'arrêt européen ou du signalement.
- Si votre remise a été requise en vue de l'exécution d'une peine et si vous n'avez pas encore été informé de cette condamnation ou de la procédure pénale existante à votre encontre, vous pouvez demander, à titre informatif et à condition que cette demande puisse être rencontrée à temps, une copie du jugement étranger.

3. Droit au silence

- Vous n'êtes jamais obligé de vous accuser vous-même.
- Après avoir donné votre identité, vous pouvez choisir de faire une déclaration, de répondre aux questions posées ou de vous taire.

4. Droit d'informer quelqu'un de votre arrestation

Vous avez le droit de faire prévenir un tiers de votre arrestation.

Le procureur du Roi ou le juge d'instruction peut, en raison de motifs impérieux, reporter ce moment pendant la durée nécessaire pour préserver les intérêts de l'enquête.

5. Aide médicale

- Si nécessaire, vous avez droit à une aide médicale gratuite.
- Vous pouvez également demander qu'un médecin de votre choix vous examine. Cet examen s'effectue à vos propres frais.

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous **ÊTES PRIVÉ DE VOTRE LIBERTÉ** sur base d'un mandat d'arrêt européen ou d'un signalement

3/4

Quels sont vos droits supplémentaires pendant l'audition ?

6. Autres droits pendant l'audition

L'audition en tant que telle commence par un certain nombre de communications. Outre la répétition de la notification succincte des faits et du droit au silence, vous êtes informé que :

- Vous pouvez demander que toutes les questions posées et toutes les réponses données soient notées dans les termes utilisés;
- Vous pouvez demander qu'il soit procédé à tel acte d'information ou à telle audition;
- Vos déclarations pourront être utilisées comme preuve en justice;
- Lors d'un interrogatoire, vous pouvez faire usage de documents en votre possession sans que l'audition puisse être reportée à cet effet. Pendant ou après l'audition, vous pouvez exiger que ces documents soient joints au procès-verbal de l'audition ou déposés au greffe.

7. Enregistrement audio filmé de l'audition

- Si possible, l'audition peut être audio filmée afin d'en contrôler le déroulement.
- La personne qui procède à l'audition, le procureur du Roi ou le juge d'instruction peut décider de procéder à cet enregistrement.

8. À la fin de l'audition

À la fin de l'audition, le texte de l'audition vous est remis pour lecture. Vous pouvez également demander qu'il vous en soit donné lecture.

Il vous sera demandé si vous souhaitez apporter des corrections ou des précisions à vos déclarations.

9. Aide d'un interprète

- Si vous ne comprenez pas ou ne parlez pas la langue ou si vous souffrez de troubles de l'audition ou de la parole, et si votre avocat ne comprend pas ou ne parle pas votre langue, vous avez le droit à un interprète assermenté pendant la concertation confidentielle préalable avec votre avocat. Cette assistance est gratuite.
- Si vous souhaitez vous exprimer dans une autre langue que celle de la procédure, il sera fait appel à un interprète assermenté pour vous assister pendant l'audition. Cette assistance est gratuite.
- Vous pouvez également être invité à noter vous-même vos déclarations dans votre propre langue.

10. Consentement à la remise

Vous avez la possibilité de consentir à être remis à l'autorité judiciaire d'émission. Le consentement peut être limité aux faits qui sont mentionnés au mandat d'arrêt européen. Vous pouvez aussi renoncer au bénéfice de la règle de la spécialité. Dans pareil cas, vous pouvez être remis ou être poursuivi par les autorités étrangères ou être écroué en exécution de peine pour des faits autres que ceux pour lesquels le mandat d'arrêt européen a été délivré.

Si vous souhaitez consentir à votre remise, vous serez, après avoir été entendu par le juge d'instruction, entendu par le procureur du Roi, qui vous donnera toutes les explications au sujet des conséquences de votre consentement. Lors de cette audition, vous pouvez, le cas échéant, être assisté de votre avocat. Le consentement n'est valable que s'il est donné auprès du procureur du Roi.

Une fois votre consentement valablement donné, il ne peut être révoqué.

DÉCLARATION DE VOS DROITS

Lorsque vous **ÊTES PRIVÉ DE VOTRE LIBERTÉ** sur base d'un mandat d'arrêt européen ou d'un signalement

4/4

Pendant combien de temps pouvez-vous être privé de liberté ?

1. En principe, 24 heures

Vous pouvez être privé de votre liberté pendant 24 heures maximum.

2. Juge d'instruction

- Dans les 24 heures, vous êtes soit remis en liberté, soit déféré devant le juge d'instruction. Celui-ci décide de l'éventuelle détention sur base du mandat d'arrêt européen.
- Le juge d'instruction est obligé de vous entendre d'abord à ce sujet. Vous avez le droit à l'assistance de votre avocat. Le juge d'instruction doit entendre vos observations, ou celles de votre avocat, concernant l'éventuelle détention.

Vous ne pouvez renoncer à ce droit d'assistance d'un avocat que si vous êtes majeur.

- Si le juge d'instruction délivre un mandat d'arrêt, vous avez les droits suivants :
 - Vous pouvez communiquer librement avec votre avocat.
 - Dans les quinze jours suivant l'arrestation, vous devez comparaître devant la chambre du conseil, où vous pourrez contester la détention et la remise sur base du mandat d'arrêt européen. Vous pouvez faire appel de cette décision auprès de la chambre des mises en accusation qui devra statuer dans les quinze jours. L'appel doit être signé dans les vingt-quatre heures après la signification de la décision de la chambre du conseil.
 - Vous pouvez consulter votre dossier la veille de l'audience de la chambre du conseil ou de la chambre des mises en accusation.

- Votre avocat peut vous fournir des informations supplémentaires sur la suite de cette procédure.
- Si vous ne possédez pas la nationalité belge, vous avez le droit de prévenir vos autorités consulaires de votre arrestation.
- Si vous ne comprenez pas la langue du mandat d'arrêt européen ou la langue dans laquelle il est traduit, vous recevrez, avant votre comparution devant la chambre du conseil et au plus tard avant qu'une décision définitive ne soit rendue à propos de son exécution, soit une traduction écrite du mandat d'arrêt européen dans une langue que vous comprenez, soit une traduction orale du mandat d'arrêt européen, soit une traduction orale des passages pertinents du mandat d'arrêt européen.

Vous pouvez conserver cette déclaration des droits.

Bijlage 4. Statistieken van de Jeugdparketten over de MOF gepleegd door minderjarigen¹

Tabel 1. Type tenlastelegging

De tabel toont de verhouding tussen de verschillende types tenlasteleggingen in vergelijking met het aantal MOF-zaken binnengekomen op de Parketten. Elke zaak wordt slechts in één rubriek geteld. De tabel heeft betrekking op heel België met uitzondering van het parket Eupen.

Type tenlastelegging	2011	2012	2013	2014	2015
Eigendom	50,30%	46,11%	43,96%	42,84%	44,83%
Persoon	18,91%	20,07%	20,04%	19,60%	18,74%
Openbare veiligheid en openbare orde	10,19%	10,37%	10,66%	10,63%	10,96%
Drugs en doping	7,11%	8,97%	11,09%	12,62%	11,29%
Materie politieparketten (verkeer)	6,56%	7,50%	7,10%	6,98%	6,36%
Andere	3,95%	3,44%	3,16%	2,89%	3,24%
Familie en publieke moraal	2,98%	3,54%	3,99%	4,44%	4,58%
Totaal MOF-zaken	79.565	63.290	59.780	58.819	57.160

Tabel 2. Leeftijd

De tabel toont het aantal MOF-zaken binnengekomen op de Parketten naargelang de leeftijd van de minderjarige. Het gaat steeds om de leeftijd van de minderjarige op het moment van de feiten. Een minderjarige wordt zo vaak geteld als hij/zij betrokken is in een nieuw notitienummer dat gecreëerd werd naar aanleiding van een als misdrijf omschreven feit. Hij/zij kan bijvoorbeeld meermaals opgenomen zijn onder verschillende leeftijdscategorieën of meermaals onder dezelfde leeftijdscategorie. De tabel heeft betrekking op heel België met uitzondering van het parket Eupen.

Leeftijd van de minderjarige	2011	2012	2013	2014	2015
Onder 6 jaar	0,69%	0,70%	0,65%	0,56%	0,65%
Van 6 tot 12 jaar	4,58%	4,37%	4,50%	4,60%	3,74%
Van 12 tot 14 jaar	12,16%	11,84%	11,70%	11,46%	10,73%
Van 14 tot 16 jaar	33,17%	33,83%	33,33%	32,88%	34,25%
Van 16 tot 18 jaar	47,31%	46,95%	47,62%	48,71%	48,95%
Vanaf 18 jaar	0,91%	0,97%	1,06%	0,99%	0,87%
Onbekend/Error	1,18%	1,34%	1,14%	0,80%	0,81%

Tabel 3. Geslacht

De tabel toont het aantal MOF-zaken binnengekomen op de Parketten naargelang het geslacht van de minderjarige, de zaken met jongens enerzijds en met meisjes anderzijds. De tabel heeft betrekking op heel België met uitzondering van het parket Eupen.

Geslacht van de minderjarige	2011	2012	2013	2014	2015
Mannelijk	75,89%	76,26%	76,98%	78,17%	78,80%
Vrouwelijk	22,81%	22,32%	21,95%	20,67%	20,15%
Onbekend/Error	1,30%	1,42%	1,07%	1,16%	1,05%

¹ De gegevens die werden geassembleerd zijn afkomstig uit "De jaarstatistiek van de jeugdparketten over de omvang en de aard van de instroom van protectionele zaken op de jeugdparketten" beschikbaar op de website van het Openbaar Ministerie: <http://www.om-mp.be/stat/jeu/n/index.html>.

Bijlage 5. Règlement de l'Ordre des barreaux francophones et germanophone du 14 mars 2011 sur l'avocat qui intervient pour assurer la défense d'un mineur, inséré dans le Code de déontologie d'AVOCATS.BE, version du 01 juillet 2016.

Section 3 – Défense d'un mineur

Article 2.20 (M.B. 17.01.2013)

L'avocat assiste, conseille, représente et défend un client mineur d'une manière analogue à son intervention au profit d'un client majeur.

Lorsque le mineur ne perçoit pas sa situation et ne peut exprimer un avis raisonné, l'avocat est le garant du respect des droits du mineur et des règles de la procédure.

L'avocat assure la défense du mineur d'une manière qui tient compte de son âge, de sa maturité et de ses capacités intellectuelles et émotionnelles et il favorise sa compréhension de la procédure et sa participation à celle-ci.

Article 2.21 (M.B. 17.01.2013)

L'avocat est librement choisi par le mineur dont la décision n'est pas soumise à l'autorisation de son représentant légal.

L'avocat ne tient pas son mandat du représentant légal et n'a pas à tenir compte de ses éventuelles injonctions.

Sans préjudice des dispositions en vigueur dans le cadre de l'aide juridique, le mineur peut changer d'avocat.

Si l'avocat déchargé a des raisons de croire que cette succession pose problème, il en avise d'urgence le bâtonnier.

Article 2.22 (M.B. 17.01.2013)

L'avocat peut être consulté par le mineur et son représentant légal lorsqu'il n'y a pas d'opposition d'intérêts.

Il ne peut intervenir dans une instance en même temps pour le mineur et ses parents s'il y a conflit entre leurs intérêts ou un risque sérieux d'un tel conflit.

Pour le mineur déferé pour des faits qualifiés d'infractions, un tel conflit d'intérêts est toujours présumé.

Article 2.23 (M.B. 17.01.2013)

Dans le respect de son secret professionnel, l'avocat ne communique avec un tiers, même avec les parents ou les intervenants du secteur psycho-éducatif, que dans la mesure nécessaire à l'exécution de sa mission.

Sauf situation d'extrême urgence, l'avocat ne fait usage de la possibilité prévue à l'article 458*bis* du code pénal, qui autorise, sous certaines conditions, d'informer le procureur du Roi qu'il existe un

danger grave et imminent pour l'intégrité mentale ou physique d'un mineur, qu'après s'en être entretenu avec son bâtonnier.

Article 2.24 (M.B. 17.01.2013)

En conformité avec les règles du code judiciaire relatives à l'aide juridique, chaque barreau institue en son sein une section « jeunesse » dont la dénomination et l'organisation sont laissées à sa discrétion.

Cette section est composée d'avocats volontaires qui s'engagent à suivre la formation que le barreau organise et qui leur dispense notamment une connaissance approfondie des textes légaux et réglementaires spécifiques aux mineurs.

Le barreau veille aussi à ouvrir cette formation à d'autres domaines que le droit, tels que la connaissance du réseau socio-éducatif de prise en charge, une approche de l'enfant fondée sur les sciences humaines, psychologiques et médicales, la communication et l'écoute des mineurs.

Cette formation peut être organisée en commun par plusieurs barreaux ou par l'Ordre des barreaux francophones et germanophone.

La section « jeunesse » a notamment pour missions, sous le contrôle des instances ordinales, de :

- 1° veiller à la formation continue de ses membres, en ce compris dans des matières non juridiques ;
- 2° diffuser auprès des mineurs une information accessible sur les missions de l'avocat et sur les moyens d'obtenir concrètement l'assistance d'un conseil ;
- 3° contribuer à l'élaboration et la tenue à jour d'un vade-mecum commun à tous les barreaux de l'Ordre des barreaux francophones et germanophone ayant pour objet la défense et l'assistance des mineurs.

Article 2.25 (M.B. 17.01.2013)

Sans préjudice de l'article 2.21, le bureau d'aide juridique désigne pour le mineur qui le sollicite, ou le bâtonnier commet d'office, par priorité, un avocat membre de la section jeunesse, sauf si une autre désignation apparaît mieux indiquée.

Aanbeveling aanstelling jeugdadvocaten

Motivering en overwegingen

1. De minderjarige geniet volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en rechtsbijstand (art. 1, § 1, 9° van het KB van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en van de rechtsbijstand).

De Raad van de Orde stelt jaarlijks een lijst op met advocaten die prestaties wensen te verrichten in het kader van de door het Bureau georganiseerde juridische tweedelijnsbijstand. De lijst vermeldt de voorkeurmateries die de advocaten opgeven en die zij staven of waarvoor zij zich ertoe verbinden een opleiding te volgen die door de Raad van de Orde of OVB wordt georganiseerd (art. 508/7, al. 3 en 4 Ger. W.).

De Orde van Advocaten ziet toe op de kwaliteit van de prestaties die door de advocaten worden verstrekt in het kader van de juridische tweedelijnsbijstand (art. 508/8, al. 1 Ger. W.).

De Orde van Advocaten stelt bij elke balie een Bureau voor Juridische Bijstand in volgens de nadere regels en voorwaarden die hij bepaalt. Het Bureau heeft ondermeer tot taak om wachtdiensten te organiseren (art. 508/7, al. 1 en 2 Ger. W.).

2. Ter vrijwaring van de rechten van de bijzondere categorie van rechtzoekenden, in functie van het specifieke wettelijke kader en voor de organisatie door de Bureaus voor Juridische Bijstand van jeugdpermanenties, ondermeer om in aanstellingen in het weekend of ambtshalve toevoegingen te voorzien, is een afzonderlijke regeling wenselijk.

Bijkomend kan overwogen worden dat:

- de Orde van Vlaamse Balies reeds een specifieke vorming organiseert voor advocaten die belangen van minderjarigen behartigen;
- de wetgever denkt aan de invoering van jeugdadvocaten, dewelke het bewijs dienen te leveren van hun bijzondere opleiding en vorming (wetsontwerp tot invoering van een boek III ter “Juridische bijstand verleend door advocaten aan minderjarigen”, in het tweede deel van het Gerechtelijk Wetboek; overgezonden door de Senaat naar de Commissie Justitie van de Kamer, voor verdere bespreking; nadat het verval van het eerdere wetsontwerp werd opgeheven bij wet van 8 december 2003, *B.S.* 19 december 2003);
- de Orde van Vlaamse Balies destijds evenzeer voor de bemiddelaars in familiezaken, via de uitvaardiging van een reglement, heeft geanticipeerd op de totstandkoming van nieuwe wetgeving.

3. De uitvaardiging van een aanbeveling is afdoende, teneinde een uniformiteit tussen de onderscheiden balies tot stand te brengen. De aanbeveling zal een tijdelijk karakter kennen, in afwachting van ondermeer de aanvaarding van het reglement inzake

voorkeurmateries en specialisaties – zoals thans behandeld door de Algemene Vergadering van de Orde van Vlaamse Balies.

Aanbeveling

1. De Raad van de Orde stelt, na het advies te hebben ingewonnen van het Bureau voor Juridische Bijstand en van de verantwoordelijken van de jeugdpermanentie, jaarlijks een lijst op van advocaten, nodig om alle aanstellingen of toevoegingen in het kader van de juridische bijstand en rechtsbijstand voor minderjarigen te behartigen.

Hij bepaalt daarbij, in functie van zijn toezicht op de kwaliteit van de prestaties die door advocaten worden verstrekt aan minderjarigen, het minimum aantal advocaten dat nodig is om deze aanstellingen te verrichten.

2. Op die lijst worden advocaten opgenomen die de door de Orde van Vlaamse Balies geaccrediteerde opleiding van advocaten voor minderjarigen hebben gevolgd en eventueel die advocaten die voorkomen op de lijst van art. 508/7, vierde lid Ger. W. en die zich verbinden een opleiding te volgen.
3. Ieder lid van de balie kan zich kandidaat stellen met een gemotiveerd verzoek.
4. De raad van de Orde neemt een gemotiveerde beslissing bij afwijzing van het verzoek tot inschrijving op de lijst.

**Goedgekeurd op de Algemene Vergadering van de Orde van Vlaamse Balies van
7 december 2005**

Coördinatie :

Défense des Enfants
DEI-BELGIQUE

